

Suomalainen Kielioppi

Suomalaisille

kirjoittanut

G. E. Eurén,

Turun Gymnasiain Lectori.

Painettu Turussa vuonna 1852,

J. W. Lillja & Co. kirjapainossa.

—
Pimalla kustannuksella.

Painettajaan: Imprimatur. G. F. Aminoff.

Johdanto.

1. Ihmisen sielu on henki ja niin muodoin ulkomaaisesti käsittämätön; sen waan havaitsemme ja tykönäimme tunnemme, että se ruumiissa vaikuttaa ja ettei sillä ole mitään erinomaista paikkaa ruumiissa, johon yksinänsä se olisi olentonsa asettanut. Joka paikassa, hamasta kantapäästä kireesen asti, on sillä asuinsia, josta taidamme päättää sielun olewan ylehensä ihmisen hengellisen osan, yhtä kokonaisen ja täydellisen kun sielullämme ruumiinkin olewan näemme.

2. Sielu on siis ihmisen hengellinen osa, vaikuttawa ruumiissa, joka on maallinen. Mutta kuinka ovat sielu ja ruumis keskenänsä? Ovatko yhdenvertaiset wainko toinen toistansa ylempi ja jalompi? Pyhät kirjat opettawat että ihminen luotiin Jumalan kuvaksi, ei siunkaan ruumiin puolesta, koska Jumalalla ei ruumiista olekaan, waan sielun suhteen, joka on henki niinkuin Jumalan sielun olento. Tästä jo saatamme käsittää sielun jalouden, wainka ei se enään langenneena ole alkuperäisessä täydellisyydessänsä. Samaa päätöksen sielun paremmuudesta tulemme myös jokapäiväisessä elämässä. Ihmisen olen-

noesa kumpi on käsiä, kumpi käskyäinen, sielu vai ruumiiko? Sielu ajattelee, ihastuu, halajaa, tahtoo, vaatii; ruumiis tekee, askeletoisee ja toimittaa mitä sielu vaatii, josta muotfi ruumiilla onki afeet, fadet ja jalat, silmät ja korvat j. n. c. Ruumiis itsefensä on siis faamaton; ei siinä ole päättösti eli tahtoa, joka on hengen omutuifuus. Ruumiis on siis sielun eli hengen, joka hänesä afuu, palvelia. Sentfähden koska tämä palveludofika päätyy, erkance henki ruumiista, joka yfifinänsä jätettynä rauke to-muiffi, josta se koottuifin ofi.

3. Niin on ruumiis hengen palvelia toimittain hengen päättöfissä ja tahtoja. Tämä palvelus tapahtuu siis fiffältämme lähteneen käflyn ulkonafisella täyttämifellä ja toimittamifellä. Mutta vielä toifaaltakin lafoen on ruumiis hengen palvelia. Ulkoo tufevofiset ruumiillifiset kohtau-fet liikuttavat henkeämme; kolo ulkonainen maailma wasta ruumiin awulla tulee hengelle tutuffi. Tähdillä täy-tytn täraaan kiekkauk, pohjajifen fäteilowat rawontulet, kuu lempiä walo, aurin gen ihana poiste, aomuruikon hohtawa lemme, luonnon kewäinen wiheriäifisyys, kedon kuk-kaiften korauk, kaffi ne silmäin awulla henkeämme liikut-tawat ja ihastuttawat. Ulkofifen hiruinen jyrinä, kos-ken lowa fohina, lintufen wifertämät äänet ja owan kuf-tafen kufidutus tarwifewat korwain apua päättöfifensä hen-gen tuffawififfi. Samaten mafsi, haju ja kaffi tuntemi-nen käffetään fielulta ainofaakaan ruumiin kautta. Siis on ruumiis hengen palvelia ffinäkin, että se faattaa kolo ulkonafisen maailman hengen tunnettawaffi. Tämä ei tal-toiffi tapahtua, ellei henki jaffafifi kaffia näitä ottaa wastaan. Mutta nyt se jaffaa fen. Kolo maailmaa faa niin hengeffä kukaanfa, jenkä tähden ihmistä kuffutawanki yffumawoimaffi (mikrofofmos). Mutta jos ruumiis hieffence ja tuffäety eikä woi tätä palveludofiansa toimittaa, ei se enään fowfi hengen afuifinaffi. Silloin henki jättää ruumiin, joka näin yffin jätettynä muuttuu mullaffi.

4. Hengen olo ja elämä on fula wireyfi ja toini. Jos siis ruumiis jofetakin fyffystä, wanhuuden taiffa fa-irauden hieffewudesta, tulee mahdottomawiffi henkeä palvelle-moan, eiwät ne motemmat enään fowfi yhteen; heidän on eroaminen. Siinä ruumiin wireyden leputtua, ollifi hengefki elämän loppuminen elleiwät he toinen toifeftanfa erkaniifi.

5. Ruumiin jefoin ja yfäwin ofa owat kofewot, jofifa fielun pienimmäffi liikutuffet ja wäreet muodofu-raw ja faawat hahmuiffa. Suru, murhe ja kaffi käffiminen himmentäwät kofewojen luonnollifisen wäifteen; i-loffa ja riemuffa ja kofefte hywämietifisyffestä ne kie-kaftawat; häpy tuo weren poiffille, ilon kyyneleet ja furun ikkupifarat wuotawat silmifstä, jofte fanalofufufakin fa-notaan: silmät owat ajatuffen ikkunat, jofifa fielu kur-fifeftelee.

6. Mutta kaffein täydelififin ja käffittäwin ihmis-fielun imestyfi on ihmifin puhe. Ei ilon eikä furun ku-wauffet kofewoiffa, ei ilollifin nauru eikä furullifin ala-fuloifuus faata niin täydelififefte ja tarkoffi fielun eloa ja olentoa kwanata kuin ihmifin puhe, jofa oina on fielun ymmärtäwäwin kuwauk. Ja mikfi on puhe muita ääniä ja imestyffä parempi? Ehkä on se muita kuuimipi? Monet lintufen äänet ja fawelot owat kuuimipiä, kirk-kauppiä ja monimuffaifempia. Ulkofifen hiruina ja kosken pauhu owat äänellifempia. Mikfi on siis heifen ihmifin heiffo ääni kaffifstä paroin, kaffifstä yffifettäwin?

7. Ihmifipuheen korffian arwon ymmärtäwäffemme on fielun olento wähdän tarkemmin tutkittawa. Edeffifefä ja fanoimme fielun elämän olowan fufaa wireyffä. Mutta ei ffinä fyllä; se wireyfi on myffö fufaa järkää. Jos kof-folet ihmifin kaffenafifstä elantoa ja olentoa, jos tutkit ihmififunnan eloa hamafta maailman afuffe, jos äffäät

ihmisten jokapäiväistä pyrkimistä, tekoa, tointa ja rientämistä, kaikissa niissä havaitset järjestyksen, kaikkihin niihin ihminen panee parahan ymmärryksensä, kaikissa niissä siis ompi järkea. Sielun omituinen olento on tästä päättäen järki. Mutta joku ehkä sanonee paljon järjetöntäkin maailmassa tapahtuvan, jonka todistukseksi jokapäiväisestä puheenparresta taidetaan wetää monta sanantapaa, niinkuin: tuo mies on järjetön, tuo elää järjettömästi j. n. e. Mutta tämmöisillä jokapäiväisillä sananparilla on aina se wika, etteivät tarkkaan asiata selitä. Niin on tämän järjettömyydenki laita. Mitä jokapäiväisesti järjettömyydeksi sanotaan, ei olekaan täysi järjen puutos, waan järjen wähyys taikka pahuus taikka muu wialloisuus. Järki on kaikille suotu; mutta toiset sitä eivät käytä, toiset käyttävät wäärin, toiset vielä ovat wialloiset eiwätkä sentähden saata täyttä järkea teoissansa ja toimituksissansa osoittaa. Ihmiset siis eiwät järkea puutu; ainoastaan eläimet järkea peräti puuttuwan ja owat järjettömiä. Mitäspä sanoisit juoppoudesta, waraudesta, huikentelewaisuudesta j. n. e.? Onko juoppo taikka waras järjetön? Ei, waan he käyttävät järkensä wäärin. Ja jos katsahdamme koko ihmiskuntaa, kuka on järjellinen, kuka järjetön? Senhän kyllä näemme, että toinen elää toista järjellisemmin, waan emme saa järjellistäkään kutsua täysijärjelliseksi emmekä järjettömintäkään perfijärjettömäksi. Usein kuulemme paljon puhetta pidettävän luonnon lahjoista; sanotaan toiselle luodun enempi, toiselle wähempi järkea. Lieneebö niin taikka toisin, wii fastelkoot oppineet niinkuin telowätkin. Tosi on kuitenkin kaikille ihmisille luojan armosta suodun järkea, jonka siemen jo luomisesa on kylwetty sielun maahan. Kysymys on waan kuinka sitä siementä hoidetaan ja holhotaan, kuinka maa wiljellään että laiho aikansa kukoistaisi ja tuleentuisi. Dwatko kaikki ihmiset, owatko puoletkaan hyenneet tätä järkensä siementä täyteen kaswuun herättämään? Tosin kyllä näemme montakin alhaisesta suwusta

ja säädyistä nousneen korkeimpiin wirtoihin sekä tulleet sukunsa ja isänmaansa kunniaaksi; mutta walitettawasti on moni hyvä siemen saanut sammua ja lahota tietämättömyyteen! Waikka niin on, emme kuitenkaan saa moittia maailman järjettömyyttä; sillä järki ompi aina wallassansa. Ja ellei niin olisi, ellei järki maailmaa hallitsi ja wallitsisi, ei maailma päivääkään seisoi, waan kaikki menisi mullinmallin. Mutta waikka nyt järki maailmassa aina on wallallansa, ei ihminen kuitenkaan saa nukkua eli torkkua. Sillä jos kaikki niin tekiswät, olisi koko maailma unessa kuoliana. Ihmisen sielu, jonka omaisuus järki on, waatii siis alituista herätystä ja herätettyänsä hoitoa sekä elaketta, aiwan samalla tawalla kun ruumiin elääksensä kaipaa rawintonsa. Minkälaisen pitää nyt sielun rawinnon oleman?

8. Edellä sanottiin sielun olewan sulaa wireyttä ja walppautta; samalla on myös sanottu: järki on sielu wireydessänsä, työssänsä. Tästä jo seuraa sielun rawitsemisen olewan yhtä kun sen työssä pitäminen. Mutta sielu on hengellinen; niin on myös sen wireys ja työ hengellinen ja sen rawinto myös hengellinen. Mitä hengellisempi rawinto, sitä otollisempi sielulle. Nyt on Sumala kaikista hengellisin, puhdas ja aiwan ruumiiton henki. Ei siis olekaan sielullamme puhtaampaa rawintoa kun Sumala ja hänen sanansa.

9. Waikka niin on, ei kuitenkaan muukaan rawinto ole sielulle wahingollista, waan aiwan suuresti terveellistä ja tarpeellista. Ei Sumala ole maailmaansa turhaan luonut. Ihmisiltä tutkittawaksi se on luotu, sillä maailmaa tutkiesse tutkimme Sumalan omaa tekoa ja niin muodoin häntä itse omisssa töissään. Sentähden onki luonnon tutkiminen aiwan suloinen sielun työ, waikka emme mitään pitäisikkään maallisesta hyödyistä, joka siitä tutkimisesta ainakin wuotaa.

10. Mutta ei koko taiwaan kannen alla ole mitään ihmisen henkeen verrattavaa, jonka Sumala alusfa loi omaksi kuvaksensa ja jolle ijanikkaisuuskin on Sumalan armosta valmistettu. Siis ei myöskään ole koko maailmassa mitään hengellisempää, jota ihminen taitaisi hyödyttäväisemmin tutkia. Sielun eli hengen toimitukset ovat hengellisiä. Ne tulevat ruumiillisiksi vasta hengen tahdosta, koska se kääsee ruumiin niitä ulkonaisen maailman käsitettäväiksi osoittaa. Näistä ulkonaiseen maailmaan tuoduista sielun töistä yksinänsä taidamme sielun olennon ymmärtää. Ihmisen puhe on yksi näistä ulkonaiseen maailmaan tuoduista sielun sisällisistä toimituksista. Mitä sielu sisällensä on miettinyt, puhkee äänen avulla puheeksi. Taidathan jo selittää miksi ihmisen puhe on niin suuriarvoinen kuin edellä sanottiin; sillä nyt olet kuullut puheen olevan sielun omittuisten toimituksen ja sielun olevan kaikista maan päällä hengellisimmän.

11. Eikö katsellaksemme minkälainen se sielun tekeminen on, josta puhe syntyy, muistutamme sielun ja loimman ja äveriäimmän toimituksen olevan ajattelemisen. Sielun sisällisen työn hedelmä on siis ajatus. Tulokoon alkua mistä hyvänsä, joko ulkonaisesta äkkäämisestä eli sisällisestä ilmestyksestä, aina sen päätös sielun askaroitua on ajatus, joka yksinänsä puheeksi puhkee. Ei mikään muu sielun liikutus saata sanoiksi päästä kun ajatus. Usein on tämä pianki valmis; mutta toisinaan waaditaan monet hetket ennenkun ajatus sielusfa valmistuu. Esimerkiksi kirjaa lukeisfa taidat kyllä usein kohta luettuas selittää mitäs luenut olet; mutta toisinaan tarwitset jonkun ajan miettiä ennenkun saatat luvustas selkoa tehdä; kysit päätäs, sielus askaroitsee, waan asia ei tahdo selitä. Ja ellei se itselles selkiä, wähan sitä taidat muille selittää. Tämä tulee siitä ettei ajatus vielä ole valmis; ja ennen on mahdotonta sitä muille puhuen selittää. Ainoastaan valmistunut ajatus taidetaan sanaksi

ääntää. Kaikki ihmisen puhe on pelkkiä sanoja ja niin muodoin myös pelkkiä ajatuksia. Ihmispuhe on siis ulkonainen äänellinen habmu eli puku, joffi sielun sisällinen hengellinen toimi muodostuu. Eläimet eivät taida puhua; se tulee siitä ettei heidän henkensä kytene ajattelemaan, ajatuksia valmistamaan. Heillä on kyllä kaikki ulkonaiset puheneuvot, kieli, huulet, hampaat j. n. e.; mutta henki on heissä niin heikko ettei saata ajatuksia valmistaa. Ihmisen ja eläimen välillä on hengesfä suurempi eroitus kun ruumiisfa.

12. Puhetta kutsutaan kielesfä (niinkuin Suomen kieli, Ruotsin kieli j. n. e.), sillä kieli onki paraasta päästä puheen toimittaja. Myös muut suun osat tekewät puhuesfa työnsä, niin suun laki, huulet, hampaat; mutta kieli on kaikista liikkuvaisin ja toimellisin.

13. Kaikilla maailman kielillä on kahdenlainen ulkonainen muoto, kuuluwainen ja näkywäinen. Kielen kuuluwainen muoto on tavallinen puhe, joka korwin äkkä-tään; näkywäinen muoto on kirja, joka silmin hawaitaan. Puhe tuntuu korwiin, kirja puhuu filmiin. Lukea kirjasta on lukea filmillä, kuulla puhuttawan eli luettawan on lukea korwilla.

14. Erinäisiä kielia maailmassa luetaan wiiteen tuhanteen. Nämät monet kielet ovat toinen toisistansa enemmän eli vähemmän eroawaiset. Todella sanottu on kullakin ihmisellä erikielensä. Puhuuko kaksikin ihmistä aiwan samalla tavalla? Ei milloinkaan. Jos katsellemme ihmisiä erimaakunnisfa, hawaitsemme helposti suuria kielen eroituksia, jotka tekewät kielimurteita. Kielimurteet ovat usein jo niin poikkeawaiset toinen toisistansa, ettei ihminen tahdo toista ymmärtää waikka toista hywin ki haastelisi. Vielä kauempana toisistansa eroawat ihmisten puheenparret enemmän, siksi että heitä kutsutaan erikieliksi.

Näin syntyvät erikielet, jotka sitte kansain waelluksissa vielä toinen toisiinsa sekaantuwat. Kansain lahkokunnat eroawat eripuraisuudesta taikka muista syistä toinen toisistaan; osa jääpi wanhalle paikalle, toinen hakee asuin- sijaansa uusissa maakunnissa satoja penikulmia kotimaasta kaukana. Nämät lahkot eläwät nyt vuosisadat toinen toisistaan tietämättä; molemmissa muuttuu kieli wuosi wuodelta, mutta eritawalla. Ja jos wuosi-satojen kulutua menet näitä molempia tunnustelemaan, löhdät kaffi kieltä, joista et taida toista hymärtää, waikka toisesa o- llistit kuinka oppinut hymäänsä. Niin on monta kieltä syntynyt; oppineet tutkiwat sitte heidän sukulaisuuttansa.

15. Mutta kaikista kielistä on äitinkieli suloisin; sitä kuulimme jo äitimme rinnoilla ollessamme, sepä soi korwisamme jo kehdoissa maatesamme, sitä laulamme lapsina, sitä miehinä haastelemme, sitä wanhoina huokaamme, sillä wihdoin hautamme siunataan. Mikä muu on meillä niin uskollinen toweri koko elämän useinki surkialla reffellä? Mikä muu niin nöyrästi ja nopeasti kuin kieli toimittaa tahtomme ja toiwomme, ilomme ja surumme? Ei mikään. Ompa siinäki jo kyllä syytä tätä armasta äitinkieltä tarkemmin tutkia ja tunnustella.

16. Sanonee ehkä joku, "mitä tuo tutkimista tarvitsee? Ymmärränhän minä jo äitinkieleni ja taidan kaikki asiani ja askareeni sillä hymärryksellä toimittaa. Mitä minä tuosta enään wiifastun taikka mitä minä tuosta tutkimisesta enää paranen?" Senkaltaista puhetta pitävät kaikki, jotka tuntemattomasta asiasta puhelewat. Niin se on tässä pahassa maailmassa, ettei ihminen hymärrä asian hyötyä ennenkuin hän asian itse hymärtää. Niin se on kaikissa. Kyhy Mustalaiselta miksi ei hän Sumalan sanaa tutki ja saat kuulla aiwan samat sanat, joita itse äitinkielen tutkimisesta olet walmis sano-

maan: mitä minä siitä hyödyn? Siinä, joka olet Sumalan sanaa tutkinut ja siitä saanut lohduusta, armon waikutusta ja ijankaikkisuudenki toiwon, sinä tiedät sen hyödyn; mutta joka ei Sumalasta ole mitään kuullut, ei se sitä hyötyäkään tunne, joka hänen tuntemisestansa kaikille yltäkylläisesti wuotaa.

17. Edellä sanottiin kunki sanan kielessä ja niin muodoin koko kielen oleswan pelkkiä ajatuksia ja ajatuksen walmistamisen oleswan sielun parahan ja jaloimman tekemisen. Joka siis kieltä tutkii, hän tutkii sielun parasta työtä. Joka kieltä tutkii, hän tutkii ja niin muodoin a- settaa uudesti sielun eteen sen omia tekemiä ajatuksia. Kielen tutkia wiepi siis toistamiseen sielun huomattawaksi ja uudestansa mietittäwäksi mitä sielu ennen on walmis- tanut. Tämä tapahtuu aiwan samalla tawalla kun ruumiillisen työn tekiälle uudestansa nähtellä hänen entisiä töitänsä. Mitä tekiän käsiistä jo aikoja ennen on lähtenyt, sen näkee ja oiwaltaa hän toistamiseen töitänsä kat- sellessa. Samoin mitä sielusta on walmiina ajatuksena lähtenyt ja sanoiksi puhjennut, sen tutkii ja perkaa sielu kieltä tutkiesansa. Sopa kaikki ruumiillinenki työ parane- nee siitä että sitä jonkun ajan kuluttua toistamiseen sil- mäilemme; usein hawaitsemme paljo wikoja ja wirheitä ensimmäisessä käsialasamme, niinkuin sen silloin käsiistä päästimme. Uusi katseleminen on tarkempi; siinä wasta filmämme auknewat; ja ne auknewat aukenemistansa mitä useammin entistä työtä tutkimme. Owatko nyt hengelliset työt uudesta tutkimisesta paranemattomat? Siwät siinään; ne paranewat paranemistaan mitä useammin niitä tutkitaan. Oletthan jo itsekkin, o ihminen kuka hymäänsä, tehnyt töitä, ajatellut asioita, joita ajan kulues- sa jos uudesti katselet ja tutkit, sinun täytyy häweta ja ka- tua. Oletkos tullut ajattelemaan miksi paljo ihmisiä hai- raantuu juoppouteen, warauteen ja muihin synteihin ja rikoksiin? Lieneekö syytä että owat kykenemättömiä aja-

tuksiansa uudesti sielunsa eteen asettamaan? Ehkä olisi-
wat palanneet pahuudestaan, jos olisivat kenneet pahat
ajatuksensa sielunsa eteen uudesti asettamaan. Niinkuin
kaikki muukin ihmisen elämässä vaatii tämä tottumista;
tottumaton ei kykene ajattelemaan. Ja tottumista ajat-
telemaan ei mikään asia niin hyvin ja suoraan ihmisille
opeta kuin ajatusten, se on: kielen tutkiminen. Kaikkikin
tutkiminen sitä opettaa, mutta parain kielen oma tutki-
minen. Mikä on syynä, että linnoissa ja wankihuoneis-
sa waan aikaharwoin tawataan ihmisiä, jotka suuren osan
taikka koko elämänsä ajan ovat tutkineet maailman me-
noa, ovat sielunsa eteen asettelleet omia ja lähimäistensä
ajatuksia. Toki syy siihen on; eihän suinkaan heidän
koko elinkautensa kaikista waarinnottaminen, kaikkia tutki-
minen taida olla tähän peräti syytön. Näethän siis kie-
len ja erinomattain äitinkielen tutkimisesta suuren hyö-
dyn ihmisten keskinäiselle elämällekkin wuotawan.

18. Tässä nyt annetaan sinulle, suomalainen luttia,
alkuwiitta äitinkieles tuntemiseen. Waikka tätä kirjaa käy
lukieminen, seuraa toki kahdenwertainen hyöty ja huwitus,
jos lukieminen ja kirjoittaminen yhdistetään. Luvut ja
lausheet ovat niin tässä asetetut, että kulin ajattelowainen
ja erinomattain opettaja helposti woi kirjoitusharjoitukset
mihin mittaan hywäänsä enentää ja lisätä. Jos hän op-
pilaisensa antaa alusta alkain aina loppuun asti lukemi-
sen rinnalla kirjoittamalla harjaantua kielsä käytäntöön,
on tosin monikertainen hyöty seuraawa. Ja oppiihan
tuo samalla kirjoitukseksi. Ulkomailla on tämmöinen me-
netyks äitinkielen oppimisessa jo aikoja sitten tawaksi otet-
tu; sentähden on tämäkin kielioppi niin järjestetty ja
suunniteltu, että lukieminen ja kirjoittaminen rinnatuksen
helposti tapahtua taitawat.

19. Kielen opetus lawiammassa merkityksensä o-
pettaa kaikki mitä kieleen kuuluu; mutta niin lawiata kie-

lenopetusta ei ole yhteen koottu. Oppineet owat jakaneet
sen kahden erinäiseen osaan, kutsuen toisen sanakirjaksi,
toisen kielioppiksi.

Sanakirja luettelee kaikki kieleen kuuluvat sanat,
opettain niitä tuntemaan josakin järjestyksessä, useimmin
alkupuustawien suuntaan.

Kielioppi näyttää ja opettaa kuinka kaikki kielessä
löytyvät sanat muodustuwat sekä yksinänsä että toisten
sanain seurasä, sielusta puhjenneen ajatuksen waatimul-
sia seuratena.

20. Näyttääksensä millä tawalla kaikki kielessä löy-
tyvät sanat muodostuwat ja toinen toisensa kansä yh-
teen sopiwat ajatuksia kuwailemaan, ei kielioopin tarwitse
kaikkia erisanoja asettaa eteen, koska sanat itsestänsä ja-
kauwat useampaan luokkaan, jotka kulin seuraawat samaa
suuntaa. Niin pääsee kielioppi kaikkia sanoja luettele-
masta, tariten ainoastaan muutamia kunki eriluokan sa-
noja esimerkiksi. Samaten pääsee kielioppi kaikkia aja-
tuksen johtoja kuwailemasta, antain kustakin laista muu-
tamia esimerkkiä, joita sitten loputki seuraawat.

21. Kielioopin jako taitaa monella tawalla tapah-
tua, tullen siitä perustuksesta, jonka päälle jakaja jakonsa
rakentaa. Tässä kirjassa jaetaan kielioppi kolmeen osaan.
Ensimmäinen opettaa kielen alkeet, toinen kielen sanat
ja kolmas sanain sownu.

Kielen alkeet owat lukumerkit (kirjaimet eli puus-
tawit ja muut merkit) ja tawut. Nämät owat ne alkeet,
joista koko kieli on ikäänkun kokoon pantu. Kieli on sa-
noista koottu, sanat tawuista ja tawut kirjaimista. Lu-
kemisen selkeydeksi asetetaan sanojen wäliin muitakin merk-
kejä. Ei kirjaimet eli muut merkit eikä tawut tee itsek-
sensä mitään kokonaista eli järjellistä; sentähden kutsu-
taan niitä alkeiksi, joista ensimmäinen kielioopin osa puhuu.

Sanat ovat kootut kielen alkeista, kirjaimista ja tavuista. Sanoista puhuu kielopin toinen osa.

Sanain soppu on kolmannen osan ainehena, opettama kuinka kielen sanat yhteen sopivat täydellisen ajatuksen kuvailemiseksi.

Ensimmäinen Osa.

Kielen Alkeet.

1. Kielen alkeet ovat kolmea lajia: kirjaimet, eromerkit ja tavut. Kirjaimista kootaan tavut, tavuista sanat, esimerkiksi: kirjaimet t ja a tekevät tavun ta, kirjaimet l ja o tavun lo, tavut ta ja lo sanan talo. Eromerkit eroittavat sanoja toinen toisistaan, koska ne selkeyden vuoksi eroitusta vaativat, niinkuin tässäkin edellä näkyy.

Ensimmäinen Luku.

Kirjaimet.

2. Suomen kielen kirjaimet ovat kaikkiaan 21, nimittäin: a, b, c, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, y, ä, ö. Näistä taidetaan koko suomen kansan kieli panna kokoon; perisuomalaisissa sanoissa ovat nämät alkeina eikä useampia tarvittakaan.

3. Mitkä ovat nyt kirjaimet? Silmin katsellen ovat ne ainoastansa merkkejä, jotka siis jotakin merkitsevät. Korvin puhetta taikka lukua kuullen merkitsevät ne ääniä, josta päätämme kirjainten olevan kirjassa merkkejä, jotka puheessa vastaavat erinäisiä ääniä. Koska ihmiset ennen puhuvat kun kirjoittavat, ovat myös äänet edellisiä, merkit eli kirjaimet jälkimäisiä. Niinpä ovat a, e, i merkkejä, jotka puhuttuina vastaavat kunkin eriaantansa. Samaten myös muut kirjaimet.

4. Äänet ovat alkuperäisiä; kirjaimet ovat jälestäpäin keksityt niitä ääniä merkitsemään. Tästä on tapahtunut, että erikansat, toinen toisistaan kaukana eroi-

tetut, ovat erinkaltaisia merkkejä eli kirjaimia itsellensä keksineet, vaikka äänet usein ovat yhdenkaltaiset. Ei tietäin toisista, ovat he itsellensä valinneet toisenlaisia kirjaimia. Sa samapa se onki minkäläinen merkki on, kun waan sitä vastaawan äänen tunnemme; ääni on pääasia. Latinan kieli esimerkiksi on valinnut seuraawat kirjaimet ääniänsä merkitsemään:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, y, z, ä, å, ö. Näiden seasfa löytyy muutamia, joita ei Suomalaisilla ole, niinkuin b, c, f, q, r, z, å, jotka joskus näemme suomalaisisfakin, erinomattain vanhemmissa kirjoissa. b ja f ovat wieraita; c ja q ääntyvät niinkuin k eikä niitä siis tarwita (euin, quin, Luin); r ja q ovat kaksinaisia, jotka suomesfa erotetaan kahteen yksinäiseen ks, ts (yri, yks; kazo, katso); å ääntyy mellein kun suomen o. Näitä käytetään suomen kielesfä ainoastaan wieraita nimiä kirjoittaisfa (Dwick, Ferrer, Åberg). Suomalaiset ovat saaneet kirjaimensa Ruotsalaisilfta, jotka wuorostansa ovat lainanneet Saksalaisilfta. Nämät rupeawat kuitenkin häwiämään; sillä mellein kaikki kansat ovat ruvenneet latinaisilla kirjoittamaan.

5. Myös d ja g ovat alkuperäisest i wieraita, sillä niitä ei tawata yhdenkään perisuomalaisen sanan alusfa; d-ääntä ei ollenkaan tawata sawokarjalaisesfa kielimurteesfa, joka sen peräti heittää; esim. maidon, mai'on; pidän, pi'an; kaadan, kaa'an j. n. e.

Kirjainten Sako.

6. Kirjaimet jaetaan monella tawalla, tullen siitä mikä jaon perustukseksi otetaan. Äänellisyyhtensä wuoksi jaetaan niitä kahteen osaan:

Ääntäwäiset, joita on 8: a, e, i, o, u, y, ä, ö.

Ääntymäiset, joita on 13: b, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, w.

Sos wertaamme näiden molempain osain kirjaimia

keskenänsä, hawaitsemme helposti edellisillä olewan oman äänenfä ilman mitään awutta, mutta jälkimäiset tarwitsewat edellisten apua ääntyäksensä; esim. a, ä, i kuuluwat itsesfensä ja yksinänsä, mutta k, l, t waatiwat ääntäwäisen wiereensä; k kuuluu ko, l kuuluu äl, t kuuluu te. Niinpä edelliset ääntäwät jälkimäisiä eli auttawat heitä ääntymään.

Ääntymäisten ääni kuuluu, jos pannaan mikä ääntäwäinen hywäänfä sen eteen taikka takaan. Niin antaa k äänenfä ulos, jos mikä ääntäwäinen ikänänsä sen rinnalle asetetaan: ak, ek, ik, ok, uk, yk, äk ök; ka ke, ki, ko, ku, ky, kä, kö. Aseta samoin tawoin ääntäwäiset muidenki ääntymäisten wiereen.

7. Ääntymäiset yksinänsä eiwät siis taidakkaan tehdä tawua; kuhunki tawuun waaditaan wähintäkin yks ääntäwäinen, joka saattaa tawun ääntymäiset ääntymään. Mutta kukiin ääntäwäinen taitaa yksinänsäkin tehdä tawun; esim. a-sun, e-teen, i-sä, o-sa, u-se-a, y-li, ä-ly. Yhtä hywin tekee kaksi ääntäwäistä tawun: aa-mu, ääni, ai-ta, äi-ti, au-ra, ui, yö, ei.

8. Mutta niinkuin sanottiin, tarwitsewat kaikki ääntymäiset yhdistyä ääntäwäisiin tawua tehdäksensä. Nämät molemmat yhdistywät tawuiksi neljällä tawalla:

a) al-ku, et-tä, it-ku, um-pi, yl-kä, ait-ta, auk-ko, euk-ko, joisfa ääntäwäiset alkawat ja ääntymäiset päättäwät tawun. Tämä taitaa tapahtua ainoastaan alkutawuisfa.

b) ka-la, ja-lo, ke-li, ki-mo, kuu-ma, kä-pä-le, pa-la-ssi-na, kai-paa-wa, koi-ra-mai-se-na, joisfa kaikisfa ääntäwäiset päättäwät tawun.

c) sar-wen, sor-men, kuop-paan, syr-jän, tyhjyys, kir-wes-ten, joisfa ääntäwäiset ovat asettuneet kahden ääntymäisen wäliin.

d) pelk-kä, jyrk-kä, nilk-ku, pilk-ka, torik-kuu, myrs-

Suomalainen Kieliooppi.

ky, kimp-pu, lonk-ka, nurk-ka, ark-ku joissa ääntäväisen perässä on kaksi ääntäväistä. Tämöiset ovat aina al-kutawuja.

Kuinka monella tavalla siis suomen kielessä tawuja tehdään? Wildellä; ääntäväisistä yhfinänsä taikka neljällä tavalla ääntyväisiin yhdistetynä.

9. Tästä taidamme koko suomalaisen tawaus-opin helposti johtaa. Sunnettuamme kuinka tawut kirjaimista kootaan, tiedämme myöskin kuinka ne tawuihin jakautuvat, nimittäin seuraawaisesti:

a) Yksi ääntyväinen, joka ääntäväistä perätysten seuraa, kuuluu jälkimäiseen tawuhun; esim. a-lot-an, lu-paa-minen, pimenemätön, kuolewainen jaetaan tawuihin: a-lo-tan, lu-paa-mi-nen, pi-me-ne-mä-tön, kuo-le-wai-nen.

b) Kahdesta ääntyväisestä, jotka ääntäväistä perätysten seuraawat, kuuluu edellinen edelliseen, jälkimäinen jälkimäiseen tawuhun; esim. kello, kylmä, ylpeillä, kul-jeskella, ihmeellistä jaetaan tawuihin: kel-lo, kyl-mä, yl-peil-lä, kul-jes-kel-la, ih-meel-lis-tä.

c) Kolmesta ääntyväisestä, jotka ääntäväistä perätysten seuraawat, kuuluu kaksi edellistä edelliseen ja yksi jälkimäinen jälkimäiseen tawuhun; esim. kolkko, nyrkki, myrkkö, nirkko, pamppu, pirtti, kinttu, sirppi tawataan: kol-ko, nyrk-ki, myrk-ky, nirk-ko, pamp-pu, pirt-ti, kint-tu, sirp-pi.

Näistä esimerkeistä näemme kuinka harras äitinkielemme on jakamaan tasan tawuihin ääntäväisiä ja ääntyväisiä. Korkeastaan kolme ääntäväistä taitaa sopia yhden ääntäväisen seuraan, sillä tavalla että yksi on sen edessä ja kaksi perässä.

10. Ääntyväisten sekaan luetaan vielä loppuäänne, joka muutamain sanain lopussa kuuluu ilman hienosti; esim. kude', sano', tuoda, jotka joskus kirjoitetaan: ku-beh, sanoh, tuodah.

Ääntäväiset.

11. Jo olemme nähneet kaksi ääntäväistä sopiwan yhteen tawuun; esim. aa-muun, ui-maan, syö-mään, wie-köön, wie-raan. Niinkuin näistä näkyy, taitawat nämät kaksi ääntäväistä olla kahta laatua:

a) uu-teen, ää-neen, pii-riin, waa-raan, koo-taan, joissa ääntäväiset kussakin tawussa ovat kaksoisia; ne ovat siis kaksoisääntäväiset.

b) kau-rain, seu-roin, ei, tuo, työ, lie-huin, pai-koin, joissa kunkin tawun kaksi ääntäväistä ovat erinlaisia, nimeltä kaksiääntäväiset.

12. Kaksiääntäväiset ovat kahta laatua: jälkiääni-set ja esiääniset.

a) juon, suo; syön, työ; wien, tie. Jos näitä sanoja hywin selkeästi äännetään, hawaitsemme jälkimäisen ääntäväisen olevan äänekkäämmän. Nämät kolme uo, yö, ie, ovat siis jälkiääniset.

b) kau-ha, kau-ra, seu-la, kuu-sa; näh-tän, käy-tän; kai-wo, ai-wa, kui-wa, päi-wä, löi, pyi-tä, kei-tän. Ensitarwuisia näemme kaksiääntäväisiä ja jos niitä selkeästi äännämme, kuulemme edellisen ääntäväisen näisfä olevan äänekkäämmän, josta nämät 13 au, ou, eu, iu, äy, öy, ai, oi, ui, äi, öi, yi, ei ovat esiääniset.

13. Kaksoisääntäväiset kyllä sopiawat mihin tawuun hywäänsä (esim. seu-raa-maan), mutta kaksiääntäväiset eivät mene edemmäksi sanan ensimmäistä tawua ellei i ole jälkimäinen. Seuraawat sanat osoittawat kuinka samat ääntäväiset ensimmäisessä tawussa yhtywät kaksiääntäväisiksi, mutta seuraawissa jakautuvat kahteen tawuhun: tuo, kulkku-os; wyö, löytyös; kie-li, lapsi-en; nau-la, ta-pa-us; lou-hin, koku-us; neu-la, kope-us; kink-ku, pappi-us; täy-si, lepä-yös. Mutta seuraawat, joissa i on jälkimäinen, taitawat olla misfä tawussa hywäänsä: ai-kai-lee, wai-ku-tai-sin, u-fein.

14. Ääntäväisten sointu on se erinomaisuus suo-

men kielessä, että ainoastaan ne ääntäväiset, jotka keskenänsä sointuvat, sopivat samaan sanaan. Katsekkaamme kolmen seuraavan lahkokunnan sanain ääntäväisiä:

- a) kalastaa, kalwo, kuwa, talo, suku, koto;
 b) wärähtää, sääntö, hywä, tytö, pyry, pöllö;
 c) { weisataan, seikka, heikko, } tie, kieli, mies.
 { pidetään, reikä, eikö, }

Josta näemme ensimmäisessä olewan ainoastaan ääntäväiset a, o, u, toisessa ä, ö, y, ja kolmannessa e, i, joko yksinänsä (tie, kieli, mies) eli jonkun edellisen seurassa. Sointunsa puolesta siis ääntäväiset jakautuvat kolmeen seuraavaan lahkoon:

kovat: a, o, u
 pehmeät: ä, ö, y
 keweät: e, i

15. Näiden erinomaisuus kielessämme on siis se, etteivät kovat kowi samassa sanassa pehmeitten seuraan, mutta keweät sopivat molempien, ehkä mieluisemmin pehmeitten seuraan, josta saamme kolme aiwan painawaa päätöstä:

- a) sanat, joissa waan yksikin kowa ääntäväinen löytyy, waativat kowia lisäyksisäkin; esim. kalastaa-ko, kalwo-lla, kuwa-na, tulon-sa, suku-a, koto-han;
 b) sanat, joissa waan yksikin pehmeä ääntäväinen löytyy, waativat pehmeitä lisäyksisäkin; esim. wärähtää-kö, säännö-llä, hywä-nä, tytön-sä, pyry-ä pöllö-hän;
 c) sanat, joissa on paljaita keweitä ääntäväisiä, waativat lisäyksisä pehmeitä; esim. tie-tänsä, kieles-tä, miehe-nä, ei-hän.

Katsele sanoja koko tässäkin kirjassa kuinka jokainen todistaa nämät päätökset.

Kirjoittele itsekkin kaikenlaisia sanoja nähdäkses tämän totuuden.

Ääntäväiset.

16. Jos koetamme ääntää ääntäväisiä, havaitsem-

me helposti ettei kaikkein ääni synny samalla paikalla suusamme; esimerkiksi ottakaamme k, t ja p. Ensimmäisen (k) ääni valmistuu kohta tullessa ulos kurkun lufusta; toisen (t) enimmästi kielen avulla ja kolmannen (p) huulilla. Myös muita ääntäväisiä samalla tavalla koettain, löydämme heidän syntymäpaikkansa joko kurkussa, kielessä eli huulilla. Nämät kolme kohtaa, joissa ääntäväisten ääni muodostuu kirjaimeksi, kutsumme ääntimiksi. Ääntimien wuoksi, jotka äänen valmistawat, jakautuvat ääntäväiset siis kolmeen lahkoon:

kurkkuäänet: k, g, j, h
 kieliäänet: t, d, l, n, r, s
 huuliaänet: p, w, m

Sywin kaikista ääntimistä on kurkku, jonka läpitse ääni ensin kulkee keuhkoista tullessaan; keskellä on kieli ja viimeinen on huulipari. Huuliaänet owatti sentähden ainoastaan kolme; toiset ääntimet, joiden ohitse ääni ennen huulille ennatettyänsä kulkee, owat jo ehtineet ääntämään useimmat. Kieli on kaikista ääntimistä liikkuiwin; sentähden owat useimmat kieliääniä.

17. Ääntäväisten pehmeneminen. Katsekkaamme ääntäväisiä seuraawissa sanoissa:

- a) { hukkuu, kukko, winkuu, lanka, kulkee, särki, ruko.
 { hukun, kukon, wingun, langan, kuljen, särjen, ruon.
 b) { ottaa, katto, walta, kanta, parta, lato, huhta.
 { otan, katon, wallan, kannan, parran, ladon, huhdan.
 c) { hyppii, kuoppa, rampa, ampuu, repii, lepo.
 { hypin, kuopan, raman, ammun, rewii, lewon.

Ensimmäisissä riveissä näemme kuinka k, toisissa kuinka t ja kolmansissa kuinka p muuttuu. Tarkemmin katkessessa näemme vielä kuinka tämä muuttuminen tapahtuu aina samassa ääntimesä. Niinpä muuttuu k muiksi saman ääntimen kirjaimiksi (g, j), t myös muiksi kieliääniksi (d, l, n, r) ja p muiksi huuliaäniksi (m, w). Koska nämät muuttuwaiset owat kowempia ja muut pehme-

ämpiä, kutsomme tämän muuttumisen pehmenemiseksi ja ääntymäiset jakavat siitä kahteen lahkoon:

kovat f t p
pehmeät g, j, h d, l, n, r, s m, w

Pehmeistä kutsutaan muutamats (h, l, n, r, s, m) keweiksi keweän äänensä vuoksi.

18. Katsellessa eteen asetettujen sanain lopputawuja hawaitsemme niiden olewan kahja laatua: toiset niistä (hukkuu, kuffo, ottaa, kuoppa) loppuvat ääntäväisiin, toiset (hukun, kufon, otan, kuopan) loppuvat ääntymäisiin. Niin ovat kaikkein tawut kaikissa kielen sanoissa loppu-waiset joko ääntäväisiin eli ääntymäisiin. Et tässäkin kirjassa löydä kun kahdenlaisia tawupäätteitä, ääntäväisiä taikka ääntymäisiä. Tawu, joka päätty ääntäväiseen, kutsutaan awonaiseksi, ja joka päätty ääntymäiseen, kutsutaan suljetuksi. Jos nyt vielä filmäilet sanoja, joita äsken luettelimme, näet kyllä kowien ääntymäisten (f, t, p) pehmenewän ainoastaan tawun joutuesä suljetuksi; esim. lan-ka, lan-gan; wal-ta wal-lan; ram-pa, ram-man. Mutta ei niiden näy pehmenewän sanain esimäisesä tawussa, waikka tuo suljettukin olisi; esim. sanassa katto on alkawa f pehmenemätön. Tästäpä tulemme seuraawaan päätöksen:

Kufin kowa ääntymäinen, alkawa lyhyen tawun, joka ei ole sanan ensimmäinen, pehmenee tawun suljettaissa.

Syhyysi kutsutaan kufin tawu, jossa löytyy ainoastaan yffi ääntymäinen.

19. Saatuamme tietää koska kovat ääntymäiset pehmenewät, katsokaamme vielä kuinka he pehmenewät.

R

a) hukkuu, tukko, rakkahan, myrkky, wickkahan
hukun, tukon, rakas, myrkyn, wickas

Eli: f kato peräti toista f seuratesä.

b) tekee, teki, näkee, rufo, keko, äkehen
teen, tein, näen, ruon, keon, äes

Eli: f kato peräti kahden ääntäväisen välissä.

e) alkaa, jalka, härkä, kirkuu, tähtä, lohko
alan, jalan, härän, kirun, tähän, lohon

Eli: f kato peräti ollesansa toisaalta h, l eli r ja toisaalta kowan eli pehmeän ääntäväisen välissä.

d) kulkee, kulki, särki, särki, puhkeen, pyhki.
kuljen, kuljin, särjen, särjin, puhjennut, pyhjin.

Eli: f kato ja j tulee siaan, jos f on toisaalta h, l eli r ja toisaalta keweän ääntäväisen välissä.

e) tunkee, ranko, hanki, renkahan, kunkahan.
tungen, rangon, hangen, rengas, kuningas.

Eli: f kato ja g tulee siaan ollesä n sen edellä.

Päätös: f kato peräti, jos f on edellä, jos se on kahden ääntäväisen välissä, taikka jos h, l eli r on edellä ja kowa eli pehmeä ääntymäinen perässä; f kato ja j tulee siaan, jos h, l eli r on edellä ja keweä ääntymäinen perässä; f kato ja g tulee siaan, jos n on edellä.

Muistutus: Jos f joutuu kahden saman ääntäväisen väliin, on tapana eroittaa niitä, niinkuin aa eli ää äännemerkillä (waaka, waa'an, raaka, raa'an, räkä, rä'an, häkä, hä'an) ja uu asettamalla w niiden väliin (luku, luwon, fuku, fuwon).

Kaikki Suomen kielimurteet eiwät pidä yhtä f pehmenemisesä; toiset puhuwat ja kirjoittawat kulen, kulin, sären, särin, toiset vielä härjän, halwon j. n. e. Tästä olemme noudattaneet keskinäisyyttä.

Z

20. Z pehmenee seuraawalla tawalla:

a) woitto, woittaa, päättehen, kuttu, puuttuu
woiton, woitan, päate', kutun, puutun

Eli: t kato peräti toista t seuratesä.

b) walta, puhaltaa, ranta, kantaa, parta, ymmärtää
wallan, puhallan, rannan, kannan, parran, ymmärrän

Eli: t kato ja l, n, r tulee siaan, jos l, n, r on edellä.

- c) weto, kutoo, kutehen, tahto, lähtehen, wihtoo
wedon, kudon, kude', tahdon, lähde', wihdon

Eli: t katoa ja d tulee siaan, jos ääntäväinen taikka h on edellä.

Päätös: t katoa peräti, jos t on edellä; t katoa ja l, n, r tulee siaan, jos l, n, r on edellä; t katoa ja d tulee siaan, jos h taikka ääntäväinen on edellä.

Muistutus: Sawokarjalaisessa kielimurteessa ei d kuulu ollenkaan, jonka wuoksi se myös katoooki; esim. wedon, weon, kudon, kuon, kade, kae, wihdon, wihon j. n. e.

P

21. P pehmenee seuraawalla tavalla:

- a) pappi, tappaa, kuoppa, saappahan, leppyy
papin, tapan, kuopan, saapas, leppyn

Eli: p katoa peräti, jos p on edellä.

- b) rampa, ampuu, lampahan, parempi, lampi
ramman, ammun, lammas, paremman, lammin

Eli: p katoa ja m tulee siaan, jos m on edellä.

- c) halpa, tarpehen, kirpoo, lepo, apu, repii
halwan, tarwe', kirwonnut, lewon, awun, rewini

Eli: p katoa ja w tulee siaan, jos l taikka r taikka ääntäväinen on edellä.

Päätös: p katoa peräti, jos p on edellä; p katoa ja m tulee siaan, jos m on edellä; p katoa ja w tulee siaan, jos l eli r eli ääntäväinen on edellä.

22. Tämä opetus kowain ääntywäisten pehmenemisestä on kuitenkin vielä oikastawa niinkuin seuraawat esimerkit näyttävät:

itkee, itku, iasku; risti, kistaa, pispa
itken, itkun, iaskun; ristin, kistan, pispan

Päätös: k on pehmenemättä, jos s taikka t on edellä; ja t ja p ovat pehmenemättä, jos s on edellä.

Toinen Luku.

Eromerkit.

23. Kirjainten tunnettua on kirjan lukian sekä kirjoittajan vielä tunteminen muitakin merkkejä, jotka toimittajastansa kutsutaan eromerkeiksi. Näillä on toimittajana eroittaa toinen toisistansa mitä ajatustissakin erotetaan. Tämä näiden toimitus on monenlainen, jonka wuoksi itse merkitkin ovat monenlaiset. Tavallisimmat ovat seuraawat:

- a) Piste (.)

Kaikki ihmiset ovat kuolewaiset. Ei ole mitään pyhäistä auringon alla.

Näethän tässä kahdesti saman merkin (.), jota pistetee kutsomme. Kokonaisen ajatuksen päätettyä pistetään se loppuun. Katso tätä ja seuraawia merkkejä koko tässä kirjassa ja ajattele kuinka niitä itsekin samanlaisiin paikkoihin asetelisit.

- b) Puolipiste (;)

Ihmiset ovat kuolewaiset; Sumala yksin on kuolematon. Niin sinä nyt puhut; mutta ehkä puhut huomenna toisin.

Merkki (;) on tässä kahdesti asetettu sanain wäliin eroittamaan sanoja, joiden ajatus molemmin puolin merkkiä ei ole niin täydellinen, että saisi pisteen panna heidän wäliinsä, waan toinen toisiansa koskewa ehkä kaukaisemmin. Se tekee siis puolittain pisteen wirkaa, josta sen nimikin on otettu.

- c) Kaksoispiste (:)

Jesus sanoi opetuslapsillensa: sallikaat lasten tulla minun tyköni. Ääntäwäiset ovat seuraawat: a, e, i, o, u, y, ä, ö.

Tämmöinen merkki (:) näyttää siis, että seuraawa lause tahdotaan aiwan kokonaisena antaa lukielle, niinkuin tapahtuu, koska toisen sanoja ferrotaan peräti sa-

malla tavalla kun puhutut ovat j. n. e. Tähän kuuluvat myös kertomerkit (” ”) joiden sifalle nämät kerrotut sanat suljetaan; esim. ”sallikaat lasten tulla minun tyhköni”.

d) Pilkku (,)

Isä, äiti, lapset ja palkolliset wiipyyvät kotona. Ihminen, joka työnsä toimellisesti tekee, ansaitsee palkkansa. Kyllä tämä mies työnsä toimittaa, mutta kyllä waatii palkkansaakin.

Tässä näemme, kuinka pilkku eroittaa useammat perätysten seisowat sanat (isä, äiti, lapset), jotka kuuluvat yhteen, waan eivät saa wäliinsä mitään pientä yhdistyssanaa (niinkuin ja, eli, taikka, sekä); kuinka wälijatus (joka työnsä toimellisesti tekee) molemmin puolin saa tämän merkin että nähtäisiin mitkä sanat kuuluvat samaan ajatukseen (ihminen ansaitsee palkkansa); ja kuinka muutoin pienemmät erotukset tällä merkityksellä (toimittaa, mutta waatii).

e) Kysymysmerkki (?)

Mistä ollaan? Kuopiosta. Paljoko voi maksaa? Kaffi ruplaa leiwiskältä. Menekös tänäpäni wai huomenna?

Niinkuin nähy pannaan kysymysmerkki aina kysymyksen loppuun, jonka tähden se myös samalla tekee pisteen wirkaa.

f) Huutomerkki (!)

Hei welikullat warwastakaat! Voi ihmisten tyhmyyttä! Niinpä käwi, Sumalan kiitos!

Huutomerkkin toimituksena on osoittaa kuinka edelliset sanat ikäänkun huutain sanowat jotakin iloa eli surua, toiwoa eli muuta sydämen kyllyyttä ja liikutusta. Se tekee myös samalla pisteen wirkaa.

g) Sulkumerkki () taikka — —

Minä sanon (jota wiifas Salomo jo ajallansa saarnasi) tämän maailman menon olewan sulaa turhuutta. Wanhuus ja wiifaus — kaikkea wanhoja ei kuitenkaan saa wiifaksi lukea — seuraa useasti toinen toifansa.

Näiden merkkein wäliin suljetaan, niinkuin nähy, mitä ei suoraan kuulu ajatuksen kulkemaan seuraan, waikata asia kuitenkin tahdotaan lukielle ilmoittaa.

h) Tawumerkki (=), joka tawuja eroittaa; esim. isä, toi-mel-li-nen.

Päätös: Kirjoituksen eromerkit ovat siis kaiffiaataan kahdeksan: piste, puolipiste, kaksoispiste, pilkku, kysymysmerkki, huutomerkki, sulkumerkki ja tawumerkki.

Ujattele ja kirjoittele nyt itsekin sanoja kokoon sekä eroittele niitä tähän suuntaan merkeillänsä.

Kolmas Luku.

Tawut.

24. Edellä (6—10) on opetettu mitenkä tawut kirjaimista syntyvät; mutta niin walmiiksi saatua on tawuista vielä paljokin oppimista. Katsellen, näitä sanoja, jotka seuraawat:

saarnaan, kääntää, kuolee, sairaan, seinään, lyötiin, kaswan, käwelen, olen, sarana, sekä, ylenen hawaitaan tawujen olewan kahta laatua ääntäwäisten wuoksi; sillä niissä löytyy joko kaffi ääntäwäistä, niinkuin kaikissa edellisen riwin tawuissa, taikka yksi ainoa ääntäwäinen, niinkuin kaikissa jälkimäisen riwin tawuissa.

25. Ennen on puhuttu (6. 7) kuinka ääntäwäiset aina tarwitsewat ääntäwäisten apua antaaksensa ulos äänensä. Niinpä esimerkiksi tawut sanassa kas-wan; ääntäwäiset k, s ja w, n kuuluwat ainoastaan ääntäwäisen a awulla. Tästä seuraa, että koko tawun ääni kestää saman ajan kuin siinä löytyvän ääntäwäisenki ääni ja loppuu myös samassa silmänräpähkessä. Taikka toifin sanoen: tawu waatii saman ajan kun sen ääntäwäisenki sanottaaksensa, josta seuraa että tawulla on sama mitta kun sen ääntäwäiselläänkin. Kaffi ääntäwäistä waatii pitemmän ajan kuin yksi tullaksensa sanotuksi; niinpä

waatii tavukin, jossa on kaksi ääntäväistä, pitemmän ajan kun toinen tavu, jossa waan yksi ääntäväinen löytyy. Senpä tähden kutsutaan tavut, joissa on kaksi ääntäväistä, **pitkiksi** ja tavut, joissa on yksi ääntäväinen, **lyhyiksi**. Mitaltansa owat tavut siis joko pitkät eli lyhyt. Usken eteen osoitetut sanat näyttävät esimerkkejä ensimmäisessä rivissä pitkeistä tavuista, toisessa lyhyistä.

Sanele ja kirjoittele nyt itsekkin sanoja, joilla on pitkiä, ja toisia, joilla on lyhyjä tavuja.

26. Mitä merkitsee seuraavain sanain eritavujen päälle asetetut eritahollet nojaawat pilkut?

öpin	öpetän
öpinne	öpetämme
öppinewat	öpettanewat
öppimätön	öpettamätön
öppimättöman	öpettamättöman
öppimättömällä	öpettamättömällä
öppimättömuutenfakin	öpettamättömuutenfakin
öppimättömuudesfaksakin	öpettamättömuudesfaksakin.

Soka tarkkaan kuulustelee näiden sanojen ääntä ja samalla äkkää pilkutettujen tavujen äänen, havaitsee helposti niissä olevan jonkun eroituksen. Mutta mikä on tämä eroitus äänessä? Kuultawaasti seisoo eroitus siinä, että pilkutetut tavut sanotaan äänen korottamalla; niissä on ääni korkeampi kun pilkuttamattomissa. Siitäpäsanomme: niillä on **korke**. Ja jos vielä tarkemmin otamme waaria näiden korokotavujen äänestä, äkkäämme koron olevan toisissa suuremman, toisissa vähemmän. Sanassa: **öppinewat** on ensimmäisellä tavulla suurempi, kolmannella vähempi korke. Tavut suomen kielessä owat siis joko korolliset taikka korottomat. Ja **korke** on kahdenlainen, ylempi (´) ja alempi (˘).

Tästä syntyy kieleen erinomainen toiminen korollisten ja korottomain sekä ylempien ja alemmien koron vaihtuksesta. Tämän vaihtuksen puutteessa olisi kieli pe-

räti yksitoikoinen ja yksisarvelinen ja niin muodoin ääntänsä ruma ja kuuloamme rasittawa.

27. Mutta vielä saattaa kysyä: mitkä tavut saawat korkeaa, mitkä ei? Mille tavulle annetaan kieleksämme ylempi, mille alempi korke? Eteen asetettujen sanain katselemisesta havaitaan:

a) **Ylempi korke** on kaikilla ensimmäisillä tavuilla, eikä koskaan muualla.

b) **Toisella** ja **viimiselä** tavulla ei koskaan ole korkeaa.

c) **Kaksi** tavua perätysten ei koskaan saa molemmat korkeaa. Tästä seuraa, että, jos **alempi korke** on kolmannella tavulla, se myös on viidennellä, seitsemännellä j. n. e. joka toisella, taikka, jos **alempi korke** on neljännellä, se myös on kuudennella, kahdeksannella j. n. e. joka toisella, ei kuitenkaan sanan viimiselä tavulla. Niinkuin näkyy näistä

öppimättömuudesfaksakin | öpettamättömuudesfaksakin.

28. Mitä on nyt koron virka kieleksämme? Onko se peräti ulkonainen koroksesamme hurpa toiminen, wai onko sillä sisällinentki tavujen toimitusta koskewa merkitys? Ompa niinkin. Tähän kokoomme seuraawat waarin otot:

a) **Alkutavu** kussakin sanassa on kaikista tavuista painavin, sillä siinä on sanan merkityksen juuri, sanan perustus; senpä tähden annetaan sille tavulle korin eli ylempi korke.

b) **Muut** tavut, jotka saawat koron, ehkä vähemmän, owat myös sanassa korottomia tavuja painavammat; esimerkiksi tavut **ma** sanoissa: **öppimätön**, **öpettamätön**. Siitäpäs tulee, että **alempi korke** aina on samantaisissa tavuissa, waikka ne järjestyksessä oliswatkin toinen edempänä, toinen lähempänä sanain alkua, niinkuin näkyy usken eteen osoitetuissakin sanoissa, joissa tavu **ma** on toisessa kolmas, toisessa neljäs sanan alusta lukein. Katso muitakin edellä (26) werrattuita esimerkkejä.

29. Näistä kahdesta tavujen omituisuudesta, mistä ja korosta, syntyy koko runo, laulu eli weisu. Runossa ei olekaan sanain laadusta kysymystä; ainoastaan tavujen sopiivaisuus tulee kysymykseen. Sanat sovitetaan runohon niin, että tavut tulevat siihen suuntaan, jonka runon luonto vaatii. Esimerkiksi:

Ruluu ikä laulamattaki.

(Kanteletar II, 1.)

Noin sanoi minun emoni,
 Baroiteli wanhempani:
 "Olä lapsi paljo laula,
 Tytär tyhjiä fanele;
 Ikä kultainen kuluwi,
 Mika armas rientelewi,
 Sinun lapsen laulaisfasi,
 Kurjan tukkumaisissasi."
 Baan ellös emoni surko,
 Balitelko wanhempani,
 Jän kultaisen kulusta,
 Armahan alimenosta
 Minun lapsen laulaisfani,
 Pienen pilpatukfissani!
 Ikä kuitenki kuluwi,
 Mika armas rientelewi,
 Jos en laula polwenani,
 Syrehdi sinä ikänä;
 Mika kultainen kuluwi,
 Päiwa kaunis kerkelewi
 Ilman lintujen ilošta,
 Barwuišten wisertämästä.

Tämmöinen on suomalaisen runon ulkonainen muoto ja rakennus. Siitä nähdään runon olevan Stavuisen, niin että kussakin sävelessä eli wärsyssä on 8 tavua. Baan aikaharvoin nähdään siinä yhdeksän. Jos nämät

kahdeksan tavua jaetaan neljään osaan, saa siis kukin osa kaksi tavua. Missä 9 tavua löytyy, tulee ensimmäiseen runo-osaan kolme tavua. Niinpä jakautvat seuraavat seuraawaisesti:

Noin sa | noi mi | nun e | moni.
 Baroit | teli | wanhem | pani.

30. Runon lukeminen käy erinomaisesti, tullen siitä että se alkunsa on laulun seurassa syntynyt. Niin on lukeminenki vielä laulumainen, joka paremmin opitaan kuullen kun toisen neuwoen. Erinomaisuus seisoo siinä, että kullakin runo-osalla ääni kerran nousee, kerran laskee. Nouseminen on isku, laskeminen lasku. Jos merkitsemme edellisen ('), jälkimäisen () luetaan edelliset wärsyt näin:

Noin sa | noi mi' | nun e | moni'
 Baroit | teli' | wanhem | pani'

Iskupaikeissa ääni kulkee iskemällä, laskupaikeissa laskemalla.

31. Runon lukemisessa on vielä waarin otettava murto, joka on lukemisen pysähdys eli lukian lewähdyks kahden runo-osan välillä, niinkuin näkyy tässäkin runossa aina toisen ja kolmannen runo-osan välillä:

Noin sanoi mi || nun emoni
 Baroiteli || wanhempani

Lukea niin että kaikki nämät, iskut, laskut ja murrot äätään, on runotella.

32. Ompa vielä muitakin runolaija, joissa wärsyt tehdään joskikin eritawalla, niinkuin kuusimittainen runo: Antero | ankara | mies raha | kuffaro | raskasna | wyöllä.

Suomalaisessa wirsikirjassa saapi nähdä vielä monenlaisempia runolaitoksia, waikka ne poikkeawat suomen kielen ja omituisen runon luonnosta. Muutoin niissä sanatkin owat niin silpotut ja turmellut, että tuskin kaitkia taitaa suomen kieleskikään lukea. Kaikista wirsikirjan wirsistä on kuitenkin N:o 278 suomen kielen ja runolaa-

dun mukaan parahin sointuwa, joka sentähden suomalaisen lufian korwille ja sydämelle jo rakennuksensakin puolesta tuntuu suloiselta ja liikuttavalta. Panemme sen siis tähän niin korjattuna kun kielen turmelemattomuus waatii.

1.

Etlös ole, ihmisparka,
Niwan arka
Ettäs parut päiwät yöt,
Ettäs suret suuttumatta,
Puuttumatta
Koukon mustan murhatyöt.

2.

Tapa wanha tappawalla
Wierahalla
Luojan laitoksen perään;
Sywät, huonot lankoinensa,
Lapfinensa
Syöstää, sulloo maan poween.

3.

Syöksee, haastaa, särkee, fortaa,
Maakfi murtaa
Sirmukourilla kowin;
Turhat toiwot, toiwotukset,
Woiwotukset
Parkusuussa pelkurin.

4.

Paru poijes paneminen,
Katsominen
Mailman tietä menewii;
Katsos kaikki katseltawat,
Kulleltawat,
Etkö löytä loppuwii?

5.

Etkö kuulu kuolewia,
Katoowia
Paitfi ihmis-parkaisii?
Tuulet, tähdet taiwahalla,
Meret, maalla
Täynnä kuolinkumppanii.

6.

Mitä maassa mateleepi,
Käweleepi,
Maakfi muuttua pitää;
Mitä puussa piiskuttaapi,
Kuifuttaapi,
Puusta pudota pitää.

7.

Lennä lintu minkäs lennät,
Etsä lennä
Kowan kuollon käfistä;
Saa se linnun lentäwänki,
Kientäwänki,
Tuulekentelemasta.

8.

Kellä ruumis raittihimpi,
Kantaisempi,
Kuin on kalalla meren?
Surma toki surmeleepi,
Turmeleepi,
Kalakarjattkin weden.

9.

Sauta walmis wähäisillä
Kalasilla
Sirmuhauwen kibassa;
Sauta hauwen kattilassa

Kuohuwasfa,
Puhuwan myös powessa.

10.

Kuohot raukat raukenewat,
Ehkä owat
Kukassansa koreat;
Puut ei pääse; paksut juuret,
Pienet, suuret
Kaswaissansa kaatuwat.

11.

Kivet kowat kallioilla,
Kankahilla
Nikki rikki murretaan;
Rauta kaikki repäisewä,
Kaatelewa
Kuostehehta raadellaan.

12.

Ei niin wähää wäetöntä,
Woimatonta,
Tota surma säästänee;
Ei niin wahwaa, wäellistä,
Woimallista,
Toka kuollon kestänee.

13.

Kannelle jos kaiken ilman
Seitāt filmän,
Sänen tutkit tapoineen;
Kääntyy, kulkee, wääntyy, wyörny,
Poikkee, pyörny
Taiwas itse tähtineen.

14.

Kerran kääntyy kääntymästä,
Wääntymästä

Kääntymättömäksiin;
Kääntyy käslyllä kowalla
Kaikkivallan
Kaatumattomaksiin.

15.

Tämä tuoni tulifella
Tatwahalla,
Tämä tähtein pesällä;
Tämä itä ihanalla
Nuringolla,
Wahwuus tä wahwuudella.

16.

Siis ei ole olewata,
Glawätä
Tämän mailman menoisfa;
Kaikki kaatuu, kaikki muuttuu,
Perki puuttuu
Luojan luotuin seasfa.

17.

Hengelliset, hengettömät,
Suolettomat
Menojansa muuttawat;
Setkitellen, päiwätellen,
Wuositellen
Loppuhunsa liikkawat.

18.

Tätä aina ajatella,
Muisututella
Pitäisi sun synnissä;
Tästä ottaa ojennusta,
Suojennusta
Sydämmesi surusfa.

19.

Luodut kaikki katoawat,
 Lopun saawat
 Laatuinen sa, luontoineen;
 Dufos ihme jos sä kaabut,
 Jos sä maadut,
 Syntisäkki syntineen?

20.

Mikä ilo rikastua,
 Rakastua
 Kaupungissa katoowain?
 Mikä ilo oleskella,
 Asuskella
 Tässä tilassa turhain?

21.

Että munta elantoa,
 Dientoa,
 Pyyhä taiwahan taloon;
 Että menoo muutteetonta,
 Puutteetonta,
 Pyri pyhien iloon.

22.

Siellä riemu rikkahampi,
 Runсахampi,
 Siellä ilo loputon;
 Siellä laulat lankoinefi,
 Lappinefi
 Woiton wirttä wäsyton.

23.

Koska täältä kuolematta,
 Katoomatta
 Sinne tulla taida et;
 Sydän sulla syntisparka,

Niwan arka

Ettäs suret surman työt.

Suomen runossa on niinkuin tässä wirresäfin kaffi erinomaisuutta vielä nähtävänä:

a) **Mkufointu**, joka seisoo siinä, että sanain eli wälistäin myös tawujen alut samassa säwelessä owat mitä mahdollista yhdenlaiset; se on: sanat eli tawut alkawat famoilla kirjaimilla, esimerkiksi 22 wärsyssä: riemu rikkahampi, ilo loputon, laulat lankoinefi, woiton wirttä wäsyton.

b) **Kerto**, joka on sellainen, että seuraawa säwel taikka seuraawat säwelet kertowat mitä edellisessä säwelessä on sanottu, useasti jossakin toisilla sanoilla; esim. riemu rikkahampi, runсахampi, ilo loputon, jotka merkitsewät samaa asiata; samoin: lankoinefi, lappinefi j. n. e.

Mitkä owat nyt runon erinomaisuudet, joissa se erkanee muusta tawallisesta kirjoituksesta? Luettele ne peräksyttäin.

Toinen Osa.

Sanat.

33. Katseltuamme kielen alkeet, joiden seassa opimme tuntemaan kirjaimet ja niistä syntyneet tawut, joudumme nyt itse kokonaissin sanoihin nähdäksemme mitä niistä on opittawaa.

Sekä erinäisen merkityksen, jonka sanat sielusta lähteisään owat saaneet, että ulkonaisen muodostumisensa wuoksi jakawat sanat kolmeen suureen luokkaan, jotka owat:

a) **Nimiköt** merkiten jonkun kappaleen, aineen, asian eli muodon nimeä, niinkuin: pöytä, huone, raha, musta, heikko.

b) **Tehdiköt** merkiten jotakin tekemistä, niinkuin: **hyön, makaan, lyön, asun, tulen, kuhiloitsen.**

c) **Urukot**, jotka ovat pieniä sanoja, kahden edellisen luokan sanain avuksi kielessä käytettyjä, niinkuin: **ja, eli, waikka, koska, oi.**

Paremmiin eroittaaksemme kahden ensimmäisen luokan sanat toinen toistansa, asettaakamme muutamia niistä rinnatusten, josta päätettävään mitkä ovat nimiköitä, mitkä tehdiköitä. Urukot kyllä helposti tunnetaan, koska eivät kuulu kumpaankaan edelliseen luokkaan, joihin kielten pääsanat kuuluvat.

1. **saalis, juoma, neuula, istuin, hukka, sairas**
2. **saan, juon, neulon, istun, hukun, sairastan**

1. **kala, kiwi, rippu, meno, palwelia, itku,**
2. **kalastan, kiwitän, ripun, menen, palwelen, itken**

1. **satula, wiheriä, lupaus, wanha, kowa**
2. **satuloitsen, wiheröitsen, lupaan, wanhenen, kowennan.**

Uratteleppas nyt eroitusta näiden molempain välillä; tajuathan kaikki edellisten rivien sanat olevan paljaita nimiä, joilla suomalainen nimittelee niitä vastaavia kappaleita ja asioita; jälkimäisten rivien sanat kohdastansa merkitsevät aina jotakin tekemistä.

Katsele ja nimittle nyt tässäkin kirjassa kaikki sanat, johdannosta alkain, sifsi että selvästi saatat eroittaa nämät sanain luokat toinen toistansa.

Kirjoittele vielä itsekkin sanoja kustakin luokasta erittäin ja ajattele siinä aina jotakin edellä opittua esimerkkiä, niinkuin **kala** ja **kalastaa**; **kala** on sen elävän nimi, jota pyydetään, ja **kalastaa** on ainoastaan se **teko**, jolla **kalaa** pyydetään; **sairas** on sen nimi, joka sairastaa, ja **sairastaa** on se mitä kukaan **sairas** tekee. Kolmannen luokan sanat eivät merkitse kumpaakaan, ei tekemistä eikä nimeä. Näethän sanat: **ja, eli, äsken** olevan aivan erilaatua, esim. isä ja äiti; mies eli waimo; äsken tuli isä. Ne ovat edellisten luokkain sanoille avuksi.

34. Toiseksi erkanewat näiden eriluokkain sanat toinen toistansa ulkonaisen muodostumisensa puoksi. Kahden ensimmäisen luokan sanat saawat päätteitä, mutta kolmannen ei saakaan; esimerkiksi:

1 Luokka

kala
kalaa
kalan
kalassa
kalasta
kalaan
j. n. e.

2 Luokka

kalastan
kalastat
kalastaa
kalastamme
kalastatte
kalastawat
j. n. e.

Näethän tässä näiden sanain saawan erinlaisia päätteitä; ne taipuvat päätteille ja kutsutaan sentähden taipuviksi. Kolmannen luokan sanat ovat taipumattomat; sillä he eivät täiwo päätteille. Sanat: **ja, eli, äsken** j. n. e. ovat aina semmoisia; ei niihin saateta omituisia päätteitä lisätä.

Ensimmäinen Luku.

Nimiköt.

35. Nimiköt ovat useampaa laija, niinkuin seuraavista esimerkeistä näkyy:

1.	2.	3.	4.
kiwi	kowa	kolme, kolmas	minä
ihminen	kaunis	neljä, neljäs	mitä
susi	raatelewa	wiisi, wiides	tämä
hewonen	suuri	kuuksi, kuudes	tuo

Sos näitä wertaamme toinen toisinsa, näemme niiden välillä eroituksen. Ensimmäiset ovat paljaita nimiä; kiwi, ihminen, susi, hewonen ovat erinäisten kappalten nimiä, niinkuin Suomalaiset niitä ovat aikansa ruwenneet nimittelemään. Ne ovat siis itseiset nimiköt.

Toiset kyllä myös ovat nimiä, mutta ei itse kappalten nimiä, vaan jonkun kappaleita seuraavan omituisuuden, joka verraten toisiin hawaitaan. Niin on kowa kyllä nimi; mutta ei se ole minikään kappaleen nimi, vaan se on useassa kappaleessa löytyvä omituisuus, niinkuin kiwessä, joka on kowa sentähden että toinen siihen verrattuna on pehmeä. Senpä tähden taidamme sanoa: kowa kiwi, pehmeä taikina. Samalla tavalla sanomme: kauris ihminen, suuri hewonen, werrataksemme toisiin, jotka ovat: ruma ihminen, pieni hewonen. Nämät toiset ovat siis senlaisia nimiä, jotka aina merkitsevät wertautusta; nämät toiset ovat sentähden wertaiset nimiköt.

Sanoppas nyt mitkä ovat itseisiä, mitkä wertaisia nimiköitä: pehmeä kiwi, harmaa kiwi, ruma ihminen, suuri susi, seinä, aurinko, musta, punainen, kirkas, ilma, rivo, pää, nenä, werinen, wesi, märkä.

Kirjoittele itsekin näitä molempia, ensin itseisiä, sitte wertaisia.

Kolmas lai on, niinkuin näemme, laskunimiköitä eli laskimia.

Neljäs lai merkitsee kappaleita ja niihin kuuluvia omituisuuksia erinomaisella tavalla; minä, sinä, hän, tuo, tämä, se j. n. e. kyllä koskevat joitakin kappaleita, mutta millä tavalla? Näemme pianki ettei niiden nimitys ole täydellinen; sillä kaikki taitawat sanoa itsestänsä minä, toisesta sinä, kolmannelta hän; kaikista kappaleista taidetaan samaten sanoa tuo, tämä, se j. n. e. Nämät nimiköt, kappaleetta nimittäisfänsä, jättävät siis itse kappaleen epäilyksen alaiseksi ja ovat sentähden epänimiköitä.

Nimiköt ovat siis neljää eritajia:

a) Itseiset niinkuin: käsi, filmä, korma, kauppa, takki, huone, sielu, köyhyns, ymmärrys, autuus.

b) Wertaiset niinkuin: pitkä, terwe, iso, hyödyllinen, wanha, siwä, hengellinen, rasittawa, tarkka, taitwaallinen.

c) Laskimet eli laskunimiköt niinkuin: yksi, kaksi, kymmenen, sata, tuhannen, kymmenes, tuhannes.

d) Epänimiköt niinkuin: kuka, joka, joku.

Toinen Luku.

Sioitteleminen.

36. Werrattaamme näitä kaksia riinnatusten seisowia sanoja:

talo	talot
taloa	taloja
talossa	taloissa
talosta	taloista

Mikä on eroitus näiden sanain välillä: talo ja talot, taloa ja taloja, talossa ja taloissa j. n. e.? Helpposti äkkäämme ensimmäiset puhuvan yhdestä, toiset monista; niinpä puhuvat: talo, taloa, talossa j. n. e. yhdestä talosta, mutta: talot, taloja, taloissa j. n. e. puhuvat monista taloista.

Ensimmäinen waarin ottaminen sioittelemisessä on siis Luku, joka on kahdenlainen: Yksikkö ja Monikko.

37. Toiseksi ovat sioittelemisessä waarin otettawat fiat, joita kummassakin luvussa on wiisitoista; esimerkiksi talo.

Yksikkö.

Nimento	talo
Dsanto	taloa
Dmanto	talon
Asunto	talossa
Lähdentö	talosta
Menentö	talohon
Siwunto	talolla
Dtanto	talolta
Annanto	talolle

Monikko.

Nimento	talot
Dsanto	taloja
Dmanto	talojen taloin
Asunto	taloissa
Lähdentö	taloista
Menentö	taloihin
Siwunto	taloilla
Dtanto	taloilta
Annanto	taloille

Muutanto	talokki	Muutanto	taloiksi
Kautanto	talotse	Kautanto	taloitse
Wajanto	talotta	Wajanto	taloitta
Dlento	talona	Dlento	taloina
Seuranto	talone	Seuranto	taloine
Awunto	talon	Awunto	taloin

Sioitella on siis taiwutella nimiköitä molempain lukujen kaikissa sioisfa.

38. Jos katselemme tätä sanaa: **talo** kaikissa sioisfansa, näemme siinä pianki ikään kun kaffi ofaa; ensimmäinen on **talo**, joka kaikissa sioisfa löytyy, ja toinen ofa ovat päätteet, jotka liitetään perään. Ensimmäisen kutsomme **wartalokki**, toiset ovat **päätteet**. Yksikön nimenöllä yksinänsä ei ole mitään päätettä. Joka sanalla on oma wartalonsa, mutta nämät samat päätteet. Wartalon tunteminen on siis suuresta arwosta sioittelemisessä; sillä sen tunnettua ei muuta tarwita kun päätetten liittäminen sen perään. Jos siis tunnemme päätteet ja eroitamme ne sanan lopusta, jää arwattavasti wartalo jälelle, ehkä wälistäin wähän turmeltuna, niinkuin wasta tulemme oppimaan. Päätteet ovat nimikköjen sioisfa seuraawat:

Yksikkö.

Nimento	—
Osanto	-ta, -tä eli -a, -ä
Omanto	-n
Awunto	-sfa, -sfä
Lähdentö	-sta, -stä
Menentö	-h - n
Siwunto	-lla, -llä
Otanta	-lta, -ltä
Annanto	-lle
Muutanto	-kki
Kautanto	-tse

Monikko.

-t
-ita, -itä eli -ia, -iä
{ -iten eli -ien
{ -ten eli -en
-isfa, -isfä
-ista, -istä
-ihin
-illa, -illä
-ilta, -iltä
-ille
-iksi
-itse

Wajanto	-tta, -ttä	-itta, -ittä
Dlento	-na, -nä	-ina, -inä
Seuranto	-ne	-ine
Awunto	-n	-in

Tästä nähy:

a) Muutamissa sioisfa olewan päätteitä, joissa löytyy sekä a että ä; tämä tulee wartalon kaltaisuudesta, minkälaisia ääntäwäisiä sillä on, joko kowia, pehmeitä eli keweitä, niinkuin ennen (14. 15) ääntäwäisten soinnusta on opetettu. Siis sanotaan: talona, taloina, mutta köyhänä, miehenä j. n. e.

b) Osannossa olewan kahdenlaiset päätteet ta-, ita taikka a, ia, joista t on heitetty. Tulemme oppimaan missä kumpikin on paikallansa.

c) Monikon Osannossa löytyvän kaffi päätettä, jonka wuoksi jokainen nimikkö saa kaffi muotoa tässä siassa. Muutoin ovat nämät molemmat kahdenlaiset, joko löyty t taikka on se heitetty, josta paikallansa puhumaan tulemme.

d) Menennön päate on h - n, joiden äänthywäisten wäliin asetetaan se ääntäwäinen, joka on wartalon viimeinen, jonka myös sitieski kutsomme. Niinpä saa talo tässä siassa päätteen hon, sillä siede on o; musta on menennösä mustahan, sillä siede on a j. n. e.

e) Monikon päätteet ovat melkein samat kun yksiköni: ainoastaan nimento, jonka päate on t ja omanto ovat toisenlaiset. Muissa sioisfa eroitamme monikon siitä, että i on sattunut päätteen eteen. Yksikön lähdentö on talosta, myllystä, monikon taloista, myllhystä.

39. Oppiaksemme oikein sioittelemaan, jakakaamme sieten wuoksi kaikki nimiköt kuuteen lahkoon:

a) maa, pää, yö, työ, suo, woi, tai, j. n. e. kaikki nimiköt, joiden sitiesä on kaffi ääntäwäistä (katso 11, 12);

b) talo, pelto, pölkö, hullu, mylly, tyly, jalo j.

n. e. kaikki nimiköt, joiden siteet ovat o, ö, u taikka y, jotka aina pysyvät muuttumattomina;

c) korwa, filmä, neula, itä, hukka, jyrkkä, yskä j. n. e. kaikki nimiköt, joiden siteet ovat a eli ä, jotka muuttuvat;

d) risti, hursti, tuomari, uimari j. n. e. kaikki nimiköt, joiden sive on i;

e) nimi, nimen, toimi, toimen, vastaus, vastauksen, pahuus, pahuuden, wares, wareksen j. n. e. kaikki nimiköt, joiden sive on e, joka muuttuu niinkuin jo näissä nimennöissäkin nähy;

f) rakas, rakkahan, rakkaan; wene, wenehen, weneen; fewä, fewähän, fewään; oas, okahan, okaan; kirwes, kirwehen, kirween j. n. e. kaikki nimiköt, joiden sivedetävu edellisen kanssa supistuu yhteen, josta nämät nimiköt kutsutaan supistuwaisiksi.

I.

40. Raksaääntäwäisen siteen esimerkiksi sioittelemme sanat: maa ja työ.

	Yksikkö.		Monikko.	
Nim.	maa	työ	maat	työt
Df.	maata	työtä	maita	töitä
Dm.	maan	työn	{maitten	{töitten
			{maiden	{töiden
Nf.	maassa	työssä	maissa	töissä
Lähd.	maasta	työstä	maista	töistä
Men.	maahan	työhön	maihin	töihin
Siw.	maalla	työllä	mailla	töillä
Dt.	maalta	työltä	mailta	töiltä
Nn.	maalle	työlle	maille	töille
Muut.	maaksi	työksi	maiksi	töiksi
Kaut.	maatse	—	maitse	—
Waj.	maatta	työttä	maitta	töittä
Di.	maana	työnä	maina	töinä
Seur.	maane	työne	maine	töine
Nw.	maan	työn	main	töin

Samaten sioittuwat: pää, puu, luu, suu, suo, työ, tie, woi, täi, koi, yö, maanantai, helluntai ja kaikki muut kahdella ääntäwäisellä siteessä.

Merkitäwä

a) että osannon pääte aina näissä on ta, tä, ita, itä.

b) että monikon i pakoittaa pois aina yhden siteestä olewasta kahdesta ääntäwäisestä. Raksoisääntäwäisistä mentöön kumpi hywäänsä pois, samapa se on, niinkuin: maassa, maisa (eikä: maaisa), päässä, päisä, tausta, puista, suulla, suilla (eikä: pääisä, puuista, suulla) j. n. e. — Jälkiäänisistä (katso 12) menee edellinen, niinkuin: suoksi, soiksi, työnä, töinä, tienä, teinä, yöllä, öillä (eikä: suoiksi, työinä, tieinä j. n. e.) — Esiaänisistä katoo jälkimäinen; ja koska näissä nimiköissä jälkimäinen aina on i, katoo se, mutta monikon i tulee siian, josta sana pysyy molemmissa luvuisa yhtäläisenä, ellei muuta eroitusta tule niinkuin nimennöissä ja omannossa tapahtuu; esim. täi, yksik. ja mon. täillä (eikä: täillä), täillä, täistä j. n. e.

c) Vielä nähy että työ ei tairu kautannossa. Niin telewät monet muutki sanat suomen kielessä. Sanotaan siis: työn kautta eikä: työtse.

II.

41. Muuttumattomat siteet (o, ö, u, y) sanoissa nähyvät aina pääteen edellä. Esimerkiksi on ennen jo sioiteltu sana talo; tähän otamme vielä kaksi sanaa: kukko ja tyttö, joissa nähy sekä ääntäwäisten pehmeneminen että ääntäwäisten sointu:

	Yksikkö.		Monikko.	
Nim.	kukko	tyttö	kukot	tytöt
Df.	kukkoa	tyttöä	kukkoja	tyttöjä
Dm.	kukon	tytön	{kukkojen	{tyttöjen
			{kukoin	{tyttöin
Nf.	kukossa	tyttössä	kukoisia	tyttöisiä

Rähd.	kufosta	tytöistä	kukoista	tytöistä
Men.	kukloon	tyttöön	kukkoihin	tyttöihin
Siv.	kukolla	tytöllä	kukoilla	tyttöillä
Dt.	kukolta	tytöltä	kukoilta	tyttöiltä
Ann.	kukolle	tytölle	kukoille	tyttöille
Muut.	kukoksi	tytöksi	kukoiksi	tyttöiksi
Kaut.	—	—	—	—
Waj.	kukotta	tyttöttä	kukoitta	tyttöttä
Di.	kukkona	tyttöinä	kukkoina	tyttöinä
Seur.	kukkone	tyttöne	kukkoine	tyttöine
Wv.	kukon	tytön	kukoin	tytöin

Samaten sioittuvat: kirkko, mekko, itku, suku, ranto, lasku, peitto, itu, tappo, lepo, lempo, apu, perintö, sowingto, syöty, mylly, paasto j. n. e.

Merkittävä

a) että osannon pääte on a, ä, ja jä; mutta ne monitavuiset, joiden siteen edellä ei käy t, saavat myös ta, tä, ita, itä; niinkuin: aurinko, aurinkoa eli aurinkota, aurinkoja eli auringoita; kahmalo, kahmaloa eli kahmalota, kahmaloja eli kahmaloitaa. Taikka toisin sanoen: monitavuisien osanto-pääteessä ei saa t olla, jos t jo alkaa edellisen tavun eikä siis kahden t väliin tulisi muuta kuin yksi ääntäväinen.

b) että monikon omannon pääte on jen ja en, waikka en supistuu siteen kanssa yhteen että pääte näyttää niinkuin olisi in, niinkuin: kukkon, kukkoin, tyttöen, tyttöin.

c) että menennön pääte (38 c.) supistuu yhteen edellisen tavun kanssa, jossa h katoa niiden välistä; esim. kukkohon, kukkoon, tyttööhön, tyttöön, kahmalohon, kahmaloon. Tämä supistuminen on mahdoton, jos edellä käy kaksi ääntäväistä peräkanaa; senpää tähden ei sanota: kukkoiin, vaan ainoastaan: kukkoihin j. n. e.

III.

42. Soilla on a eli ä siteenä, sioittuvat niinkuin seuraan, esimerkiksi sanat: sota, jalka, leipä.

Yksikko.

Rim.	sota	jalka	leipä	sodat	jalat	leivät
Df.	sotaa	jalkaa	leipää	sotia	jalkoja	leipiä
Dm.	sodan	jalan	leivän	sotien	jalkojen	leipien
Wf.	sodassa	jalassa	leivässä	sodissa	jaloissa	leivissä
Rähd.	sodasta	jalasta	leivästä	sodista	jaloista	leivistä
Men.	sotaan	jalkaan	leipään	sotihin	jalkoihin	leipiin
Siv.	sodalla	jalkalla	leivällä	sodilla	jaloilla	leivillä
Dt.	sodalta	jalkalta	leivältä	sodilta	jaloilta	leiviltä
Ann.	sodalle	jalalle	leivälle	sodille	jaloille	leiville
Muut.	sodaksi	jalaksi	leiväksi	sodiksi	jaloiksi	leiviksi
Kaut.	—	jalatse	—	—	jaloitse	—
Waj.	sodatta	jalatta	leivättä	soditta	jaloitta	leivittä
Di.	sotana	jalkana	leipänä	sotina	jalkoina	leipinä
Seur.	sotane	jalkane	leipäne	sotine	jalkoine	leipine
Wv.	sodan	jalan	leivän	sodin	jaloin	leivin

Monikko.

Samoin sioittuvat: korwa, terwa, kylmä; koira, peura, härkä; mutka, napa, heinä; sukka, ranta, pitkä; walta, aitta, rampa, kenta, sulka, kauppa, piispa, sukka j. n. e.

Merkittävä

a) Päätteet osannossa, monikon omannossa ja molempien lukujen menennössä owat niinkuin edellisestä kahkon päätteet samoissa sioissa.

b) Side a, ä on näissä aina muuttuvainen monikon i edessä; kaksitavuisissa katoa ä aina, mutta a ainoastaan koska o taikka u on ensimmäisessä tavussa joko yksinään ääntäväinen eli ensimmäinen kahdesta ääntäväisestä. Jos ensimmäisessä tavussa on muuta ääntäväisiä, muuttuu a o:ksi, niinkuin näemme edellä sioitetuista sanoista; esim. sotana, sotina (ei: sotaina), jalkana, jalkoina (ei: jalkaina), leipänä, leipinä (ei: leipäinä). Ainoastaan suola ja puola tekevät toisin: suoloina, puoloina.

Monitavuiset sanat ovat siteen muutoksissa vaikeimmat tarkoin määrätä. Muutamat, niinkuin kaikki, joiden siteen edellä peräkanaa käy kaikki ääntäjäistä taikka ainoastaan i, muuttavat a:n o:ksi ja ä:n ö:ksi; esim. silakka, silakoina; harakka, harakoita; laulanta, laulannoiksi; kynttilä, kynttilöinä; asia, asioina; tekiä, tekiöinä. Toiset taas heittävät a:n ja ä:n peräti, niinkuin kaikki, joiden siteen edellä käy muu ääntäjäinen kun i; esim. korea, koreina; sokea, sokeina; tanhua, tanhuina; ainoa, ainoina. Toiset vielä sekä heittävät etä muuttavat, niinkuin: wikkela, wikkeloinä ja wikkelinä; wasara, wasaroina ja wasarina; ottaja, ottajoina ja ottajina; omena, omenoina ja omenina.

c) Tähän lahkoon kuuluvat vielä kaikki wajannolliset wertaiset, niinkuin: osaton, isätön, wiaton, kädetön, joiden wartalo nähdään omannosfa: osattoman, isättömän j. n. e. Osanto näissä on esim. yksikössä: isätöntä, osatonta, monikossa: isättömiä, osattomia.

IV.

43. Nimiköt, joiden sive on i, siioittuwat näin:

Yksikkö.			Monikko.	
Nim.	sonni	täti	sonnit	tädit
Ds.	sonnia	tätii	sonneja	tätejä
Dm.	sonnin	tädin	sonnien	tätien
			sonnein	tätein
Us.	sonnissa	tädissä	sonneissa	tädeissä
Lähd.	sonnista	tädistä	sonneista	tädeistä
Men.	sonniin	tätiin	sonneihin	täteihin
Siw.	sonnilla	tädillä	sonneilla	tädeillä
Dt.	sonnilta	tädiltä	sonneilta	tädeiltä
Un.	sonnille	tädille	sonneille	tädeille
Muut.	sonniksi	tädiksi	sonneiksi	tädeiksi
Raut.	—	—	—	—
Waj.	sonnitta	tädittä	sonneitta	tädeittä

Di.	sonnina	tätinä	sonneina	täteinä
Seur.	sonnine	tätine	sonneine	täteine
Uw.	sonnin	tädin	sonnein	tädein

Esimerkiksi tairutettakoon muitakin i-siteisiä sanoja: risti, mökki, tölli, salppi, raiti, sirppi, oppi, tuomari, juomari, meteli, anoppi, ammatti, juonti, juominki.

Merkittävä

a) Että sive i muuttuu monikossa i edessä e:ksi; mutta se taitaa myös kadota, josta ne siat monikossa ovat samanlaiset kun yksikössäkin, niinkuin: sonneissa, (sonni-issa) sonnissa j. n. e.

b) Että päätteet ovat niinkuin kahdesfa edellisessäkin lahkossa, josta yksikön menentö on supistuwainen, niinkuin: sonnihin, sonniin; tätihin, tätiin.

V.

44. Nimiköt, joiden siteenä on e, siioitellaan näin:

Yksikkö.		Monikko.		
Nim.	kiwi	wastaus	kiwet	wastaukset
Ds.	kiweä	wastauستا	kiwiä	wastauksia
Dm.	kiwen	wastauksen	kiwien	wastauksien
			kiwein	wastausten
Us.	kiwessä	wastauksessa	kiwissä	wastauksissa
Lähd.	kiwestä	wastauksesta	kiwistä	wastauksista
Men.	kiween	wastaukseen	kiwiin	wastauksiin
Siw.	kiwellä	wastauksella	kiwillä	wastauksilla
Dt.	kiweltä	wastaukselta	kiwiltä	wastauksilta
Un.	kiwelle	wastaukselle	kiwille	wastauksille
Muut.	kiweksi	wastaukseksi	kiwiksi	wastauksiksi
Raut.	kiwetse	—	kiwitse	—
Waj.	kiwettä	wastauksetta	kiwittä	wastauksitta
Di.	kiwenä	wastauksena	kiwinä	wastauksina
Seur.	kiwene	wastauksene	kiwine	wastauksine
Uw.	kiwen	wastauksen	kiwin	wastauksin

Samoin sioitellaan muutkin e - siteiset, esim. korpi, waski, mäki, lohi, tuohi, kuusi, uusi, talwi, nummi, tosi, warssi, formi, toimi, kolme, itse, läpi, owi, lowi, suwi, suuri, juuri, tuuli, huuli.

Merkitittäwä

a) Että sīde e kassitaruissā muuttuu yksikön nimennösä i:ksi; ainoastaan kolme ja itse pitävät sen sinäkin; niinkuin owi, owen, owessa, mutta: kolme, kolmen, kolmessa.

b) Että yksikön osannossa siteen e joko katoa (kansi, kante, kant-ta; vastaus, wastaukse, wastaus-ta) eli pyshy paikallansa (kiwi, kiwen, kiwe-ä; korpi, korwen, korpe-a). Edellisillä on pääte ta, tä; jälkimäisillä a, ä.

c) Että monikossa i:n edellä sīde e aina katoa peräti; niinkuin kiwe-issä, kiwisä j. n. e.

d) Että vielä siteen edellä oleva t:kin muuttuu s:ksi, jos e on kadonnut ja i sen siaan tullut ja samalla l, n, r, h eli ääntäväinen on t:n edellä, niinkuin; uutena, sīde: unte, yksikön nimentö: (uuti) uusi, monikon lähdentö: (uutista) uutista j. n. e.

e) Että nämät sanat supistuwat menennösä, niinkuin muutkin; esim. kantehen, kanteen, kansihin, kansiin.

VI.

45. Supistuwaiset nimiköt sioitetaan seuraawaisesti:

	Yksikkö.	Monikko.
Nim.	wieras	wierahat, -raat
Df.	wierasta	wierahita, -raitta
Dm.	wierahan, -raan	(wierahitten, -raitten wierasten
Nf.	wierahassa, -raassa	wierahissa, -raisssa
Lähd.	wierahasta, -raasta	wierahista, -raisista
Men.	wierahasen, -raasen	wierahisiin, -raisiin
Siw.	wierahalla, -raalla	wierahilla, -railla
Dt.	wierahalta, -raalta	wierahilta, -railta

Nn.	wierahalle, -raalle	wierahille, -raille
Muut.	wierahaksi, -raaksi	wierahiksi, -raiksi
Kaut.	—	—
Waj.	wierahatta, -raatta	wierahitta, -raitta
Dl.	wierahana, -raana	wierahina, -raina
Seur.	wierahane, -raane	wierahine, -raine
Nw.	wierahan, -raan	wierahin, -rain

Merkitittäwä

a) Että supistuminen käy läpitse koko sanan sioittemisen, paitsi yksikön nimentöä ja osantoa. Supistuminen yksikössä tapahtuu niin että h katoa ja kassi sen molemmin puolin olevaa ääntäväistä wedetään kokoon yhdeksi kaksois-ääntäväiseksi. Ainoastaan yksikön nimentö ja osanto jättää siteen pois ja muuttaa h:n joko s:ksi eli loppuäänteeksi; niinkuin: wieraha, wierah, wieras; kewähä, kewäh, kewä (kewät). Monikon omanto tekee jälkimäisessä muodossansa samaten. Monikossa muutoin tapahtuu supistuminen h:n jättämällä pois ja kahden ääntäväisen kaksoisääntäväiseksi kokoon wetämällä, niinkuin: wierahilla, wierailla.

b) Että sīde katoa peräti monikon i:n edellä, niinkuin: wieraha, (wierahailla) wierahilla; kirwehe, (kirweheillä) kirwehillä j. n. e.

c) Että menentö saa omituisen päätteen, yksikössä -sen, monikossa -sin.

d) Että yksikön olento lyhykäisyyden wuoksi wedetään kokoon samaten kuin nimentö, niinkuin: wierasna, kirwesnä.

Kolmas Luku.

Vertaileminen.

46. Kaikki nimiköt owat sioiteltawat, niinkuin edellisessä luvussa näytettiin. Mutta wertaisilla on vielä toinenki taipuminen, nimittäin wertaileminen.

Vertaiset nimiköt owat itseisten nimikköjen seuraassa.

Ne ovat siis aina samassa sassa kun itseisetkin, esim. kowa kiwi, kowan kiwen, kowaa kiwää, kowalla kiwellä, kowista kiwistä j. n. e. Senpä tähden on heillä samanlainen sioitteluinen kun itseisilläänkin. Sentähden taidamme aina kysyä heidän sjaansa yksikössä eli monikossa. Sioitteleppas niin esim. kowa, pehmeä, suuri, kaunis.

47. Mutta ei siinä vielä kyllä. Bertaisilla on myös oma taipumisen, jota wertailemiseksi kutsumme, esim. tikki:

1.	kowa	kowempi	kowin
2.	pehmeä	pehmeämpi	pehmein
3.	suuri	suurempi	suurin
4.	pieni	pienempi	pienin

Jos nyt jostakin kappaleesta sanot: se on kowa, tarkoitat arwattawasti sillä että joku muu kappale on vähemmin kowa eli pehmeä. Samaten jos sanot: suuri, tarkoitat toisen olewan pienen. Tässä on siis wertaus kowan ja pehmeän, suuren ja pienen välillä. Penikulma on suuri ja sylvä sen rinnalla pieni; mutta sylvä on itse myös suuri kynnärän rinnalla, joka siis on pieni; kynnärä taas wuorostansa on suuri ja tuuma pieni j. n. e. Samaten on teräs kowa raudan rinnalla, rauta kowa tinan, tina puun, puu sawen, sawi weden ja wesi ilman suhteen. Niinpä ovat kaikki nämät wertaisten merkitykset ainoastaan wertailemista. Mutta wertaileminen on erilainen:

kowa kowempi kowin

Niin kuin äsken sanoimme, werrataan kowa pehmeään; siinä wertaussessa on waan yksi kowa, toinen pehmeä. Kowa ja pehmeä ovat molemmat siis yksiwertaiset.

Mutta jos sanot jostakin kappaleesta: se on kowempi, tarkoitat sillä että vielä toinenki on kowa. Tässä werrataan siis kaksi kowaa toinen toiseensa, josta sanomme kowuuden tässä wertaussessa olewan kaksiwertaisen.

Jos vielä sanot jostakin kappaleesta: se on kowin, tarkoitat sillä että on monta kowaa, wähintäkin kolme, jossa wertaussessa siis kowuus on moniwertainen.

48. Sekä yksiwertainen että kaksiwertainen ja moniwertainen taidetaan sioitella kukiin kohdastansa niinkuin:

Yksikö.

	Yksiwertainen.	Kaksiwertainen.	Moniwertainen.
Nim.	kowa	kowempi	kowin
Sf.	kowaa	kowempaa	kowimpaa, kowinta
Dm.	kowan	kowemman	kowimman
Sf.	kowassa	kowemmassa	kowimmassa
Lähd.	kowasta	kowemmasta	kowimmasta
Men.	kowaan	kowempaan	kowimpaan
Siw.	kowalla	kowemmalla	kowimmalla
Dt.	kowalta	kowemmalta	kowimmalta
An.	kowalle	kowemmalle	kowimmalle
Muut.	kowaksi	kowemmaksi	kowimmaksi
Raut.	kowitse	kowemmaten	kowimmaten
Waj.	kowatta	kowemmatta	kowimmatta
Sl.	kowana	kowempana	kowimpana
Seur.	kowane	kowempane	kowimpane
Aw.	kowan	kowemman	kowimman

Monikö.

	Yksiwertainen.	Kaksiwertainen.	Moniwertainen.
Nim.	kowat	kowemmat	kowimmat
Sf.	kowia	kowempia	kowimpia
Dm.	{ kowien kowain	kowempien kowempain	kowimpien kowimpain
Sf.	kowissa	kowemmissa	kowimmissa
Lähd.	kowista	kowemmista	kowimmista
Men.	kowiin	kowempiin	kowimpiin
Siw.	kowilla	kowemmilla	kowimmilla
Dt.	kowilta	kowemmilta	kowimmilta
An.	kowille	kowemmille	kowimmille

Muut.	kowikfi	kowemmikfi	kowimmikfi
Kaut.	kowitse	kowemmiten	kowimmiten
Waj.	kowitta	kowemmitta	kowimmitta
Ol.	kowina	kowempina	kowimpina
Seur.	kowine	kowempine	kowimpine
Uw.	kowin	kowemmin	kowimmin

49. Kaksivertainen ja monivertainen johdetaan hel-
posti yksivertaisen wartalosta; esimerkiksi:

huono	huonompi	huonoin
paha	pahempi	pahin
tylsä	tylsempi	tylfin
matala	matalampi	matalin
wäkewä	wäkewämpi	wäkewin
suuri (suure)	suurempi	suurin
luonnollinen	luonnollisempi	luonnollisin
rakas	rakkaampi	rakkain
fileä	fileämpi	filein

Näistä nähyy

a) että siteet o, u, y, ö ovat muuttumattomia kak-
si- ja monivertaisia johtaisa; **tyly, tylhmpi, tylyin;**
jalo, jalompi, jalo.

b) että siteet a ja ä kaksitavuiusten kaksivertaisissa
muuttuvat e:ksi, niinkuin: **paha, pahempi** (ei: **paham-
pi**), **kylmä, kylmempi**. Mutta monitavuiset pitävät
nämät kaksivertaisessaakin, niinkuin: **matala ja wäkewä**.

c) että siteet a, ä, e ja i katoowat monivertaisessa
aina, niinkuin: **matala, matalin** (ei: **matalain**); **luon-
nollinen, (wartalo: luonnollise) luonnollisin**.

50. Kaksivertaisen päätte on yksifön nimennöissä
-mpi, ja monivertaisen -in. Mutta ei niitä käy sioitte-
leminen, ellei tunneta kummanki wartaloa, jonka päätte
kaksivertaisessa on -mpa eli -mpä ja monivertaisessa
-impa eli -impä. Niinpä sioitellaan: **kowempi** (**kowem-
pa, kowempan**) **kowemman, kowempana**; **kowin** (**ko-
wimpa, kowimpan**) **kowimman, kowimpana** j. n. e.

Monikossa katoowat siteet a ja ä aina i:n edellä, niin-
kuin: **kowimpina** (eikä: **kowimpaina**).

51. Wähän eroawaiset wertaallessa owat: **pitkä,**
pitempi, pisin; **enä, enempi, enin**, jolla ei ole yksiver-
taisessa muuta kuin osanto: **enää ja menentö: enään**.
Muutoin otetaan sifsi sana: **paljo**. Samaten puuttuu
yksivertainen sanassa: **parempi, paras eli parain**, joi-
den yksivertaisen siaan otetaan sana: **hyvä**. Moni ei
ollenkaan käy wertaalla; sen siaan wertaillaan sana: **usea,**
useampi, usein.

Keljäs Luku.

Laskunimiköt.

51. Laskunimiköt eli laskimet owat kahtha laatua.
Taidamme kysyä: kuinka monta? eli kuinka mones? Mo-
lemmilla on kielesämme eriwastaus. Edelliseen kysymyk-
seen wastaawat esim. **yksi, kaksi, wiisi, kymmenen**, jäl-
kimäiseen wastaawat **ensimmäinen, toinen, wiides, kym-
menes j. n. e**. Edelliset wastaawat suorastansa luvun,
jälkimäiset wastaawat järjestyksessä luvun; edelliset owat
süs suorannaiset, jälkimäiset owat järjennäiset. Ne o-
wat seuraawat:

Suorannaiset.

- 1 yksi
- 2 kaksi
- 3 kolme
- 4 neljä
- 5 wiisi
- 6 kuusi
- 7 seitsemän
- 8 kahdeksan
- 9 yhdeksän
- 10 kymmenen
- 11 yksitoista

Järjennäiset.

ensimmäinen
toinen
kolmas
neljäs
wiides
kuudes
seitsemäs
kahdeksäs
yhdeksäs
kymmenes
yhdestoista

12 kaksitoista	kahdestoista
13 kolmetoista	kolmastoista
14 neljätoista	neljästoista
15 wiifitoista j. n. e.	wiidestoista j. n. e.
19 yhdeksäntoista	yhdeksästoista
20 kaksikymmentä	kahdeskymmenes
21 yksikolmatta j. n. e.	yhdeskolmatta j. n. e.
30 kolmekymmentä	kolmaskymmenes
31 yksineljättä	yhdesneljättä
39 yhdeksänneljättä	yhdeksänneljättä
40 neljäkymmentä	neljäskymmenes
48 kahdeksanwiidettä	kahdeksanwiidettä
50 wiifikymmentä	wiideskymmenes
55 wiifikuudetta	wiideskuudetta
60 kuusikymmentä	kuudeskymmenes
65 wiifiseitsemättä	wiidesseitsemättä
70 seitsemänkymmentä	seitsemäskymmenes
73 kolmekahdeksatta	kolmaskahdeksatta
83 kolmeyhdeksättä	kolmasyhdeksättä
90 yhdeksänkymmentä	yhdeksäskymmenes
91 yksikymmenettä	yhdeskymmenettä
99 yhdeksänkymmenettä	yhdeksäskymmenettä
100 sata	sadas
101 sataykksi	satayhdes
110 satakymmenen	satakymmenes
125 satawiifikolmatta	satawiideskolmatta
199 satayhdeksänkymmenettä	satayhdeksäskymmenettä
200 kaksisataa	kahdesadas
900 yhdeksänisataa	yhdeksäsadas
1000 tuhannen eli tuhat	tuhannes
1001 tuhannenyksi eli tuhatyksi	tuhatyhdes

2000 kaksituhatta	kahdestuhannes
5000 wiisituhatta	wiidestuhannes
6547 kuusituhattawiifisataa seitsemänwiidettä	kuudes tuhannes wiidesadas seitsemäs wiidettä
1,000,000 miljona	miljonas

52. Näistä näkyy että ainoastaan kolmetoista las-kunimikköä on alkuperäistä ja kaikki muut niistä johdetut eli yhdistetyt. Nämät alkuperäiset ovat yksi — kymmenen, sata, tuhannen ja miljona. Näistä saadaan ensin kokonaiset kymmen-, sata- ja tuhatluvut niin että kymmentä, sataa, tuhatta pannaan tahdotun luvun perään, niinkuin: kuusikymmentä, kuusi sataa, seitsemän tuhatta j. n. e.

53. Kymmenien väliset luvut saadaan niin että yksinäiset luvut pannaan seuraavan kymmenen eteen, joka asetetaan osantosaan, niinkuin: kahdeksan toista kymmentä, wiifi neljättä kymmentä, vaikka sana: kymmentä lyhyiden vuoski jätetään tavallisesti pois ja sanotaan ainoastaan: kahdeksan toista, wiifi neljättä j. n. e.

54. Satojen ja tuhansien väliset luvut saadaan niin että yksinäiset ja kymmenluvut kootaan niinkuin äsken mainittiin ja asetetaan sataluvun perään, samaten sitte sataluvut tuhatlukujen perään, niinkuin: kolme sataa wiifiyhdeksättä; kolme tuhatta neljä sataa wiifi kuudetta. Näissä tapauksissa on waan merkittävä, ettei koskaan oteta sanoja: ensimmäinen eli toinen, waan niiden siaan: yhdes ja kahdes. Niin sanotaan: yhdestoista (eiä: ensimmäinen toista), kahdeskolmatta (eiä: toinen kolmatta) j. n. e.

55. Nämät myös niinkuin muutkin nimiköt käyvät siotella, esim. yksi ja kaksi, yhden, kahden, yhtä, kah-ta, yhdesjä, kahdesja j. n. e. (wartalo on yhte ja kah-te); kolme ja neljä, sata ja miljona ovat wartalot: kolmen, neljän, kolmea, neljää, sataa, miljonaa j. n.

e. wiissi, kuusi (wart. wiite, kuute) wiittä, kuutta, wiidessä, kuudessa, wiiteen, kuuteen j. n. e. seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen, tuhannen ovat itsesfänsä omantofioja ja wartalonfa ovat: seitsemä, kahdeksa, yhdeksä, kymmene, tuhante, esim. ofanto: seitsemää, kahdeksaa, yhdeksää, kymmentä, tuhatta, menento: seitsemään, yhdeksään, kymmeneen, tuhanteen j. n. e.

Särjennäisten fioittelemine käy yhtä helposti; ensimmäinen, -fen, -stä; toinen, toisen, toista; mutta muut, joiden pääte nimennösfä on -s, käywät wähan waifeamin, esim. kolmas, of. kolmatta, om. kolmannen, men. kolmanteen, siw. kolmannella, ol. kolmantena j. n. e. Muut käywät aiwan samoin, pitäin wartalon päätteenä -nte, niinkuin: neljäs (neljänte, jonka perään asetetaan fiapäätteet) neljänte- nä; sadas, sadannelle, sadantena j. n. e.

Yhdistettyjen lukujen fioittelemine on kahja laatau: kokonaiset kymmen-, sata-, tuhat- ja miljonaluwut fioitellaan niin että molemmat sanat faawat erifiapäätteenfä: esim. kolmekymmentä, kolmekymmenen, kolmella kymmenellä; wiidestä tuhannesta; wiidenteen tuhanteen; mutta näiden wäliset luwut fioitellaan niin että ainoastaan ensimmäinen faa erifiapäätteet, toinen pyshy aina ofannösfä, niinkuin: kuusikolmatta, kuuden kolmatta, kuudella kolmatta, kuudennella kolmatta j. n. e.

56. Muita laskusanoja ovat vielä seuraawat:

a) Kerrannaiset, jotka wastaawat kysymyfsseen: kuinka monen kertainen? Nämät ovat: yksinäinen, kaksinainen, kolminainen, neljänäinen j. n. e. moninainen. Taikka syntywät nämät yhdistämällä laskusain awuntofian ja sanan: kertainen, niinkuin: yhdenkertainen eli yksinkertainen, kahdenkertainen eli kaksinertainen j. n. e. Tähän kuuluwat vielä johdetut laskusamat, loppuwaiset päätteellä -sti, niinkuin kahdesti, kahdennefti, kolmesti, kolmannesti, neljästi, neljännefti j. n. e.

b) Grännäiset, jotka wastaawat kysymyfsseen: kuinka monta eli kuinka paljo eräänfä eli erällänfä? niinkuin: yksittäin, kaksittain, kolmittain, neljittäin, sadottain, tuhansittain, kannuttain, kapottain j. n. e. jotka laifi ovat tehdiäitä niinkuin wasta tulemme näkemään. Samaten myös erännäiset: yksitellen, kaksitellen, kolmitellen, wähitellen, kapotellen, kannutellen, jotka kuuluwat tehdiäihin: yksitellä, kaksitella, kapotella j. n. e.

c) Osannaiset, jotka merkitsewät ofia, niinkuin: $\frac{1}{2}$ puoli, $\frac{1}{3}$ kolmannes (kolmannesfen), $\frac{1}{4}$ neljännes, $\frac{1}{5}$ wiidennes, $\frac{1}{6}$ kuudennes, $\frac{1}{7}$ seitsemännes, $\frac{1}{8}$ kahdeksännes, $\frac{1}{9}$ yhdeksännes, $\frac{1}{10}$ kymmeneft, $\frac{1}{100}$ sadannes, $\frac{1}{1000}$ tuhannes, taikka ruotfin kielen mukaan: $\frac{1}{3}$ kolmas ofa, $\frac{1}{4}$ neljäs ofa, $\frac{1}{5}$ wiides ofa, $\frac{1}{6}$ kuudes ofa, $\frac{1}{100}$ sadas ofa j. n. e. Useampia ofia sanotaan näin: $\frac{2}{3}$ kaksi kolmannesta eli kolmatta ofaa, $\frac{3}{4}$ kolme neljänneftä eli neljättä ofaa, $\frac{4}{5}$ neljä wiidenneftä eli wiidettä ofaa, $\frac{7}{10}$ seitsemän kymmeneftä eli kymmenettä ofaa j. n. e. $\frac{537}{1000}$ wiissi sataa seitsemän neljättä tuhannesta eli tuhatta ofaa.

Wiides Luku.

Epänimiköt.

57. Epänimiköt ovat useampaa laija, niinkuin:

1. Tekewäiset: minä, sinä, hän, me, te, he, jotka ovat tehdiäöfanain omituiset tekiät, niinkuin: minä sanon, sinä sanot, hän sanoo, me sanomme, te sanotte, he sanowat. Nämät fioitellaan seuraawaisesti:

Yksikkö.

Monikko.

Nim.	minä	sinä	hän	me	te	he
Of.	minua	sinua	häntä	meitä	teitä	heitä
Om.	minun	sinun	hänen	meidän	teidän	heidän
Of.	minussa	sinussa	hänessä	meissä	teissä	heissä
Lähd.	minusta	sinusta	hänestä	meistä	teistä	heistä
Men.	minuun	sinuun	häneen	meihin	teihin	heihin

Siv.	minulla	sinulla	hänellä	meillä	teillä	heillä
Dt.	minulta	sinulta	häneltä	meiltä	teiltä	heiltä
An.	minulle	sinulle	hänelle	meille	teille	heille
Muut.	minuksi	sinuksi	häneksi	meiksi	teiksi	heiksi
Kaut.	—	—	—	—	—	—
Waj.	minutta	sinutta	hänettä	meittä	teittä	heittä
Dl.	minuna	sinuna	hänenä	meinä	teinä	heinä
Seur.	minune	sinune	hänene	meine	teine	heine
Wv.	minun	sinun	hänen	mein	tein	hein

Merkitäwä

a) Paikottain Suomessa kuuluu yksikön nimentö: mä, sä, hä, of. mua, sua, om. mun, sun, sin, mulla, sulla, hällä, of. multa, sulta, hältä, ann. mulle, sulle, hälle.

b) Sawon ja Karjalan puheenparfi sanoo yksikössä: mie, sie, miun, siun, miulla, siulla j. n. e. monikossa: myö, työ, hyö, meidän, teidän, heidän j. n. e. wälistään sanotaan myös: meidät, teidät, heidät.

c) Hämeessä sanotaan myös: meittä, teittä, heittä, meitin, teitin, heitin, meitille, teitille, heitille j. n. e.

2. Osottawaiset, jotka ovat: tämä, tuo, se ja siotellaan seuraawaisesti:

Yksikkö.

Nim.	tämä	tuo	se
Df.	tätä	tuota	sitä
Dm.	tämän	tuon	sen
Wf.	tässä	tuossa	siinä
Lähd.	tästä	tuosta	siitä
Men.	tähän	tuohon	siihen
Siv.	tällä	tuolla	siellä
Dt.	tältä	tuolta	siltä
An.	tälle	tuolle	sille
Muut.	täksi	tuoksi	siksi
Kaut.	—	—	—

Monikko.

nämät	nuot	ne
näitä	noita	niitä
näiden	noiden	niiden
näitten	noitten	niitten
näissä	noissa	niissä
näistä	noista	niistä
näihin	noihin	niihin
näillä	noilla	niillä
näiltä	noilta	niiltä
näille	noille	niille
näiksi	noiksi	niiksi

Waj.	tättä	tuotta	fiittä	nättä	noitta	niittä
Dl.	tänä	tuona	sinä	näinä	noina	niinä
Seur.	täne	tuone	fine	näine	noine	niine
Wv.	tämän	tuon	sen	näin	noin	niin

Merkitäwä

a) Sawokarjalainen kielenparfi sanoo: tää, tään ja taa, taan, nää, naa, näien eli näihen, noien eli noihen, nuien eli nuihen, niien eli niihen.

b) Kantamaiden ja wirsikirjan murre sanoo: tai, toi.

3. Taannehtiwaiset, jotka ovat: joka ja jompi, merkiten jotakin takana eli ennen sanottua ja siotituen näin:

Yksikkö.

Nim.	joka	jompi
Df.	jota	jompaa
Dm.	jonka	jomman
Wf.	jossa	jommassa
Lähd.	josta	jommasta
Men.	johon	jompaan
	j.	n.
		e.

Monikko.

jokka	jommat
joita	jompia
joiden	jompien
joitten	jompain
joissa	jommissa
joista	jommista
joihin	jompihin
j.	n.
	e.

Muihin sioihin asetetaan nämät sanat tawallisesti; muistettava on ainoastaan että joka pitää wartalona jo ja ka on ainoastaan liitetty yksitawuisten siain perään; jompi käy peräti kaksitawuisten tawalla; wartalo jompa.

4. Kysywäiset, jotka ovat: kuka, mikä, kenkä ja kumpi? Kumpi siotellaan aiwan niinkuin edellä jompi kaksitawuisten tawalla; kuka, mikä ja kenkä, pitävät ku, mi ja ken wartalona, ollen ka ja kä liitesanoja niinkuin ennen sanan joka perässä; esimerkiksi:

Yksikkö.

Nim.	kuka	mikä	kenkä
Df.	kuta	mitä	ketä
Dm.	kunka	minkä	kenen

Monikko.

kutka	mitkä	ketkä
kuita	mitä	keitä
kuiden	miden	keiden
kuitten	mitten	keitten

Uf. kussa misä kenessä	kuisa misä keissä
Lähd. kusta mistä kenessä	kuiista mistä keistä
Men. kuhun mihin keneen	kuihin mihin keihin
j. n. e.	j. n. e.

5. Itsekohtainen, joka on itse ja sioitellaan peräti niinkuin tavalliset nimiköt; esim. of. itseä, om. itsen, af. itsessä, lähd. itsestä, men. itseen j. n. e. Monikossa tavataan tätä harvoin.

6. Epämääräiset epänimiköt ovat:

a) Joku koottu kahdesta jo ja ku, jotka molemmat sioitellaan, niinkuin: of. jotakuta, om. jonkun, af. joskus, lähd. jostakusta, men. johonkuhun j. n. e.

b) jompikumpi samoin koottu kahdesta jompi ja kumpi, jotka myös molemmat sioitellaan, niinkuin: of. jompaakumpaa, om. jommankumman, af. jommasfakummasfä j. n. e.

c) jokin, mikin, kufin, kukaan, kenkään, joisfa jo, mi, ku ja ken sioitellaan tavallisesti ja ka, kä, kaan, kään liitetään perään.

d) jokainen, of. jokaista, om. jokaisen j. n. e.

e) joka on sioiteltamaton.

f) moniahta eli monias, muutama, eräs, muuan merkiftenfät kaikki saman ja sioitellaan: of. moniaa, muutamaa, erästä, muuatta, om. moniaan, muutaman, erään, muuamen, af. moniaassa, muutamassa, erääsfä, muuamesfa j. n. e.

g) molempi sioitellaan niinkuin tavalliset kakfiverfaisfet: of. molempaa, om. molemman, af. molemmasfa j. n. e.

h) sama sioitellaan tavallisesti; samaa, saman, samassa j. n. e.

i) muu sioitellaan myös tavallisesti; muuta, muun, muussa, muuhun j. n. e.

k) kaikki, kaikkea, kaiken, kaikessa, monikko: kaiket, kaikkia, kaikkien eli kaikkein, kaikissa j. n. e.

7. Kansalaiset, niinkuin: meikäläinen, teikäläinen, heikäläinen, täkäläinen, tuokalainen, munkalainen, jotka kaikki sioitellaan tavallisilla päätteillä, niinkuin: of. -sta, -stä, om. -sen, af. -sessa, -sessa j. n. e. Ne ovat yhdistetyt kufin kahdesta: me, te he, tä, tuo, muu ja kalainen, käläinen, merkiften fotoa, sukua, seuraa, kansaa, johon kuulutaan.

8. Tarfoittawaisfet, jotka ovat: kummoinen, mimmoinen, jommoinen, tämmöinen, tuommoinen, semmoinen, yhdistetyt näistä kahdesta ku, mi, jo, tä, tuo, se ja moinen, möinen. Samoista edellisistä ja lainen yhdistetään: kullainen, millainen, jollainen, tällainen, tuollainen, sellainen. Samalla tavalla myös: minkalainen, senkalainen, minnäköinen, tännäköinen, minlaatuinen, senlaatuinen j. n. e., joisfa jälkimäinen on kaltainen, näköinen, laatuinen. Tähän kuuluu myös millinen.

9. Liitettäväisfet epänimiköt, jotka kaikki merkifsewät omistamisfa ja eroawat sinä kaikista edellisistä epänimiköistä että ne päätteinä liitetään sanain perään eikä kirjoiteta itseffensa kokonaisina sanoina. Ne ovat kaikki omistawaisfa, merkiften samaa kun tekewäisten epänimiköjen omantofiat, jotka wälifstään wiesä asetetaan lisäffi, niinkuin: isä, isäni, minun isäni; isäs, sinun isäs; isänsä, hänen isänsä; isämme, meidän isämme; isänne, teidän isänne; isänsä, heidän isänsä. Kustakin tekewäisefstä epänimiköistä saadaan siis kakfi liitettäväistä, yfffi kummastakin luvusta; kolmannen tekewäisen liitettäväinen on kuitenkin sama yffifösfä kun monikossakin, josta niiden luku on ainoastaan wiiffi, nimittäin:

1 tekstiä	2 tekstiä	3 tekstiä
Yffifkö: -ni	-fi eli -s	-nsa eli -nsä
Monikko: -mme	-nne	-nsa eli -nsä

Nämät liitteet asetetaan nyt nimikköjen perään mis-
sä siassa hyvänsä, esimerkiksi: söin leipäni, söit leipäsi
eli leipäs, söi leipäänsä, söimme leiwistämme, söitte
leipiänne, söivät leipäni watsaansa j. n. e.

Myös h-n, joiden kirjainten wäliin asetetaan se ään-
täwäinen, joka on h:n lähimmäinen, on kolmannen tekian
liite, niinkuin: söivät leipiähän (supistumalla) leipiään
(leipiänsä), söivät leiwistähän eli leiwistään eli lei-
wistänsä.

58. Näiden liitettäväisten asettamisessa sanain pe-
rään on muistettava:

a) ettei kowa ääntywäinen pehmene waikka liitettä-
wäinen tekisikin tawun suljetuksi; esim. kulkom-me, tu-
pan-ne, pa-tansa (ei: kulkomme j. n. e.).

b) että ääntywäinen, joka sanan lopettaa, heitetään
pois ennen liittämistä; esim. talon, taloon, talot, talo-
jen, joista loppuääntywäinen katoa ennen liitteen lisää-
mistä; esim. talomme, taloomme, talonne, talojeni, j. n. e.

c) että kaikkein nimikköjen nimentö, jonka perään
liitettäväinen on asetettava, tehdään ensin omannon kal-
taiseksi, niinpä: talo, talon, talomme; hewonen, he-
wosen, hewoseni; wastaus, wastauksen, wastauksenne;
rakkaus, rakkauden, rakkautesi eli rakkautes; morsian,
morsiamen, morsiameni j. n. e.

d) että muutannon pääte-ksi liitettäväisen edellä ai-
na on -kse; esim. taloksi, talokseni; hewoseksi, hewosek-
semme; rakkaudeksi, rakkaudeksenne.

Esimerkiksi sioittellemme tähän sanan tupa liitettä-
wäisnensä, näyttäin kuinka kaikki siat saawat nämät liit-
teet peräänsä ja kuinka kowa ääntywäinen p tässä pysyy
pehmenemättä waikka se alkaisikin liitteellä suljetun tawun:

Yksikö.

	1 tekiä	2 tekiä	3 tekiä
Nim.	tupani	tupas	tupansa
Ds.	tupaani	tupaas	tupaansa

Dm.	tupani	tupas	tupansa
Uf.	tuwassani	tuwassas	tuwassansa eli tuwasstaan
Lähd.	tuwastani	tuwastas	tuwastansa eli tuwastaan
Men.	tupaani	tupaas	tupaansa eli tupahaan
Siw.	tuwallani	tuwallas	tuwallansa eli tuwallaan
Dt.	tuwaltani	tuwaltas	tuwaltansa eli tuwaltaan
An.	tuwalleni	tuwalles	tuwallensa eli tuwalleen
Muut.	tuwasseni	tuwasses	tuwassensa eli tuwasseen
Kaut.	tuwasseni	tuwassas	tuwassensa eli tuwasseen
Waj.	tuwattani	tuwattas	tuwattansa eli tuwattaaan
Di.	tupanani	tupanas	tupanansa eli tupanaan
Seur.	tupaneni	tupanes	tupanensa eli tupaneen
An.	tupani	tupas	tupansa

Monikko.

	1 tekiä.	2 tekiä.	3 tekiä.
Nim.	tupamme	tupanne	tupansa
Ds.	tupiamme	tupianne	tupiansa eli tupiaan
Dm.	tupiemme	tupienne	tupiensä eli tupieen
	tupaimme	tupainne	tupainsa
Uf.	tuwissamme	tuwissanne	tuwissansa eli tuwisstaan
Lähd.	tuwistamme	tuwistanne	tuwistansa eli tuwistaan
Men.	tupihimme	tupihinne	tupihinsa eli tupihiin
Siw.	tuwillamme	tuwillanne	tuwillansa eli tuwillaan
Dt.	tuwiltamme	tuwiltanne	tuwiltansa eli tuwiltaan
An.	tuwillemme	tuwillenne	tuwillensa eli tuwilleen
Muut.	tuwissemme	tuwissenne	tuwissensa eli tuwisseen
Kaut.	tuwissemme	tuwissenne	tuwissensa eli tuwisseen
Waj.	tuwittamme	tuwittanne	tuwittansa eli tuwittaaan
Di.	tupinamme	tupinanne	tupinansa eli tupinaan
Seur.	tupinemme	tupinenne	tupinensa eli tupineen
Aw.	tupimme	tupinne	tupinsa

Skään kun monikossa taidetaan myös yksikössä aset-
taa monikon liitettäväiset ja samaten toisaalta yksikön

liitettäväiset monikkoon; niinkuin: lähd. tuvastamme, tu-
wistani: muut. tuvassenne, tuwisses.

Muistettava

a) Tokapäiväisessä puheessa on yksikön toisen tekien liite -s, mutta kirjoissa täydellisemmin -si.

b) Sawokarjalainen kielimurre waihettaa usein liit-
teet -ni, -si että kuuluvat -in, -is; taloni, taloin, ta-
lois; -mme, -nne kuuluvat myös -mma, -nna (talom-
ma, talonna), ja -nsa, -nsä kuuluu -sa, -sä (talonsa,
talosa).

Kuudes Luku.

Tehtävät.

59. Tehtävät merkitsevät kaikki jotakin tekemistä.
Jos kysymme mitä joku tekee, misä tekemisessä joku har-
joittelee, saamme aina vastaukseksi: syö, juo, makaa,
nukkuu, istuu, itkee taikka jonkun muun sellaisen sa-
nan, joka aina on tehdillä. Tässä ei kelpaa vastaukseksi
joku kappale, jota tehtäisiin, waan itse harjoitteluinen,
joka on tehdillä. Esimerkiksi:

saan	saamme
saat	saatte
saa	saawat

Näitä katsellessa havaitsemme:

60. Ensimmäisen kysymyksen olewan kuka tekee? kuka
on tekiä? Wasemman puoliset kolme ottawat tekiät: mi-
nä, sinä, hän, sillä se olisi sama jos sanoisimme: minä
saan, sinä saat, hän saa. Oikean puoliset kolme otta-
wat samoin tekiät: me, te, he (me saamme j. n. e.).
Toista päättämme kummallakin puolella olewan kolme te-
kiätä.

61. Niinkuin nimiköissä on myös tehdiköissä waa-
rin otettava luku. Wasemman puoliset kolme merkitse-
vät aina yhtä, oikean puoliset monta. Niinpä ovat kol-

me wasemman puolista yksikö, kolme oikean puolista mo-
nikko. Saan, saat ja saa on yksikö; saamme, saatte,
saawat on monikko.

62. Tästä tulemme siis siihen päätökseen että kum-
masakin luvussa on kolme tekiätä, ensimmäinen, toinen
ja kolmas. Minä ja me on ensimmäinen, sinä ja te on
toinen, hän ja he kolmas tekiä. Mutta kolmas tekiä tai-
taa olla myös mikä kappale eli asia hywäänsä, niinkuin:
isä saa, lapsi saa, mies saa, isät saawat, lapset saa-
wat, miehet saawat. Ensimmäisen ja toisen tekiä on sitä
wastoin aina: minä, me; sinä, te. Siis on tehdiköis-
sä ensin merkittävä kaksi lukua, yksikö ja monikko, ja
kummasakin kolme tekiä.

63. Vielä on tehdiköissä waarin otettava tekemi-
sen laatu, esimerkiksi:
saan, sain, saanen, saisin, saakoon, saakaan.

Näissä kaikissa on saamisen laatu erilainen; ensimmäi-
nen sanoo eli lausuu suorastaan saamisen, joka laatu siis
on lausunto; toinen sanoo eli kertoo mitä ennen on saa-
tu ja on sen wuoksi Ferronto; kolmas sanoo niinkuin
luulisi saataman (ehkä saanen, kufatiesi saanen) ja on
sentähden luulento; neljäs sanoo saamisessa olewan eh-
don, se ehdottelee (saisin, jos annetaisiin), jonka wuok-
si se on ehdonto; viides sanoo ikään kun toivoen saa-
mista ja on toiwonto; kuudes sanoo käskemällä, ollen
siis käskentö.

64. Vielä on kaksi laatua, jotka tekewät tehdikön
nimikön kaltaiseksi; niitä laatuja käy sioitteluinen ja wer-
taileminen, jonka wuoksi heidän kutsumme sianto- ja wer-
ranto-laaduiiksi, niinkuin: saada, saanut.

Yhteensä laskettuna on siis tehdiköillä 8 laatua.

65. Jos toinen toisinsa wertaamme näitä kahden
puolen olewia:

saan,	saat,	saa	} saadaan
saamme,	saatte,	saawat,	

fain, sait, sai } saatiin
 saimme, saitte, saivat }
 saanen, saanet, saanee } saataaneen
 saanemme, saanette, saanewat }
 saisin, saisit, saisi } saataisiin
 saisimme, saisitte, saisivat }

— saa'os, saakoon } saataakoon
 saakoomme, saakootte, saakoot }

— saa, saakaan } saataakaan
 saakaamme, saakatte, saakaat }

havaitsemme kummanki välillä olevan suuren eroituksen. Toisella puolella on: saan, saat, saa, saamme, saatte, saawat, mutta toisella ainoastaan: saadaan. Eroitus ei ole laadussa; sillä saadaan lausuu myös suorastaan tekemisen ja on siis lausunto. Eroitus on waan siinä että edellisellä on aina määrätty tekiä, jälkimäisellä ei olekaan sitä; niinpä sanomme: saan (se on: minä saan), saamme (se on: me saamme), saat (se on: sinä saat) j. n. e. mutta jos sanomme: saadaan, ei olekaan mitään tekiätä määrättynä; esim. saadaan nähdä (tietämätön kuka saa nähdä), mutta: saat nähdä (tekiä sinä on, joka saa nähdä) j. n. e. Edellinen heimo on sentähden: tekiällinen, jälkimäinen: tekiätön.

66. Jos nyt panemme kaikki tehdiöisä waarin o-
 tettawat asiat mieleemme, owat ne seuraawat: tekiä, lu-
 ku, laatu ja heimo. Jos tehdiö asetetaan kaikfine te-
 kiöinensä, lukuinensa, laatuinensa ja heimoinensa saman
 ikeen alle eli samaan suoraan järjestykseen, kutsumme sen
 ijestämisellä, joka vastaa nimikkeiden soittelimistä, joka
 on nimikön asettaminen kaikkiin soihinsa ja lukuihinsa.
 Jjestäminen on siis tehdiöiden tawuttaminen. Nyt ijes-
 tämme ensin tehdiöiden saan näytteeksi.

Tekiällinen.

Lausunto.	2. saat
Yksikö: 1. saan	3. saa

Monikö: 1. saamme
 2. saatte
 3. saawat

2. saakootte
 3. saakoot

Käscentö.

Kerronto.

Yksikö: 1. sain
 2. sait
 3. sai

Yksikö: 1. —
 2. saa

Monikö: 1. saimme
 2. saitte
 3. saivat

Monikö: 1. saakaamme
 2. saakaatte
 3. saakaat

Ensimmäinen sianto.

Sianto: saada
 Muutanto: saadaksi

Toinen sianto.

Asunto: saadesa
 Awunto: saaden

Kolmas sianto.

Sianto: saaman
 Asunto: saamassa
 Lähdentö: saamasta
 Menentö: saamaan
 Siwunto: saamalla
 Stanto: saamalta
 Wajanto: saamatta

Neljäs sianto.

Nimentö: saaminen
 Sianto: saamista

Viides sianto.

Siwunto: saamaisilla
 Stanto: saamaisilta

Ensimmäinen werranto.

Yksiwertainen.	Kaksiwertainen.	Moniwertainen.
Nim. saawa	saawempi	saawin
Sf. saawaa	saawempaa	saawinta

Dm.	saawan	saawemman	saawimman
Uf.	saawasfa	saawemmasfa	saawimmasfa
Lähd.	saawasta	saawemmasta	saawimmaſta
	i.	n.	e.

Toinen Werranto.

	Yksiwertainen.	Kaksiwertainen.	Moniwertainen.
Nim.	saanut	saaneempi	saanein
Df.	saanutta	saaneempaa	saaneinta
Dm.	saaneen	saaneemman	saaneimman
Uf.	saaneesfa	saaneemmasfa	saaneimmasfa
Lähd.	saaneesta	saaneemmasta	saaneimmasta
Men.	saaneesen	saaneempaan	saaneimpaan
Siw.	saaneella	saaneemmalla	saaneimmalla
Dt.	saaneelta	saaneemmalta	saaneimmalta
Ann.	saaneelle	saaneemmalle	saaneimmalle
Muut.	saaneeksi	saaneemmakſi	saaneimmakſi
	i.	n.	e.

Tekijätön.

Lausunto: saadaan

Kerronto: saatiin

Luulento: saataisiin

Ehdonto: saataneen

Toiwonto: saatakoon

Käskentö: saatakaan

Ensimmäinen ſianto.

Dſanto: saataa

Muutanto: saataakſi

Toinen ſianto.

Uſunto: saataesfa

Uwunto: saataen

Kolmas ſianto.

Dmanto: saataman

Uſunto: saatamasfa

Lähdentö: saatamasta

Menentö: saatamaan

Siwunto: saatamalla

Dtonto: saatamalta

Wajanto: saatamatta

Keljäs ſianto.

Nimentö: saataminen

Dſanto: saatamista

Viides ſianto.

Siwunto: saatamaisilla

Dtonto: saatamaisilla

Ensimmäinen werranto.

	Yksiwertainen.	Kaksiwertainen.	Moniwertainen.
Nim.	saatawa	saatawampi	saatawin
Df.	saatawaa	saatawampaa	saatawinta
Dm.	saatawan	saatawamman	saatawimman
	i.	n.	e.

Toinen werranto.

	Yksiwertainen.	Kaksiwertainen.	Moniwertainen.
Nim.	saatu	saadumpi	saaduin
Df.	saatua	saadumpaa	saaduinta
Dm.	saadun	saadumman	saaduimman
Uf.	saadussa	saadummasfa	saaduimmasfa
Lähd.	saadusta	saadummaſta	saaduimmaſta
Men.	saatuun	saadumpaan	saaduimpaan
	i.	n.	e.

67. Niinkuin nimiköisä taidamme myös tehdiöis-fä eroittaa kaksſi ofaa: wartalon ja päätteen. Jos ſil-mäilemme enſin tekiälliſen lausuntoa, näemme ſinä aluſta loppuun aſti olewan ſaa muuttumatta ja ſen peräſä päätteet. Tähän panemme vielä pari eſimerkkiä:

ſhön, ſhöt, ſhö | ſhömme, ſhötte, ſhöwät
eſin, eſfit, eſfi | eſimme, eſfitte, eſfiwät
wastaan, wastaat, wastaa | wastaamme, wastaatte, wastaawat

Täſä näemme nyt tekiäpäätteet, jotka ovat:

Yſiköſä: 1 -n, 2 -t, 3 —

Moniköſä: 1 -mme, 2 -tte, 3 -wat eli -wät

ja nämät ſamat tekiäpäätteet nähdään lausunnosſa, ker-ronnosſa, luulennoſsa ja ehdonnoſsa. Kaksſi ſeikka on waan muistettawaa:

a) Yſikön kolmas tekiä ei ſaa mitään päätettä, jos ſe loppuu kahdella ääntäwäisellä; mutta yhdellä loppueſſa tulee toinen ſama ääntäwäinen päätteekſi liſään, niin-

kuin: etsi, ehkä syö, saa, vastaa, jotka ovat wartaloita ja näkyvät kaikissa tekijöissä. Kerronnossa ja ehdonnossa ei saa yksikön kolmas tekiä koskaan tekiäpäätettä.

b) Monikon kolmas pääte on joko wat eli wät; tässä nähy toisessa ääntäväinen a, toisessa ä, joka tulee ääntäväisten soinnusta, niinkuin 14 lappaleessa on opetettu.

68. Lausunnossa ei ole muuta kun wartalo ja tekiäpääte; mutta seuraavissa laaduissa nähy vielä wartalon ja tekiäpäätteen välissä joku lisäys. Niin näemme kerronnossa -i-, luulennossa -ne- ja ehdonnossa -isi- näiden molempain välissä. Välistäin lyhenee wartalo näiden laatulisyösten edessä, niinkuin vasta tulemme opimaan.

69. Kaffi seuraavaa laatua saavat omat päätteen, edellisistä eroavaiset. Ensimmäistä yksikön tekiä niissä ei ole kummasafkaan ja kaskennössä ei ole toisellakaan päätettä muuta kuin loppu-ääne. Näiden muiden tekiäin päätteet ovat:

	Toiwonto.		Kaskentö.	
Yksikkö:	1.	—	—	—
	2.	-kos, -kös	—	—
	3.	-koon, -köön	-kaan, -kään	—
Monikko:	1.	-koomme, -köömmе	-kaamme, -käämmе	—
	2.	-kootte, -kootte	-kaatte, -käätte	—
	3.	-koot, -koot	-kaat, -kää	—

Niinkuin äsken wat ja wät eroavat toinen toisistaan ääntäväisten soinnun puoleksi, niin tekivät kaikki päätteet näissä molemmissa laaduissa; kos, kös; koot, koot; kaamme, käämmе, joissa ovat ääntäväiset o eli ö, a eli ä kuinka sointu waatii (katso 14).

70. Waarin otettava on myös tehdyissä niinkuin nimiköissäkin, ijestämisesä niinkuin sioittelemisesäkin ääntäväisten pehmeneminen, seuraten mitä lappaleissa 17—22 on opetettu. Niin esimerkiksi:

hukun, hukut, hukkuu hukumme, hukutte, hukkuwat
kiellän, kiellät, kieltää kiellämme, kiellätte, kieltävät
sowin, sowit, sopii sowimme, sowitte, sopiwat

Tässä nähy kuinka wartalo: hukku heittää yhden f pois, tavun, jonka f alkaa, tullessa suljetuksi; samaten pehmenee t l:ksi ja p w:ksi. Toiwonnossa pehmenee toisen tekiän päätteesäkin f, ellei s eli t ole edellä (pekkös, wastatkos; katso 22) taikka ellei l, n, r ole edellä, jolloin f pehmenee niiden kaltaiseksi (tullos, mennös, purros, eikä: tullos eli: tulos). Wirssikirjassa muutetaan f tässä w:ksi, niinkuin: älwös sä pahakses panko j. n. e.

71. Siannon ja werrannon päätteistä emme mitään puhu; osaahan Suomalainen ne, opittuansa jo ennen sioittlemaan. Tekiättömän heimon päätteet ovat myös niin yhdenlaiset ettei niistä paljo ole puhuttawaa. Helposti nähdään että:

a) Wartalon perässä ensin on yksitawuisissa t ja kaffi- eli monitawuisissa tt, jotka lausunnossa pehmenewät, niinkuin:

saan, syön; saadaan, syödään, saatiin, syötiin, syötäneen; etsin, weisaan; etsitään, weisataan, etsittiin, weisattiin, weisattaneen.

b) Tämän t:n eli tt:n perässä tulee a eli ä, joka kuitenkin kerronnossa ja toisessa werrannossa pois jätetään, niinkuin: saada-an, saatiin (eikä: saataiin), saatu (eikä: saatan).

c) Sitte seuraawat lopuksi päätteet. Lausunnossa on ainoastaan tekiättömyyden pääte -han, -hän, josta h taita kadota ja sana supistua, niinkuin: saadahan, saadaan, syödähän, syödään. Kerronnossa on niinkuin tekiällisesäkin oma lisä -i- ja sitte sama tekiättömyyden pääte -hin (waikka tässä on i koska se on edelläkin), josta h samoin kadota taitaa ja sana supistua, niinkuin: saatihin, saatiin. Luulennossa on myös oma lisänsä

-ne-, päätteen edellä, joka on -hen, samoin muutettu ja muuttuva kun kerronnonki, niinkuin: saatanehen, saataneen. Ehdonnoissa on lisänsä -ifi- ja samoin muuttelewa pääte -hin, niinkuin: saataifihin, saataifiin. Toivonnoissa ja käskennoissä on pääte aiwan tefiällisen kaltainen samoissa laaduisissa, niinkuin: saataikoon, syötäköön, saataikaan, syötäkään. Muistettava on ainoastaan että nämät päätteet aina myös ovat supistuneita, niinkuin: saakohon, saakoon, saatakahan, saataikaan; syötäköhön, syötäköön.

Siiis ovat tefiättömän lisäykset seuraawat:

Yksitawuisissa.	Kaksi- ja Monitawuisissa.
Lausunto: -daan, -dään	-taan, -tään
Kerronto: -tiin	-ttiin
Lulento: -taneen, -täneen	-ttaneen, -ttäneen
Ehdonto: -taifin, -täifin	-ttaifin, -ttäifin
Toiwonto: -takoon, -täköön	-ttakoon, -ttäköön
Käskentö: -takaan, -täkään	-ttakaan, -ttäkään

Kuinka tehdiön wartalo wälistäin muuttuu sekä tefiällisessä että tefiättömässä heimossa, saamme wasta ope-
tella tuntemaan.

72. Niinkuin nimiköt (39) jaettakoot siteensä wuot-
fi myös tehdiöt kuuteen lahkoon:

a) saan, jään, suon, syön, wien, uin, nain, joiden siteessä on kaksi ääntäwäistä (katso 11, 12);

b) sanon, fidon, liikun, toinnun, lähestyn, ammun, joiden siteenä on: o, ö, u eli y, jotka aina owat muuttumattomia;

c) annan, soitan, keitan, muserran, wäbennän, fiirrän, joiden siteet a eli ä muuttuwat;

d) etsin, rewini, sowin, murehdin, kadehdin ja kaikki muut, joiden siteenä on i;

e) kosken, pusken, käsken, tuen, särjen, pieksen, punnitsen ja muut, joiden side e on muuttuwainen;

f) -weisaan, seuraan, hyljään, lupaan, pakkaan, j. n. e. kaikki, jotka owat supistuwaiset, niin että side ja edellinen tawu supistuwat yhteen, niinkuin näissä: weisa'an, jossa jälkimäinen a on side, weisaan, rupean (a on side) rupeen; -saan ja -peen on kahdesta tawusta tehty yhdeksi.

I.

73. Kaksiaantäwäisen siteen esimerkiksi ijestämme sa-
nat: jään, tuon.

Tefiällinen.

	Lausunto.	
Yksikkö:	1. jään	tuon
	2. jään	tuot
	3. jää	tu
Monikko:	1. jäämme	tuomme
	2. jäätte	tuotte
	3. jääwät	tuowat
	Kerronto.	
Yksikkö:	1. jään	toin
	2. jään	toit
	3. jään	toi
Monikko:	1. jäämme	toimme
	2. jäätte	toitte
	3. jäänwät	toiwat
	Lulento.	
Yksikkö:	1. jäänen	tuonen
	2. jäänet	tuonet
	3. jäänee	tuonee
Monikko:	1. jäänemme	tuonemme
	2. jäänette	tuonette
	3. jäänwät	tuonewat
	Ehdonto.	
Yksikkö:	1. jään	toifin
	2. jään	toifit

	3.	jäisi	toisi
Monikko:	1.	jäisimme	toisimme
	2.	jäisitte	toisitte
	3.	jäisivät	toisivat

Toivonto.

Yksikö:	1.	—	—
	2.	jää'ös	tu'oös
	3.	jää'töön	tuokoon

Monikko:	1.	jää'töömme	tuokoomme
	2.	jää'töotte	tuokootte
	3.	jää'tööt	tuokoot

Käskentö.

Yksikö:	1.	—	—
	2.	jää	tu
	3.	jää'tään	tuokaan

Monikko:	1.	jää'täämme	tuokaamme
	2.	jää'täätte	tuokaatte
	3.	jää'täät	tuokaat

Ensimmäinen sianto. Ds. jäämistä tuomista

Ds.	jääda	tuoda
Muut.	jääda'ksi	tuoda'ksi

Toinen sianto.

As.	jäädesä	tuodesa
Av.	jääden	tuoden

Kolmas sianto.

Dm.	jäämän	tuoman
As.	jäämäsfä	tuomasfa
Lähb.	jäämästä	tuomasta
Men.	jäämään	tuomaan
Siw.	jäämällä	tuomalla
Dt.	jäämältä	tuomalta
Waj.	jäämättä	tuomatta

Neljäs sianto.

Nim.	jääminen	tuominen
------	----------	----------

Ds. jäämistä tuomista

Viides sianto.

Siw. jäämäisillä tuomaisilla
Dt. jäämäisiltä tuomaisilta

Ensimmäinen werranto.

Nim.	jääwä	tuowa
Ds.	jääwää	tuowaa
Dm.	jääwän	tuowan
As.	jääwäsfä	tuowasfa
Lähb.	jääwästä	tuowasta
Men.	jääwään	tuowaan
	j. n. e.	

Toinen werranto.

Nim.	jäänyt	tuonut
Ds.	jäänyttä	tuonutta

Dm.	jääneen	tuoneen	Dt.	jääneeltä	tuoneelta
As.	jääneesä	tuoneesfa	An.	jääneelle	tuoneelle
Lähb.	jääneestä	tuoneesta	Muut.	jääneeksi	tuoneeksi
Men.	jääneesen	tuoneesen	Waj.	jääneettä	tuoneetta
Siw.	jääneellä	tuoneella		j. n. e.	

Arwattawasti taidetaan werrannot wertailta niinkuin muutkin wertaiset.

Tehätön.

Lausunto.		Ehdonto.	
jäädaän	tuodaan	jäätäisfin	tuotaisfin
Kerronto.		Toiwonto.	
jäätiin	tuotiin	jäätäköön	tuotakoon
Laulento.		Käskentö.	
jättäneen	tuotaneen	jäätäkään	tuotakaan

Ensimmäinen sianto.

Dsanto:	jäätää	tuotaa
Muutanto:	jäätääkfi	tuotaakfi

Toinen sianto.

Asunto:	jäätäesä	tuotaesfa
Awunto:	jäätäen	tuotaen

Kolmas sianto.

Dmanto:	jäätämän	tuotaman
Asunto:	jäätämäsfä	tuotamassa
Lähdentö:	jäätämästä	tuotamasta
Menentö:	jäätämään	tuotamaan
Siwunto:	jäätämällä	tuotamalla
Dtanto:	jäätämältä	tuotamalta
Wajanto:	jäätamättä	tuotamatta

Neljäs sianto.

Nimentö:	jäätäminen	tuotaminen.
Dsanto:	jäätämistä	tuotamista

Viides sianto.

Siwunto:	jäätämäisillä	tuotamaisilla
Dtanto:	jäätämäisiltä	tuotamaisilta

Ensimmäinen werranto.

Yksikkö.

Nim.	jäätävä	tuotawa
Ds.	jäätävää	tuotawaa
Dm.	jäätävän	tuotawan
Uf.	jäätävässä	tuotawassa
Lähd.	jäätävästä	tuotawasta
Men.	jäätävään	tuotawaan
	j. n. e.	

Monikko.

Nim.	jäätävät	tuotawat
Ds.	jäätäviä	tuotawia
Dm.	jäätävään	tuotawain
	jäätävien	tuotawien
Uf.	jäätävissä	tuotawissa
	j. n. e.	

Samoin ijestywät: myyn, myön, suon, syön, luon, juon, lyön, wien, puin, uin, woin, nain, soin, käyn, harawoin.

Merkittävä

a) että näiden ijestäminen on samanlainen kun samasteisten nimikköjen siittoleminen, jonka wuoksi ne ovat keskenänsä werrattawat (katso 40).

b) että kerronnon ja ehdonnon i pakoittaa pois aina yhden siteessä olewista ääntäwäisistä. Raksoisääntäwäisistä menköön kumpi hyvänsä pois, samahan tuo on, niinkuin: saan, sain, saisin, (eikä: saain, saaisin); jälkiääntäisistä menee edellinen (katso 12), niinkuin: tuo, toi, toisin; wie, wei, weisin. Esiääntäisistä menee jälkimäinen, jonka, jos se on i, kadottua toinen i tulee siaan ja tekee kerronnon niin lausunnon kaltaiseksi, niinkuin: uin, ferr. uin (eikä: uiin), uisin, (eikä: uiisin), mutta käyn muuttaa y:n w:ksi: käwin, käwisin.

Toinen werranto.

Yksikkö.

Nim.	jäätyn	tuotu
Ds.	jäätynä	tuotua
Dm.	jäädyn	tuodun
Uf.	jäädysnä	tuodusna
	j. n. e.	

Monikko.

Nim.	jäädyt	tuodut
Ds.	jäätynä	tuotuja
Dm.	jäätynin	tuotuin
	jäätynen	tuotujen
	j. n. e.	

II.

74. Muuttumattomain sidentten (o, ö, u, y) esimerkiksi ijestämme sanat: sanon, sytyn.

Tekijäinen.

Lausunto.

Yksikkö:	1. sanon	sytyn
	2. sanot	syttyt
	3. sanoo	syttyy
Monikko:	1. sanomme	sytymme
	2. sanotte	syttytte
	3. sanowat	syttywät

Kerronto.

Yksikkö:	1. sanoin	sytynin
	2. sanoit	syttyit
	3. sanoi	syttyi
Monikko:	1. sanoinme	syttyimme
	2. sanoitte	syttyitte
	3. sanoiwat	syttyiwät

Laulento.

Yksikkö:	1. sanonen	syttynen
	2. sanonet	syttynet
	3. sanonee	syttynee
Monikko:	1. sanonemme	syttynemme
	2. sanonette	syttynette
	3. sanonewat	syttynewät

Ehdonto.

Yksikkö:	1. sanoisin	syttyisin
	2. sanoisit	syttyisit
	3. sanoisi	syttyisi
Monikko:	1. sanoisimme	syttyisimme
	2. sanoisitte	syttyisitte
	3. sanoisiwat	syttyisiwät

Toiwonto.

Yksikkö:	1. —	—
----------	------	---

	2.	fanoo's	sytty'ös
	3.	fanokoon	syttyk'öön
Monikko:	1.	fanokoomme	syttyk'öömme
	2.	fanokootte	syttyk'öötte
	3.	fanokoot	syttyk'ööt

Käskentö.

Yksikkö:	1.	—	—
	2.	fano	syty
	3.	fanokaan	syttikään
Monikko:	1.	fanokaamme	syttikäämme
	2.	fanokaatte	syttikäätte
	3.	fanokaat	syttikäät

Ensimmäinen sianto.

Dsanto:	fanoa	sytyä
Muutanto:	fanoaksi	sytyäksi

Toinen sianto.

Usunto:	fanoessa	sytyessä
Uwunto:	fanoen	sytyen

Kolmas sianto.

Dmanto:	fanoman	syttymän
Usunto:	fanomassa	syttymässä
Lähdentö:	fanomasta	syttymästä
Menentö:	fanomaan	syttymään
Siwunto:	fanomalla	syttymällä
Dtanto:	fanomalta	syttymältä
Wajanto:	fanomatta	syttymättä

Neljäs sianto.

Nimentö:	fanominen	syttyminen
Dsanto:	fanomista	syttymistä

Viides sianto.

Siwunto:	fanomaisilla	syttymäisillä
Dtanto:	fanomaisilta	syttymäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö:	fanowa	sytywä
----------	--------	--------

Dsanto:	fanowaa	sytywää
Dmanto:	fanowan	sytywän
Usunto:	fanowassa	sytywässä
	i. n. e.	i. n. e.

Toinen werranto.

Nimentö:	fanonut	sytynyt
Dsanto:	fanonutta	sytynttä
Dmanto:	fanoneen	sytyneen
Usunto:	fanoneessa	sytyneessä
	i. n. e.	i. n. e.

Tehiätön.

Lausunto.

fanotaan	sytytään
----------	----------

Kerronto.

fanottiin	sytyttiin
-----------	-----------

Suulento.

fanottaneen	sytyttäneen
-------------	-------------

Ehdonto.

fanotaisiin	sytytäisiin
-------------	-------------

Toiwonto.

fanottakoon	sytyttäköön
-------------	-------------

Käskentö.

fanottakaan	sytyttäkään
-------------	-------------

Ensimmäinen sianto.

Dsanto:	fanottaa	sytyttää
Muutanto:	fanottaaaksi	sytyttääksi

Toinen sianto.

Usunto:	fanottaessa	sytyttäessä
Uwunto:	fanottaen	sytyttäen

Kolmas sianto.

Dmanto:	fanottaman	sytyttämän
Usunto:	fanottamassa	sytyttämässä
Lähdentö:	fanottamasta	sytyttämästä
Menentö:	fanottamaan	sytyttämään
Siwunto:	fanottamalla	sytyttämällä
Dtanto:	fanottamalta	sytyttämältä
Wajanto:	fanottamatta	sytyttämättä

Keljäs sianto.

Nimentö:	sanottaminen	syttyttäminen
Dsanto:	sanottamista	syttyttämistä

Wiides sianto.

Siwunto:	sanottamaisilla	syttyttämäisillä
Dtanto:	sanottamaisilta	syttyttämäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö:	sanottawa	syttyttävä
Dsanto:	sanottawaa	syttyttävää
Dmanto:	sanottawan	syttyttävän
	i. n. e.	i. n. e.

Toinen werranto.

Nimentö:	sanottu	syttytty
Dsanto:	sanottua	syttyttyä
Dmanto:	sanotun	syttytyn
	i. n. e.	i. n. e.

Samoin ijestetään: toiwon, neulon, ai'on, kudon, liikun, toinnun, onnun, ammun, nion, taon, lähestyn.
Samasteisten nimikkojen sioittelemisen on näihin werrattawa (katso 41).

III.

75. Esimerkiksi a- ja ä- steisten tehdiäköjen ijestämiseen taiwutamme tähän sanat: muutan ja kiellän.

Kieliäinen.**Lausunto.**

Yksikkö:	1. muutan	Kiellän
	2. muutat	Kiellät
	3. muuttaa	Kiellää
Monikko:	1. muutamme	Kiellämme
	2. muutate	Kiellätte
	3. muuttawat	Kiellävät

Kerronto.

Yksikkö:	1. muutin	Kiellin
	2. muutit	Kiellit
	3. muutti	Kiellii

Monikko:	1. muutimme	Kiellimme
	2. muutitte	Kiellitte
	3. muuttiwat	Kielliwät

Luulento.

Yksikkö:	1. muuttanen	Kiellänen
	2. muuttanet	Kiellänet
	3. muuttanee	Kiellänee
Monikko:	1. muuttanemme	Kiellänemme
	2. muuttanette	Kiellänette
	3. muuttanewat	Kiellänewät

Ohdonto.

Yksikkö:	1. muuttaisin	Kielläisin
	2. muuttaisit	Kielläisit
	3. muuttaisi	Kielläisi
Monikko:	1. muuttaisimme	Kielläisimme
	2. muuttaisitte	Kielläisitte
	3. muuttaisiwat	Kielläisiwät

Toiwonto.

Yksikkö:	1. —	—
	2. muutta'os	Kiellä'ös
	3. muuttakoon	Kielläköön
Monikko:	1. muuttakoomme	Kielläköömme
	2. muuttakootte	Kielläköötte
	3. muuttakoot	Kielläkööt

Käskentö.

Yksikkö:	1. —	—
	2. muuta	Kiellä
	3. muuttakaan	Kielläkään
Monikko:	1. muuttakaamme	Kielläkäämme
	2. muuttakaatte	Kielläkäätte
	3. muuttakaat	Kielläkäätt

Ensimmäinen sianto.

Dsanto:	muuttaa	Kiellää
Dmuutanto:	muuttaaksi	Kiellääksi

Toinen sianto.

Asunto:	muuttaessa	Kieltäessä
Asunto:	muuttaen	Kieltäen

Kolmas sianto.

Asunto:	muuttaman	Kieltämän
Asunto:	muuttamassa	Kieltämässä
Lähdentö:	muuttamasta	Kieltämästä
Menentö:	muuttamaan	Kieltämään
Sivunto:	muuttamalla	Kieltämällä
Stanto:	muuttamalta	Kieltämältä
Wajanto:	muuttamatta	Kieltämättä

Neljäs sianto.

Nimentö:	muuttaminen	Kieltäminen
Asanto:	muuttamista	Kieltämistä

Viides sianto.

Sivunto:	muuttamaisilla	Kieltämäisillä
Stanto:	muuttamaisilta	Kieltämäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö:	muuttawa	Kieltävä
Asanto:	muuttawaa	Kieltävää
Asanto:	muuttawan	Kieltävän

Toinen werranto.

Nimentö:	muuttanut	Kieltänyt
Asanto:	muuttanutta	Kieltänyttä
Asanto:	muuttaneen	Kieltäneen

Tekiätön.

Asunto. |
muutetaan kielletään

Kerronto. |
muutettiin kiellettiin

Enusento. |
muutettaneen kiellättäneen

Ohdonto. |
muutetaisiin kiellättäisiin

Toiwonto. |
muutettaisiin kiellättäisiin

KäsKentö. |
muutettaisiin kiellättäisiin

Ensimmäinen sianto.

Asanto:	muutettaa	Kiellittää
Asunto:	muutettaaksi	Kiellättääksi

Toinen sianto.

Asunto:	muutettaessa	Kiellättäessä
Asunto:	muutettaen	Kiellättäen

Kolmas sianto.

Asunto:	muutettaman	Kiellättämän
Asunto:	muutettamassa	Kiellättämässä
Lähdentö:	muutettamasta	Kiellättämästä
Menentö:	muutettamaan	Kiellättämään
Sivunto:	muutettamalla	Kiellättämällä
Stanto:	muutettamalta	Kiellättämältä
Wajanto:	muutettamatta	Kiellättämättä

Neljäs sianto.

Nimentö:	muutettaminen	Kiellättäminen
Asanto:	muutettamista	Kiellättämistä

Viides sianto.

Sivunto:	muutettamaisilla	Kiellättämäisillä
Stanto:	muutettamaisilta	Kiellättämäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö:	muutettawa	Kiellättävä
Asanto:	muutettawaa	Kiellättävää
Asanto:	muutettawan	Kiellättävän

Toinen werranto.

Nimentö:	muutettu	Kielletty
Asanto:	muutettua	Kiellettyä
Asanto:	muutetun	Kiellätyn

Samaten ijestyvät: muistan, weistan, kylwän, soitan, keitän, annan kannan, käännän, siirrän, murran, kiillän, nilkutan, talutan.

Muistettawa:

a) mitä a ja ä- sidetten muuttumisesta on sanottu nimikköjen sioittelemisessa (katso 42. b). Kaksitawuiset tehdiöt seuraawat kerronnon i:n edellä aiwan samaa la-
kia kun samasiteiset nimiköt monikon i:n edellä. Minoas-
taan muutamit kaksitawuiset tehdiöt, joiden ensimmäisessä
tawussa on kaksi ääntäwäistä ja niitä seuraa t, sekä heit-
tävät a:n että muuttawat sen o:ksi, niinkuin: saatan, sa-
toin ja saatin; autan, autoin, autin; laitaa, laitoin,
laitin; taitaa, taitoin, taitin.

Monitawuiset tehdiöt poikkeewat siinä peräti nimi-
köistä että aina kadottawat a:n ja ä:n kerronnon i:n e-
dellä, niinkuin: lohdutaa, lohdutin; talutaa, talutin;
kallistaa, kallistin.

b) tämän siteen (a, ä) edellä olewa yksinäinen t
muuttuu kerronnon i:n edellä (a:n ja ä:n kadottua) o:ksi,
jos sen edellä käywät kaksoisääntäwäinen taikka l, n eli r,
niinkuin: kaadan, kaadoin eli kaasin; kiiltää, kiiltäi;
kääntää, kääntäi; musertaa, museräi; toki taitaa t myös
pyyhäkin, niinkuin sanotaan: kaati, käänti, museräi j.
n. e.

c) a ja ä siteessä muuttuwat koko tekäättömässä hei-
mossa e:ksi aina, niinkuin: kääntetään, käännettiin; mu-
serrettaakoon, kaadetaisiin j. n. e.

IV.

76. Toiden siteenä on i, ijestetään niinkuin seuraa:

Tekijällinen.

Lausunto.

Yksikkö:	1. rewin	kuokin
	2. rewit	kuokit
	3. repii	kuokkii
Monikko:	1. rewimme	kuokimme
	2. rewitte	kuokitte
	3. repiwät	kuokkiwat

Kerronto.

Yksikkö:	1. rewin	kuokin
	2. rewit	kuokit
	3. repi	kuokki
Monikko:	1. rewimme	kuokimme
	2. rewitte	kuokitte
	3. repiwät	kuokkiwat

Laulento.

Yksikkö:	1. repinen	kuokkinen
	2. repinet	kuokkinet
	3. repinee	kuokkinee
Monikko:	1. repinemme	kuokkinemme
	2. repinette	kuokkinette
	3. repinewät	kuokkinewat

Ohdonto.

Yksikkö:	1. repisin	kuokkisin
	2. repisit	kuokkisit
	3. repisi	kuokkisi
Monikko:	1. repisimme	kuokkisimme
	2. repisitte	kuokkisitte
	3. repisiwät	kuokkisiwat

Toiwonto.

Yksikkö:	1. —	—
	2. repiös	kuokkios
	3. repiöön	kuokkioon
Monikko:	1. repiöömme	kuokkiroomme
	2. repiöötte	kuokkirootte
	3. repiööt	kuokkiroot

Käskentö.

Yksikkö:	1. —	—
	2. rewi	kuoki
	3. repikään	kuokkikaan
Monikko:	1. repikäämme	kuokkikaamme
	2. repikäätte	kuokkikaatte
	3. repikääät	kuokkikaat

Ensimmäinen sianto.

Dsanto:	repää	kuoffia
Muutanto:	repääksi	kuoffiaksi

Toinen sianto.

Asunto:	repiesä	kuoffiesä
Awunto:	repien	kuoffien

Kolmas sianto.

Dmanto:	repimän	kuoffiman
Asunto:	repimäsä	kuoffimasä
Lähdentö:	repimästä	kuoffimasta
Menentö:	repimään	kuoffimaan
Sivunto:	repimällä	kuoffimalla
Dtanto:	repimältä	kuoffimalta
Wajanto:	repimättä	kuoffimatta

Neljäs sianto.

Rimentö:	repiminen	kuoffiminen
Dsanto:	repimistä	kuoffimista

Viides sianto.

Sivunto:	repimäisillä	kuoffimaisilla
Dtanto:	repimäisiltä	kuoffimaisilta

Ensimmäinen werranto.

Rimentö:	repiwä	kuoffiwa
Dsanto:	repiwää	kuoffiwaa
Dmanto:	repiwän	kuoffiwan

j. n. e.

Toinen werranto.

Rimentö:	repinyt	kuoffinut
Dsanto:	repinyttä	kuoffinutta
Dmanto:	repineen	kuoffineen
Asunto:	repineesä	kuoffineesä
Lähdentö:	repineestä	kuoffineesta
Menentö:	repineesen	kuoffineesen
Sivunto:	repineellä	kuoffineella
Dtanto:	repineeltä	kuoffineelta

j. n. e.

j. n. e.

Tekiätön.

Lausunto.

rewitään kuokitaan

Kerronto.

rewittiin kuokittiin

Suulento.

rewittäneen kuokittaneen

Ghdonto.

rewitäisiin kuokitaisiin

Toiwonto.

rewittäköön kuokittakoon

Käskentö.

rewittäkään kuokittakaan

Ensimmäinen sianto.

Dsanto:	rewittää	kuokittaa
Muutanto:	rewittääksi	kuokittaaaksi

Toinen sianto.

Asunto:	rewittäesä	kuokittaesä
Awunto:	rewittäen	kuokittaen

Kolmas sianto.

Dmanto:	rewittämän	kuokittaman
Asunto:	rewittämäsä	kuokittamasä
Lähdentö:	rewittämästä	kuokittamasta
Menentö:	rewittämään	kuokittamaan
Sivunto:	rewittämällä	kuokittamalla
Dtanto:	rewittämältä	kuokittamalta
Wajanto:	rewittämättä	kuokittamatta

Neljäs sianto.

Rimentö:	rewittäminen	kuokittaminen
Dsanto:	rewittämistä	kuokittamista

Viides sianto.

Sivunto:	rewittämäisillä	kuokittamaisilla
Dtanto:	rewittämäisiltä	kuokittamaisilta

Ensimmäinen werranto.

Rimentö:	rewittäwä	kuokittawa
Dsanto:	rewittäwää	kuokittawaa
Dmanto:	rewittäwän	kuokittawan

j. n. e.

j. n. e.

Toinen Werranto.

Nimentö:	rewitty	kuokittu
Wfanto:	rewittyä	kuokittua
Wmanto:	rewityn	kuokitun
Wfunto:	rewityssä	kuokitusfa
Lähdentö:	rewitystä	kuokitusta
Menentö:	rewittyyn	kuokittuun
	j. n. e.	j. n. e.

Samoin ijestetään: etfin, huolin, wuolin, tahrin, fuorin, kuorin, pyhin, lykin, kadehdin, murehdin, lainehdin, potkin, purjehdin.

Merkitittäwä, niinkuin samasteiſissä nimiköissäkin (katso 43. a), ſiteen i tekiällisen kerronnoſfa heittäminen; ſama ſide i taitaa myös muuttuu in edellä kerronnoſfa ekſſi, niinkuin: rewın, rewın ja rewın (rewi-in); kuokein ja kuokin (kuoki-in).

V.

77. G- ſiteiſet tehdiöt ijestetään näin:

Tekiällinen.

Lauſunto.

Yſſikö:	1. puen	menen
	2. puet	menet
	3. pukee	menee
Monikko:	1. puemme	menemme
	2. puette	menette
	3. pukewat	menewät

Kerronto.

Yſſikö:	1. puin	menin
	2. puit	menit
	3. puhi	meni
Monikko:	1. puimme	menimme
	2. puitte	menitte
	3. pukiwat	meniwät

Laulento.

Yſſikö:	1. pukenen	mennen
	2. pukenet	mennet
	3. pukenee	mennee
Monikko:	1. pukenemme	mennemme
	2. pukenette	mennette
	3. pukewat	mennewät

Ghdonto.

Yſſikö:	1. pukifin	menifin
	2. pukifit	menifit
	3. pukifi	menifi
Monikko:	1. pukifimme	menifimme
	2. pukifitte	menifitte
	3. pukifiwat	menifiwät

Toiwonto.

Yſſikö:	1. —	—
	2. pukeos	mennöſ
	3. pukeroon	menköön
Monikko:	1. pukeroomme	menköömme
	2. pukerootte	menköötte
	3. pukeroot	menkööt

Käſkentö.

Yſſikö:	1. —	—
	2. pue	mene
	3. pukeaan	menkään
Monikko:	1. pukeaamme	menkäämme
	2. pukeaatte	menkäätte
	3. pukeaat	menkääät

Enſimäinen ſianto.

Wfanto:	pukea	mennä
Wuutanto:	pukeakſi	mennäkſi

Toinen ſianto.

Wfunto:	puke-eſſa	mennesſä
Wwunto:	puke-en	mennen

Kolmas sianto.

Dmanto:	pukeman	menemän
Ufunto:	pukemasfa	menemäsfa
Lähdentö:	pukemašta	menemästä
Menentö:	pukemaan	menemään
Siwunto:	pukemalla	menemällä
Dtanto:	pukemalta	menemältä
Wajanto:	pukematta	menemättä

Neljäs sianto.

Nimentö:	pukeminen	meneminen
Dfanto:	pukemista	menemistä

Viides sianto.

Siwunto:	pukemaisilla	menemäisillä
Dtanto:	pukemaisilta	menemäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö:	pukewa	menewä
Dfanto:	pukewaa	menewää
Dmanto:	pukewan	menewän

Toinen werranto.

Nimentö:	pukenut	mennyt
Dfanto:	pukenutta	mennyttä
Dmanto:	pukeneen	menneen

Tekiätön.

Lausunto.

puetaan mennään

Kerronto.

puettiin mentiin

Luulento.

puettaneen mentäneen

Ehdonto.

puettaisiin mentäisiin

Toiwonto.

puettakoon mentäköön

Käskentö.

puettakaan mentäkään

Ensimmäinen sianto.

Dfanto:	puettaa	mentää
Muutanto:	puettaakfi	mentääkfi

Toinen sianto.

Ufunto:	puettaisfa	mentäisfa
Uwunto:	puettain	mentäin

Kolmas sianto.

Dmanto:	puettaman	mentämän
Ufunto:	puettamasfa	mentämäsfa
Lähdentö:	puettamasta	mentämästä
Menentö:	puettamaan	mentämään
Siwunto:	puettamalla	mentämällä
Dtanto:	puettamalta	mentämältä
Wajanto:	puettamatta	mentämättä

Neljäs sianto.

Nimentö:	puettaminen	mentäminen
Dfanto:	puettamista	mentämistä

Viides sianto.

Siwunto:	puettamaisilla	mentämäisillä
Dtanto:	puettamaisilta	mentämäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö:	puettava	mentävä
Dfanto:	puettawaa	mentävää
Dmanto:	puettawan	mentävän

Toinen werranto.

Nimentö:	puettu	menty
Dfanto:	puettua	mentyä
Dmanto:	puetun	mennyn

Samoin ijestyvät: kosken, pusken, tu'en, suljen, fuljen, särjen, luulen, tulen, suren, puren, panen, panettelen, paineskelen, syöksen, pieksen, juoksen, punnitsen, tuomitsen, hawaitsen, hedelmöitsen, paranen, enenen, alenen, ylenen, wähenen, pahenen, soipenen, heikkenen, kykenen.

Merkittävä:

a) että sive e katoo tefiällisen kerronnon ja ehdonnon i:n edelläkin (katso 44. c), esim. luulen, luulin, luuli-

fin (eikä: luulein, luuleisin); punnitsen, punnitsin, punnitsisin.

b) että sīde e katoa vielä luulennoſſa, ensimmäiſeſä ja toifeſſa ſiannoſſa, toifeſſa werrannoſſa ja toiwonnoſſa ſekä käſkennöſſä E:n edellä ja myös kolo tekiättömäſſä heimoſſa, joſ yſſinäinen ääntywäinen I, n eli r taikka kſ käywät e:n edellä, niinkuin: mennē (eikä menenen), menköön (eikä: meneköön), mennyt; ſamatē: tullen (tulnen), tulkoon, tultiin, tultu; juokſen, juoſnut, juoſkoon, juoſtaan. Mutta joſ k, p eli w taikka muut ääntywäiſet kun edellä nimitetyt ovat e:n edellä, pſſyhy e, niinkuin: puſken, puſkenen, puſkekoon, puſkenut, puſketan; luen, lūkenen, lūkekoon, lūettu.

Kakſi erilaiſta ſanajoukkoa vielä kuuluu tähän, nimittäin ne jotka päätyvät -tſen taikka -nen. Ne ijeſtetään näin: punnitsen, punnitsin, punninnen, punnitiſin, punnitkoon, punnitkaan, punnita, punnitiſſä, punnitiſeman, punnitiſeminen, punnitiſemäiſillä, punnitiſewa, punninnut; punnitaan, punnittiin, punnitanēen j. n. e. heikkenen, heikkenin, heikkennen, heikkeniſin, heikettöön, heiketkään, heiketä, heiketiſä, heikkenemän, heikkeneminen, heikkenemäiſillä, heikkewä, heikkennyt; heiketään, heikettäneen j. n. e.

VI.

78. Supiſtuwaiſet tehdiöt ijeſtetään ſeuraawaiſeſti (werraten ſupiſtuwaiſten nimikköjen ſiottlemiſeen):

Sekiallinen.

Lausunto.

Yſſikkö:	1.	lupaan	herkeän	-teen
	2.	lupaat	herkeät	-teet
	3.	lupaa	herkeä	-tee
Monikko:	1.	lupaamme	herkeämme	-teemme
	2.	lupaatte	herkeätte	-herkeette
	3.	lupaawat	herkeävät	-herkeewät

Kerronto.

Yſſikkö:	1.	lupasin	herkeſin
	2.	lupaitſi	herkeſit
	3.	lupaitſi	herkeſi
Monikko:	1.	lupaiſimme	herkeſimme
	2.	lupaitſitte	herkeſitte
	3.	lupaitſiwat	herkeſiwät

Laulento.

Yſſikkö:	1.	luwannen	herjennen
	2.	luwannet	herjennet
	3.	luwannee	herjennee
Monikko:	1.	luwannemme	herjennemme
	2.	luwannette	herjennette
	3.	luwannewat	herjennewät

Chdonto.

Yſſikkö:	1.	lupaiſin	herkeiſin
	2.	lupaiſit	herkeiſit
	3.	lupaiſi	herkeiſi
Monikko:	1.	lupaiſimme	herkeiſimme
	2.	lupaiſitte	herkeiſitte
	3.	lupaiſiwat	herkeiſiwät

Toiwonto.

Yſſikkö:	1.	—	—
	2.	luwatkoſ	herjetkoſ
	3.	luwatkoon	herjetköön
Monikko:	1.	luwatkoomme	herjetköömmē
	2.	luwatkootte	herjetköötte
	3.	luwatkoot	herjetkööt

Käſkentö.

Yſſikkö:	1.	—	—
	2.	lupaa	herkeä herkee
	3.	luwatkaan	herjetkään
Monikko:	1.	luwatkaamme	herjetkäämmē
	2.	luwatkaatte	herjetkäätte
	3.	luwatkaat	herjetkääät

Ensimmäinen sianto.

Dsanto: luvata herjeta
Muutanto: luvataksi herjetäksi

Toinen sianto.

Usunto: luvatesa herjetesä
Uvunto: luvaten herjeten

Kolmas sianto.

Dmanto: lupaaman herkeämän
Usunto: lupaamassa herkeämässä
Lähdentö: lupaamasta herkeämästä
Menentö: lupaamaan herkeämään
Siwunto: lupaamalla herkeämällä
Dtanto: lupaamalta herkeämältä
Wajanto: lupaamatta herkeämättä

Neljäs sianto.

Nimentö: lupaaminen herkeäminen
Dsanto: lupaamista herkeämisestä

Viides sianto.

Siwunto: lupaamaisilla herkeämäisillä
Dtanto: lupaamaisilta herkeämäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö: lupaawa herkeäwä
Dsanto: lupaawaa herkeäwää
Dmanto: lupaawan herkeäwän

Toinen werranto.

Nimentö: luwannut herjennyt
Dsanto: luwannutta herjennyttä
Dmanto: luwanneen herjenneen

Tekiätön.

Lausunto.

luwataan herjetaän

Kerronto.

luwattiin herjettiin

Luuvento.

luwattaneen herjettäneen

Chdonto.

luwataisiin herjetäisiin

Toiwonto.

luwattakoon herjettäköön

Käskentö.

luwattakaan herjettäkään

Ensimmäinen sianto.

Dsanto: luvattaa herjettää
Muutanto: luvattaaksi herjettääksi

Toinen sianto.

Usunto: luvattaesfa herjettäesfä
Uvunto: luvattaen herjettäen

Kolmas sianto.

Dmanto: luwattaman herjettämän
Usunto: luwattamassa herjettämässä
Lähdentö: luwattamasta herjettämästä
Menentö: luwattamaan herjettämään
Siwunto: luwattamalla herjettämällä
Dtanto: luwattamalta herjettämältä
Wajanto: luwattamatta herjettämättä

Neljäs sianto.

Nimentö: luwattaminen herjettäminen
Dsanto: luwattamista herjettämistä

Viides sianto.

Siwunto: luwattamaisilla herjettämäisillä
Dtanto: luwattamaisilta herjettämäisiltä

Ensimmäinen werranto.

Nimentö: luwattawa herjettäwä
Dsanto: luwattawaa herjettäwää
Dmanto: luwattawan herjettäwän

Toinen werranto.

Nimentö: luwattu herjetty
Dsanto: luwattua herjettyä
Dmanto: luwatun herjetyn
Usunto: luwatussa herjetysfä

Samoin ijestyvät: seuraan, hyljään, pelkään, palikkaan, kerjään, korjaan, kauppaan, hautaan, mitaan, häpeään, helteään, kerkeään (taikka toisten puhuen: heltiin, kerkiän).

Muistettava (katso 45)

a) että tekiällisen kerronnossa pääte on -**sin**, niinkuin: **kerjäs**in****, **paikkas**in****. Tässä näkyy että sive **a**, **ä** on kadonnut tämän päätteen edellä, sillä näiden sanain wartalo on: **kerj**ä**'**a****, **paikk**a**'**a****, joissa wiiminen **a**, **ä** siis on sive.

b) että luulennossa ja toisessa werrannossa sive myös katoo, mutta edellä olewa äänne muuttuu seuraawan n:n edellä n:ksi, niinkuin: **kerj**än**nen**, **paikk**än**nen**, **kerj**än**nyt**, **paikk**än**nut**.

c) että ehdonnoissa koko sive ja sen edellä olewa äänne katoo tyhjään, niinkuin: **kerj**ä**sin**, **paikk**ä**sin**.

d) että toiwonnoissa ja käskennöissä k:n edellä äänne muuttuu t:ksi siteen kadottua, niinkuin: **kerj**ät**kön**, **paikk**ät**amme**.

Itsekohhtaiset tehdiöt.

79. Tähän asetamme esimerkiksi tehdiöitä kolmesta laista:

1.	2.	3.
muutan	muutun	muuttain
muutat	muutut	muuttait
muuttaa	muuttuu	muuttaike
muutamme	muutumme	muuttaimme
muutatte	muututte	muuttaitte
muuttawat	muuttuwat	muuttaiwat

Näethän helposti näitä toinen toisiinsa werratesa kuinka taidamme sanoa, esim: **muutan paikkaa**, **muutat waatteita**, **muutamme talon torpaksi** j. n. e.

Mutta toisaalta emme taidakaan sanoa: **muutun paikkaa**, **muutut waatteita**, **muuttuwat talon** j. n. e.

Näissä molemmissa on siis se eroitus, että edellisissä käy tehdiön woima eli vaikutus ulos jotakin kappaletta kohtaan, mutta jälkimäisissä ei käykkään tehdiön vaikutus ulos. Edelliset ovat siis kohdalliset, jälkimäiset

kohdattomat tehdiöt. Kohdallisia tehdiöitä ovat sen tähden kaikki, joiden vaikutus kohtaa taikka taitaa kohdata jotakin ulkonaista kappaletta; kohdattomia ovat kaikki, joiden vaikutus ei taida kohdata mitään ulkonaista kappaletta. Niin ovat esim. **lyö**, **syö**, **heittää**, **lohduttaa**, **lepittää** kohdallisia, mutta: **nukkuu**, **lepää**, **tulee**, **katoo**, **wähyy**, **kuolee** kohdattomia.

Se kappale, jota tehdiön vaikutus koskee, kutsutaan kohtaloksi, esim. **muutan talon torpaksi**, **lyö miehen kuoliaksi**, **syö leipää**, **keittää ruokaa**, **lepittää lasta**; näissä ovat: **talon**, **miehen**, **leipää**, **ruokaa** ja **lasta** kohtaloita. Mutta ei kohdattomain perään taidetakaan panna mitään kohtaloa. Emme taida sanoa: **nukkuu miehen**, **lepää ruokaa** eli muita senlaisia.

Näin eroitetaan kohdalliset ja kohdattomat tehdiöt. Kolmas lai on erityinen siinä, että tehdiön vaikutus ikäänkun kääntyy takaisin tekiätä kohtaan; esim. **muuttain** on sama kun sanoisimme: **minä muutan itseni**; **muuttait** sama kun: **muutat itses**, **muuttaike** - **muuttaa itsensä**, **muuttaimme** - **muutamme itsemme**, **muuttaitte** - **muutatte itsenne**, **muuttaiwat** - **muuttawat itsensä**. Näissä kääntyy muuttamisen vaikutus aina tekiätä kohtaan; tekiä on näissä kohtalona, jonka wuoksi niitä kutsomme itsekohhtaisiksi.

80. Itsekohhtaiset tehdiöt ovat näöltänsä kahdenlaiset:

a) -**un**, -**yn** päätteet lisätään kohdallisten tehdiöiden wartalon perään ja siitä syntyy itsekohhtainen tehdiö, jota käy ijestäminen aiwan niinkuin ennen on opetettu, kuuluen kaikki nämät toiseen ijestyslakhkoon (katso 74); esim. **muutan**, **annan**, **heitän**, **peitän**, **käännän** (wartalot: **muutta**, **anta**, **heittä**, **peittä**, **kääntä**), **muuttun**, **antaun**, **heittäyn**, **peittäyn**, **kääntäyn** j. n. e. Suijistuwaisista tehdiöistä katoo sive näiden päätteen tullessa perään, niinkuin: **kokoon**, **lisään**; **kokoun**, **lisäyn**.

Wielä pitempikin pääte asetetaan wälistöän perään näitä itsekohvaisia synnyttäessä, niinkuin: -unnun, -ynnyn; kokounnun, lisäynnyn, jotka vielä supistuwatkin, niinkuin: kokoonnun, lisäännyn, kokoontua, lisääntyä.

Näiden ijestäminen käy esimerkiksi: muuttaun, lerr. muuttauin, luul. muuttaunen, ehd. muuttaniin, toiw. muuttaukoon, käsk. muuttau, werr. muuttauwa, muuttanut.

b) -in pääte lisätään kohdallisen tehdivön wartalon perään, niinkuin: muuttain (minä muutan itseni). Supistuwaisista katoo sive tämän pääteen edellä, esim. Iisään, Iisäin. Tämä wiiminen itsekohvainen on monessa poikkeewainen tavallisten tehdivöjen ijestyslaadusta, jonka wuoksi tässä tawrutamme esimerkiksi: muuttain.

Sekiallinen.

Lausunto.

Yksikkö: 1. muuttain
2. muuttait
3. muuttaikse

Monikko: 1. muuttaimme
2. muuttaitte
3. muuttaiwat

Kerronto.

Yksikkö: 1. muuttiin
2. muuttiit
3. muuttihe

Monikko: 1. muuttiimme
2. muuttiitte
3. muuttiwat

Luuvento.

Yksikkö: 1. muuttainnen
2. muuttainnet
3. muuttainnee

Monikko: 1. muuttainnemme
2. muuttainnette
3. muuttainnewat

Ehdonto.

Yksikkö: 1. muuttaiisün
2. muuttaiisüt
3. muuttaiisü

Monikko: 1. muuttaiisümme
2. muuttaiisütte
3. muuttaiisüwat

Toiwonto.

Yksikkö: 1. —
2. muuttaitkos
3. muuttaitkoon

Monikko: 1. muuttaitkoomme
2. muuttaitkootte
3. muuttaitkoot

Käskentö.

Yksikkö: 1. —
2. muuttai
3. muuttaitkaan

Monikko: 1. muuttaitkaamme
2. muuttaitkaatte
3. muuttaitkaat

Ensimmäinen sianto.

Santo: muuttaita
Muutanto: muuttaitakfi

Toinen sianto.

Asunto: muuttaitesa
Awunto: muuttaiten

Kolmas sianto.

Omanto: muuttaiman
Asunto: muuttaimassa
Lähdentö: muuttaimasta
Menentö: muuttaimaan
Siwunto: muuttaimalla
Dtanto: muuttaimalta
Wajanto: muuttaimatta

Keljä sianto.

Nimentö: muuttaininen
Dsanto: muuttainista

Wiides sianto.

Siwunto: muuttaimaisilla
Dtanto: muuttaimaisilta

Ensimmäinen werranto.

Nimentö: muuttaiwa
Dsanto: muuttaiwaa
Omanto: muuttaiwan
Asunto: muuttaiwasssa
j. n. e.

Toinen werranto.

Nimentö: muuttainnut
Dsanto: muuttainnutta
Omanto: muuttainneen
Asunto: muuttainneesä
Lähdentö: muuttainneesästä
Menentö: muuttainneesen
j. n. e.

Sekialton.

Lausunto.	Luuvento.	Toiwonto.
muuttaitaan	muuttaittaneen	muuttaittakoon
Kerronto.	Ehdonto.	Käskentö.
muuttaittiin	muuttaittaiisün	muuttaittakaa

Ensimmäinen sianto.

Santo: muuttaittaa
Muutanto: muuttaittaakfi

Toinen sianto.

Asunto: muuttaittaesä
Awunto: muuttaittaen

Kolmas sianto.

Omanto: muuttaittaman
Asunto: muuttaittamassa
Lähdentö: muuttaittamasta
Menentö: muuttaittamaan
Siwunto: muuttaittamalla

Dtanto: muuttaittamalta

Wajanto: muuttaittamatta

Reljäs fianto.

Nimentö: muuttaittaminen

Dsanto: muuttaittamista

Wiides fianto.

Siwunto: muuttaittamaisilla

Dtanto: muuttaittamaisilta

Merkitäwä:

a) että kaikki tekiäpäätteet ovat samat kuin tavallisisäfin tehdiäissä; ainoasti tekiällisen lausunnon kolmannen tekiän päate yksikössä on -kse ja kerronnon kolmannen tekiän päate yksikössä on -he niinkuin: lisäikse, lisäihe.

b) että laatulijat ovat niinkuin tavallisisäfin tehdiäissä; ainoasti luulennossa -nnen, toisessa werrannossa -nnyt, ehdonnossa -ffin ja toiwonnossa sekä käskennössä kn edellä t, niinkuin: lisäinnen, lisäifin, lisäikköön, lisäinnyt.

c) että kerronto saadaan, jos ensin otetaan tavallisen tehdiön kerronto ja sen perään pannaan itselohhtaisen päätteet: muutti, muuttii, muuttiimme. Kaikki, joilla jo lausunnoissa on i siteenä, ja supistuwaiisten itselohhtaiset saawat lausunnon ja kerronnon yhtäläisiksi, niinkuin: rewii, itsek. lauf. repiini, kerr. repiini, lisäini.

Kieltäwäiset tehdiöt.

81. Erinomainen on kielletyn tehdiön taipuminen suomen kielessä. Kieltošana on tehdiö ja saa tavalliset tekiäpäätteet: en, et, ei, emme, ette, eiwät. Nämät pannaan nyt kielletyn tehdiön rinnalle lausunnoissa, kerrannoissa, luulennossa ja ehdonnossa, mutta tehdiö itse ei saakkaan mitään tekiäpäätettä ja kerrannoissa on se toisen werrannon nimentö, niinkuin seuraawat esimerkit näyttäwät:

Ensimmäinen werranto.

Nimentö: muuttaittawaa

Dsanto: muuttaittawaa

Dmanto: muuttaittawan

i. n. e.

Toinen werranto.

Nimentö: muuttaittu

Dsanto: muuttaittua

Dmanto: muuttaitun

i. n. e.

Teikiällinen.

Lausunto.

Yksikö: 1. en muuta

2. et muuta

3. ei muuta

Monikko: 1. emme muuta

2. ette muuta

3. eiwät muuta

Kerronto.

Yksikö: 1. en muuttanut

2. et muuttanut

3. ei muuttanut

Monikko: 1. emme muuttaneet

2. ette muuttaneet

3. eiwät muuttaneet

Luulento.

Yksikö: 1. en muuttane

2. et muuttane

3. ei muuttane

Monikko: 2. emme muuttane

2. ette muuttane

3. eiwät muuttane

Chdonto.

Yksikö: 1. en muuttaisi

2. et muuttaisi

3. ei muuttaisi

Monikko: 1. emme muuttaisi

2. ette muuttaisi

3. eiwät muuttaisi

Teikiätön.

Lausunto.

ei muuteta

Kerronto.

ei muutettu

Luulento.

ei muutettane

Chdonto.

ei muutetaisi

82. Toiwonto ja käskentö kielletään niinkuin tässä näkyy:

Teikiällinen.

Toiwonto.

Yksikö: 1. —

2. ällös muuttako

3. ällöön muuttako

Monikko: 1. ällöömme muuttako

2. ällöötte muuttako

3. ällööt muuttako

Käskentö.

Yksikö: 1. —

2. älä muuta

3. ällään muuttako

- Monikko: 1. älkäämme muuttaka
2. älkääte muuttaka
3. älkää muuttaka

Tekiätön.

<p>Toiwonto.
älkään muutettaka</p> | <p>Käskentö.
älkään muutettaka</p> |
|---|---|

Epäilewäiset tehdiöt.

83. Epäilewäisen tehdiön taipumus on melkein samanlainen kuin kieltäwäisenki, esimerkiksi:

Tekiallinen.

Lausunto.

Yksikkö:	1. ellen muuta
	2. ellet muuta
	3. ellei muuta
Monikko:	1. ellemme muuta
	2. ellette muuta
	3. elleiwät muuta

Kerronto.

Yksikkö:	1. ellen muuttanut
	2. ellet muuttanut
	3. ellei muuttanut
Monikko:	1. ellemme muuttaneet
	2. ellette muuttaneet
	3. elleiwät muuttaneet

Lunlento.

Yksikkö:	1. ellen muuttane
	2. ellet muuttane
	3. ellei muuttane
Monikko:	1. ellemme muuttane
	2. ellette muuttane
	3. elleiwät muuttane

Ghdonto.

Yksikkö:	1. ellen muuttaisi
	2. ellet muuttaisi
	3. ellei muuttaisi
Monikko:	1. ellemme muuttaisi
	2. ellette muuttaisi
	3. elleiwät muuttaisi

Tekiätön.

Lausunto.	Lunlento.
ellei muuteta	ellei muutettane
Kerronto.	Ghdonto.
ellei muutettu	ellei muutetaisi

Toiwonnossa ja käskennössä ei kukaan taida epäillä, jonkatähden ei tämä epäilewäinen tehdiö taipukaan niissä laaduissa.

Aputehdiöt.

84. Suomen kielessä on kaksi aputehdiötä, nimittäin olen ja lienen. Ne taiputetaan tavallisesti; olen täydellisesti niinkuin viidennen tehdiölahkon tehdiöt (katso 77), mutta lienen ainoasti lausunnossa. Niinpä saadaan: olen, olet, on, olemme, olette, ovat; oli, olimme, olitte, olivat; ollen ollet, ollee j. n. e. olisin; ollos, olkoon; ole, olkaan; olla, ollakki, ollessa, ollen, oleman, olewa, ollut j. n. e. tekiätön: ollaan, oltiin, olstaneen, oltaisiin, oltakoon, oltaakaan, olta-wa, oltu. Mutta ainoasti: lienen, lienet, lienee, lienemme, lienette, lienewät.

Aputehdiöiksi kutsutaan näitä siitä että ne auttavat tehdiöitä merkittämään muutamia tiloja, joita tehdiöt muutoin ei saa merkityksi, niinkuin: olin saanut, olen sanowa.

Tehdiöjen aika.

85. Tehdiöt merkittewät aina jotatin tekemisistä ja tekeminen tapahtuu aina jonakin aikana, jonka vuoski teh-

diköissä aina taidetaan kysyä aikaa, jona tekeminen tapahtuu. Ainoastaan siannossa on aika määrätön ja määräämätön; mutta kaikissa muissa laaduissa on aika määrätty.

Itsessään on aika kulumisensa vuoksi neljänlainen, nimittäin:

1. **Menewä**, niinkuin: **saan, otan, otamme, ottaisimme, syötte, syökäämme**. Kaikissa näissä on tekemisen aika menewä. Aika, jona saan, otan, syötte j. n. e. menee nyt menemistään eli on menossa eteenpäin.

2. **Ennenmenewä**, niinkuin: **sain, otin, otimme, söitte, söivät**. Kaikissa näissä on tekemisen aika jo ennen tätä ollut menewä. Aika, jona sain, otin j. n. e. meni eilän taikka muulloin ennen menemistänsä. Silloin ennen olisin ajan sanonut menewäksi.

3. **Mennyt**, niinkuin: **olen saanut, olisin saanut, lienen saanut, olkoon sanottu, ole saanut** eli **syönyt**. Aika, jona taidan sanoa: olen saanut, on nyt mennyt menoihinsa.

4. **Ennenmennyt**, niinkuin: **olin saanut, olin otanut, olin syönyt, oli tehty**. Aika, jona olin saanut, oli eilän, taikka muulloin ennen, mennyt menoihinsa.

Kaikki mitä menewässä eli juoksevasa ajassa, joko nykhyisessä eli tulevasa, tapahtuu, merkitsee kieli tarkasti. Lausunnossa, luulennossa, ehdonnossa, toivonnossa ja käskennössä on sentähden tämä ajan merkitys. Jos sanot: **isä tulee**, merkitset sillä tulemisen tapahtuvan joko nyt eli jälestäpäin se on: **menewässä ajassa**.

Ennenmenewä aika tulee kysymykseen kaikissa jutuisissa, tarinoisissa ja muissa kertomisissa, jonka tähden se myöskin on ferronnossa. Kaikesa kertomisessa asettaa kertoja kerrotun asian menneeseen aikaan, mutta hän asettaa sen niinkuin olisi aika menewä, se on: asia on menewä menneessä ajassa, esim. **isä näki eilän suden juoksewan**, joka tahoo sanoa: eilän (menneessä ajassa) oli suden juok-

su ja isän näkeminen nykhyinen (menewä). Jos suden nähtäisä olisi joku isän näkemisestä puhunut, olisi hän sanonut: **isä näkee suden juoksewan**.

Werrannossa on sekä menewä että mennyt aika merkitty; **saawa, sanowa** (menewä aika), **saanut, sanonut** (mennyt aika). Tämän toisen werrannon ja aputehdikön avulla merkitään mennyt ja ennenmennyt aika suomen kielessä. Niin saadaan mennyt aika aputehdikön lausunnolla ja toisen werrannon nimennöllä, esim. **olen saanut, owat sanoneet, olkoon sanonut**. Ennenmennyt aika merkitään aputehdikön ferronnolla ja saman werrannon nimennöllä, niinkuin: **olin saanut, olin sanonut**.

Mennyt aika kielessä osoittaa asian, josta puhutaan, olevan tätä nykhyä tapahtuneen, tekemisen nyt warsin loppuneen, niinkuin: **isä on nähnyt**. Tässä sanotaan näkemisen nyt jo warsin loppuneen.

Ennenmennyt aika osoittaa asian, josta puhutaan, olevan jo tätä ennen tapahtuneen, tekemisen jo tätä ennen loppuneen, niinkuin: **isä oli nähnyt eilän karhun**. Tässä sanotaan näkemisen jo eilän loppuneen.

Lausunto, luulento, ehdonto, toiwonto ja käskentö merkitsewät menneen ajan, niinkuin: **olen sanonut, ollen eli lienen sanonut, olisin sanonut, olkoon sanonut, ole sanonut, on sanottu, olkoon sanottu**. Mutta ennenmennyt aika merkitään ainoasti ferronnossa, niinkuin: **oli sanottu, oli tehty**.

Seitsemäs Luku.

Wukot.

86. **Wukot** eli apusanat owat useampaa laija, aina sen awun suhteen, jonka he kielen muille sanoille tekwät, nimittäin:

1. **Siatot**, jotka tekwät samaa wirtaa kun nimiköiden siat.

2. **Werrakot**, jotka tekewät samaa werkäa kun wer-rantofillat.

3. **Yhdiköt**, jotka yhdistawät sanoja ja sananpar-fia keskenänsä.

Siakot.

87. Siakot kielessä owat samaan tarpeesen kun ni-mikköjen siat. Sillä waikka suomen kielessä on 15 siaa, eiwät ne kuitenkaan ulotu kaikkia ajatusten mutkia tar-kasti merkitsemään. Missä ei sia oikein merkitse ajatus-ta, jonka ihminen tahtoo toiselle ilmoittaa, siinä otetaan siakko awuksi. Niinpä esimerkiksi sanotaan: ilman iät-tä, jos luullaan ettei toinen ymmärtäisi paljasta sanaa: iättä, joka on isä wajantofiasa. Samaten sanotan: meni taloon torpan kautta, jos joku ei ymmärtäisi kau-tantofian merkitystä yksinänsä: torpatse. Näissä owat ilman ja kautta siakkoja, ne owat sian werosta.

Harwoissa kielissä, ja lienekö yhdesäkään niin mon-ta siaa kun suomen kielessä: muutamassa ulfomaan, esi-merkiksi hebrean kielessä ei ole yhtäkään siaa, waan ni-mikkö on aina yhtäläinen. Niissä tarwitaan siis paljo siakkoja. Englannin kielessä on tuskin kaksi siaa, nimen-tö ja omanto; samaten ruotsin kielessä. Jos nyt suo-mesta käännetään ruotsiksi, tarwitaan usein ruotsissa siak-ko, waikka suomessa ei tarwittukaan, koska sanalla oli o-ma siansa. Niinpä sanotaan suomeksi: laski pöydälle, mutta ruotsiksi: satte på bordet, jossa på on siakko, tehden ruotsin kielessä nyt saman toimituksen kun an-nantofia suomen kielessä. Siis taidamme jossakin kieles-sä nähdä siapäätteitä nimikköjen lopussa, mutta toisissa kielissä saman ajatusten merkitykselliset siakkofanoja nimik-köjen wieresä.

Suomen kielen monet siat eiwät ulotu kaikkia aja-tuksia tarkoin merkitsemään ja eroittamaan; useasti tar-witaan siakkoja, jotka tawallisimmasti owat nimikköjä eh-kä wähän kuluneita, niinkuin:

1. ala eli ali (esim. alapuoli, alipuoli) siw. alla, ot. alta, ann. alle, kaut. alitse (alatte) eli monikossa: alitse, muut. alas (alaksi). Kaksiwertainen: alempi, moniwert. alin, alimman j. n. e. Esim. oli pöydän ala, otti pöydän alta, laski pöydän alle, kulki pöydän a-litse. Ei ole siaa, joka merkitisi näitä ajatuksia.

2. esi (esimies), edessä, edestä, eteen; esim. pöy-dän edessä istui mies, joka tuli affunan edestä ja meni takan eteen. Kaksiwertainen: edempi, moniwert. esin, esimman j. n. e.

3. ensi, awunto: ennen, ensin; moniwert. ennem-pi, aw. ennemmin; esim. ennen minua.

4. ilma, aw. ilman, esim. ilman minua eli minutta.

5. jälki, jälessä, jälestä, jälkeen; esim. tuli isän jälessä, pääsi jälestäpäin, weliensä jälkeen.

6. kanssa, esim. lapset owat wanhempainsa kanssa kylässä.

7. kauka, of. kaukaa, muut. kauaksi eli kauas, ol. kaukana, aw. kauan, esim. kaukana talosta, menee kauas kaupungista.

8. kauki, kautta, esim. torpan kautta tullaan taloon.

9. keski (keskipaikka), kesken, keskellä; kesken aikaa.

10. kera, keralla j. n. e. niinkuin kanssa.

11. kohta, kohtaan, kohdalla j. n. e. owen kohdalla, minua kohtaan.

12. 13. luo ja tykö, luona, tykönä, luota, tyköä, luoksi; isän luona, tykönä j. n. e.

14. muka, sen asian mukaan, muassani j. n. e.

15. ohe, oheessa, oheesen; kulki tien oheessa, asetti reen oheesen.

16. ohi, ohitse, ohilla; meni talon ohitse.

17. pää, päällä, päältä, päälle; laski maan päälle; otti owen päältä.

18. perä, perässä, perästä, perään, perin; koira juoksi ketun perässä.

19. puoli, puolella, puolelta, puolelle, puolesta, puoleen; puhuu puolestani, on puolellani, menee talon puoleen.

20. siinä, siinäällä, siinäältä, siinäälle; lyö naulan seinän siinäälle.

21. taka, takana, taakki eli taas; huoneen takana.

22. tähti, tähden; sen tähden, minun tähteni.

23. vasta, vastassa, vastasta, vastaan, vastoin; on vihollisia vastassa, menee vieraita vastaan, vastoin tahtoani.

24. väli, välissä, välistä, väliin, välillä; vihollisten välissä, panee lautain väliin.

25. ulko, ulkona, ulos (ulokki); asui ulkona kylästä, meni ulos. Kaksiwertainen: ulompi, moniw. uloin, uloimman.

26. wuo, wuokki; sen wuokki, köyhyyden wuokki.

27. yli, ylempi, ylin; ylä eli ylö, ylös (ylökki), kiipesi ylös torniin.

28. ympäri, ympärillä, ympäriltä, ympärille; talon ympäri taikka ympäri taloa j. n. e.

Werrakot.

88. Werrakot kielessä ovat werrantotilojen palkinnoksi niinkuin siakot ovat siain palkinnoksi. Kielessä ei ole useampaa kun kolme werrantotilaa, yksiwertainen, kaksiwertainen ja moniwertainen. Mutta ihmisen ajatus ei tydy näihin kolmiin wertaustsiin, waan waatii lisäksi vielä paljo muita wertaustsia, joita siis ei käy kielessä merkitseminen muutoin kuin erisanoilla, jotka werrakoiksi nimitämme. Niin sanomme kyllä: kowa, kowempi ja kowin; mutta ajatuksemme juoksee usein vielä useampaanki wertaustseen, niinkuin: aiwan kowa, liian kowa, joissa siis aiwan ja liian ovat werrakoita. Kaikissa kielissä (esim. Englannin kielessä) ei ole kolmeakaan werrantotilaa, waan

ainoastaan yksiwertainen, jonka tähden niissä täytyy kaksi- ja moniwertaisienki werrakkojen avulla merkitä.

Werrakot sopivat siis kaikkein sanain seuraan, jotka wertausta merkitsewät. Näihin kuuluvat myös tehdi-
köt, jotka merkitsewät samalla wertaamista ja olemista; niin merkitsee weisaan saman kun olen weisaawa, weisasin eli olin weisaawa. Siis sopivat werrakot myös tehdi-
kkojen seuraan, esim. weisaan kauniisti, weisasin julmasti, kulki nopiasti, itki katkerasti, iloitsee aina, löi poikki j. n. e.

Werrakkoja ovat: jo, nyt, heti, sikisoki, iki, perki, ratki, aina, ainian, eilän, tänäpäpä (tänä päivänä), asti, saakka, saatikka, saati, hama, hamasta, hamaan, poikki, paitsi, paki, vielä, peräti, kaiteti, alati, samati, äskän.

Mutta koska nämät eivät ulotu kaikkia ajatusten werrantoja eroittamaan, on kieli muiden sanain joukosta hakenut muutamia, jotka käyvät werrakoina, niinkuin: kyllä, kylläksi, kyllin; salaa, totta; warmaan, koolta, koolta, samaten (lautanto sanasta: sama) ja melkein kaikkein wertaustsanojen lautantosi, erinomattain moniwertaisessa tilassa, niinkuin: enimmiten, päällimmiten, ylimmiten, paraimmiten, kowimmiten, lähimmiten j. n. e. Samaten ovat awuntosi wertaustsanoista useimmiten werrakkojen siain, niinkuin: aiwan, liian (liika), warfin (warfi), kerran (kerta), kowin, hywin, pahoin, harwoin, melkein j. n. e.

Tehdi-
kkoista käy usein kolmannen siannon awunto werrakona, niinkuin: nimitäin, yksittäin, kannuttain, wähitäin, wähitellen, yksitellen j. n. e.

Epänimiköistä käy awuntosi melkein aina ja usein muutkin siat werrakona, esim. niinkuin, niin, kuin, noin, näin, samoin j. n. e.

Paljo werrakkoja syntyy vielä johtamalla, josta wasta tulemme puhumaan.

Yhdiköt.

89. Yhdiköt yhdistävät ei ainoasti erisanoja vaan myös kokonaisia puheen osia eli jaksuja. Yhdikköjä ovat: ja, eli, elikä, tai, taikka, wai, waikka, sekä, että, jotta, jos, joska, jähkä, ehkä, mutta, waan, myös, taki, takia, tautta, siis, toki, tokko, koska, sillä. Esimerkiksi: isä ja äiti tulevat eli menewät taikka jäävät kotiin; sekä isä että äiti näkiwät koska wieras tuli, ehkä oliwat kaukana. Siis tekee hyvä näkö suuren hyödyn; sillä se saattaa kappaleen silmin nähtäväksi, waikka kaukanakin olisi; mutta huonot filmät owat suureksi haitaksi, jos ei apufilmiä pidetä.

Yhdikköjä owat vielä muutamats liittö-awukot: -ko, -kö, -han, -hän, -kaan, -kään, -pa, -pä, -ki eli -kin. Esimerkiksi: tuleeko isä wai meneekö? tuleehan isä ja äitihän menee; ei tulekkaan poika yhtäkään kertaa; wieläpä kuitenki saa kukiin heistä tulla sekä mennä.

Kahdeksas Luku.

Ääneköt.

90. Ääneköt owat sanoja, jotka seisowat ihmispuheen rajalla; ne owat melkein paksaita ääniä (eikä oikeita sanoja), melkein eläimien äänien kaltaisia. Ihminen ilmoittaa niiden äänien kautta erinäisiä liikutuksia, jotka sydämeestä puhkeewat niin äkisti ja selittämättömästi ettei niissä wielä saata olla oikeaa ajatusta merkittynä. Semmoisia owat ja osoittawat:

Iloa:	aha, hei, haha, hii, hoho!
Surua:	ai, aiai, woi, woivoi, oiwoi!
Moitetta:	oi, oiwi, ui, uiwi!
Turhuutta:	huihai!
Ihmettä:	hoh, hoho, kah, noh, no, nono!
Kuuloa:	hoi, holoi, ha, hä!
Kostoa:	ähä, kutti, piti, pitipiti!
Säräistystä:	ääh hui, hyi, hyihyi!

Tässä näkee kukiin etteiwät nämät sanat kuuluu keleen niinkuin muut, joita edellä on opetettu tuntemaan. Ne syntywätkin ihmisen sydämessä usein ilman ihmisen tahdotta, niinkuin joku suru, kipu eli muu huoli äkisti waatii ihmisen puhkeemaan ääneksi, niinkuin: woi minua waiwaista! ai sydäntäni!

Yhdeksäs Luku.

Sanain synty.

91. Sanat syntywät ihmisen puhuen ja ihminen puhuu sielunsa ajatuksia. Sielussa siis on haettava sanojen alku ja perustus. Ajatus syntyy sielussa ja puhkee sieltä ulos sanoiksi. Niinpä on koko kieli sielussa syntynyt, sillä koko kieli ei ole muuta kun pelkkiä sanoja. Mutta syntymättänsä owat sanat kolmea laija:

1. Alkuperäiset, jotka owat itsenäisiä ja itsestään syntyneitä uusia sanoja, niinkuin: talo, kala, paha, wäki. Näistä alkuperäisistä sanoista ei taideta ollenkaan muuta sanoa kun että owat wapaasti sielussa syntyneet; sillä sielun wapaus seisoo aivan siinä, ettei se keneltäkään kysy lupaa miksi sanat luo semmoisiksi eli tammöisiksi. Ei siis taida kukaan kysyä miksi Suomalainen on nimitänyt talon taloksi, kalan kalaksi j. n. e. Näistä alkuperäisistä syntyy uusia sanoja kahdella tawalla.

2. Johdetut, jotka alkuperäisistä saadaa johtamalla, se on: heidän peräänsä asettamalla lisäyksen, joka antaa sanalle uudenlaisen sekä muodon että merkityslaadun, esimerkiksi alkuperäisistä: talo, kala, paha, wäki syntyy: talollinen, talous, taloton; kalanen, kalastan, kalaton; pahuus, pahenen, pahennan, pahoitan; wäkewä, wäestö, wäellinen, wäetön j. n. e. Näissä kaikissa on ainoastaan lisäys asetettu alkuperäisen sanan loppu-

puun eikä se lisäys itsensä ole mitään erisana vaan ainoasti pääte.

3. **Yhdistetyt**, jotka syntyvät kahden eli useamman sanan yhdistämällä toinen toisiinsa; esim. **talonpoika** (talo, poika), **kalamies** (kala, mies), **pahantekijä** (paha, tekijä); **wäkiryynnäkö** (wäki, ryynnäkö), **kirkkowäki** (kirkko, wäki), **maawiljelyseura** (maa, wiljelys, seura).

Ulkuperäiset sanat.

92. **Ulkuperäiset sanat** ovat kolmea lajia:

1. **Wapaat**, jotka ovat kansan sielussa syntyneitä niin wapaasti, ettei niissä taideta mitään ulkonaista vaikutusta hawaita, jommoisia on melkein kaikki suomen kielin sanat: esim. **tammi, tuomi, lintu, pouta**.

2. **Soittelewaiset**, jotka ikäänkun soittelewat luonnossa kuuluvia ääniä. Näitä on suomen kielessä koolta ja koonmaltakin kun monissa muissa kielissä, esim. **haukkuu, paukkuu, maukuu, ulwoo, määky, kahisee, kahajaa, kihisee, kihajaa, kohisee, kohajaa, nuhisee, nuhajaa, nyhisee, nyhää, räbisee, räbää, sohisee, sohajaa, tohisee, tohajaa, helisee, helää, kalisee, kalajaa, kolisee, kolajaa, kilisee, kilajaa, jyrisee, jyrää, lirisee, lirajaa, mötisee, mötää, pärisee, pärää, wärisee, wärajää; jysky, jymii, rähmii, kohlii, sählii, mylwii, karjuu, nuuskii, tiuskaa, hiiskuu, lotkii, ähkyy, kukkan, waakuu ja lukemattomia muita samanlaisia.**

3. **Wieraat sanat**, jotka kielemme ovat tuodut muista kielistä. Näitä on Suomessa aiwan wahan, niinkuin: **Keisari, tori**; mutta toisaalta on suomen kieli antanut paljo sanoja Skandinawian kielin, niinkuin: **piika, poika, lato, luste** ja muita.

Wieraita täytyy Suomessa olla kaikki ulkomaan nimet ja osiksi oman kielen maan nimet, niinkuin: **Wiipuri, Raantali, Helsinki, Attika, Afrika, Amerika, Spania**.

Johdetut sanat.

93. **Johdetut sanat** ovat joko nimiköitä, tehdköitä eli awukkoja.

1. Nimiköt.

Nimiköitä johdetaan joko toisista nimiköistä eli tehdköistä eli awukoista.

Nimiköistä saadaan päätteineensä:

a) **-nen**, merkiten wäähäshyttä, niinkuin: **kirjanen, kalanen** se on: wähäinen kirja, wähäinen kala.

b) **-inen** merkiten ainetta, josta jotakin tehdään, niinkuin: **puinen, rautainen, kultainen, rukiinen** se on: tehty puusta, raudasta, kullasta, rukiista.

c) **-kka, -kkä, -kainen, -käinen, -lo, -lö** merkiten kaikki wäähäshyttä, niinkuin: **filmukka, haarukka** (pieni filmä, haara); **lapsukainen, nuorukainen, lyhykainen; purtilo, koppilo** (purssi, koppa) ja paljo muita nimiköitä, jotka monikossa saawat tämän päätteän, esim. **mäkitöitä tyttötöitä** (mäki, tyttö).

Muutamia nimiköitä, wäähäshyttä merkittäviä, johdetaan vielä päätteellä **ut, yt**, niinkuin: **päiwyt, weljyt, päiwyeni, weljyeni, poikueni, sisarueni**; yksittämuiset saawat **h:n** päätteän edellä, esim. **kunhut, tiehyt** (kunuhnen, tiehyen). Nämä merkittävät samalla jotakin liehakoittamista; kaunis pieni päivä; filtti poikani j. n. e.

d) **-nen** nimien perässä merkittää miehistä, ja **-tar, -tär** waimoista sukua, niinkuin: **Penttinen, Penttitär, (Pentin, poika, tytär), Karhunen, Toiwonen, Karhutar, Toiwotar**. Sama pääte merkittää myös woimallisia töitä ja nimityksiä, niinkuin: **kehräjätär** (kehrääjä waimo), **syöjätär** (syöjäkka), **ruhtinatar**.

e) **-kko, -kkö** merkittää paikkaa, niinkuin: **erakko, kanerwikko, rapakko, kuusikko, esikko**.

f) **-stö, -stö** merkittää kokousta, niinkuin: **rahasto**,

kuusiisto, männistö, koiwistö, lepistö, apilistö, kirjasto, laiwasto.

g) -la, -lä merkiten fotoa, niinkuin: Paawola, Heikkilä, Herrala, Tuonela, Pappila, Seppälä se on: Paawon, Heikin, Herran, Tuonen, Papin, Sepän foto eli talo.

h) -lainen, -läinen merkiten fotoperäisyyttä, niinkuin: Suomalainen (suomesta fotoperää), Venäläinen, Sämäläinen, Karjalainen, Ruotsalainen, Saksalainen. Niin myös muukalainen, sukulainen, heimolainen.

i) -mainen, -mäinen merkiten muotoisuutta, niinkuin: sikamainen, karhumainen, härkämäinen, koiraomainen, hywämäinen.

k) -llinen merkiten omaisuutta, niinkuin: rahallinen (jolla on rahaa), isällinen, taiwaallinen, maallinen, hengellinen, tawallinen.

l) -ton, -tön merkiten wajanaisuutta, niinkuin: rahaton (jolla ei ole rahaa), isätön, hengetön, tawaton.

m) -wa, -wä merkiten yllöllisyyttä, niinkuin: wäfewä, lihawa (jolla on paljo lihaa), terävä (jolla on hywä terä), werewä, kaulawa, selkämä, niskawa.

n) -us, -ys (-uden, -yden) päätteitä omituisuuden nimityksille, niinkuin: koreus, kauneus, pahuus, hywyys, wiifaus, wiattomuus, wäfewyys, miehuus, ihmisyys, kehous, jalous.

o) -us, -ys (-uksen, -yksen), niinkuin: tilus, tulus, jalus, kaulus, säärus, seinus, rinnus, kannus, alus (tiluksen, tulukset j. n. e), joiden alkuperäiset sanat ovat: tila, tuli, jalka, kaula, sääri, seinä, rinta, kanta, ala.

Sarwemmin kuultuja ovat: -as, -äs, -las, -läs, -loinen, -löinen, -fas, -fäs ja -sa, -sä, niinkuin: puhelias, kielas, työläs, syöttiläs, joutilas, kiwuloinen, juurikas, räätikas, asukas, istukas, paisti-

kas, hautikas, joutuisa, kuuluisa, satoisa, mieluisa. Samoin myös: -as, -äs (aksen, äksen) terwas, jalas, harjas (terwasia, jalaksen, harjaksen), terwa, jalka, harja.

94. Nimiköitä päätteinensä saadaan tehdiöistä:

a) -ma, -mä ja -minen (niinkuin kolmas ja neljäs sianto tehdiöissä) merkitsewät tekemistä, ma ja mä lopetettua, mutta minen pitkitettyä, niinkuin: sanoma, tekemä (nyt jo sanottu, tehty asia), sanominen, tekeminen (nyt tapahtuwa).

b) -us, -ys (-uksen, -yksen), tekemisten nimityksiä, niinkuin: tunnustus, palvelus, kuulutus, kohtaus, johdetut sanoista: tunnustan, palvelen, kuulutan, kohtaan. Useimmat kaksitawuiset tehdiöt synnyttawät tämän johdon kolmannelta siannostansa, niinkuin: kysymys, wäsymys, tutemus sanoista: kysymä, tuntema, wäsymä, kysyn, tunnen, wäsyn.

c) -os, -ös (-offen, -öffen) sama merkitys kun edelliselläkin; esim. laitos, peitos, puutos, käytös sanoista: laittaa, peittää, puuttuu, käyttää.

d) -o, -ö, -u, -y sama merkitys kun edelliselläkin; esim. laitto, teko, näkö, haku, syökö, lasku sanoista: laitta, tekee, näkee, hakee, syököe, laskee.

e) -nti, -nto, -ntö, -nta, -ntä sama merkitys kun edellisilläkin, niinkuin: syönti, käynti eli syöntö, käyntö; laulanto, wedäntö eli laulanta, wedäntä, kairwanto, sowingto sanoista: syö, käy, laulaa, wetää, kairwaa, sopii.

f) -e (-ehen) niinkuin edellisekin, esim. anne, este, puute, peite, piste sanoista: antaa, estää, puuttuu, peittää, pistää.

g) -io, -iö monenlaisella merkityksellä, niinkuin: heittiö, häwiö, tuomio, anso, arwio sanoista: heittää, häwii, tuomittaa, ansaitsee, arwaa.

h) -ia, -iä, -ja, -jä merkitsee aina tekijätä, niinkuin:

laulaja, keittäjä, weisaaja, murhaaja, uija, tekiä, kuoria, purjehtia, etsiä sanoista: laulaa, keittää, weisaa, murhaa, ui, tekee, kuorii, purjehtii, etsii. Ääntämyönsen perään pannaan ja, jä, mutta ääntymänsen ia, iä. Ääntymäinen tulee käymään edellä, koska siveet e ja i ovat kadonneet, niinkuin näissä aina tapahtuu tämän pääteen i:n edellä.

i) -uri, -yri melkein sama merkitys kun edelliselläkin, niinkuin: petturi, nylkyri, kulkuri, noituri, pelkuri sanoista: pettää, nylkee, kulkee, noituu, pelkää. Myös jonkun asean merkityksen antaa tämä pääte wälis-täin: wiskuri, hakkuri, malkuri, wiskaa, hakkaa, malka. Yksitawuiset johtawat tämän kolmannelta siannostansa: uimari, juomari, syömäri.

k) -in (-imen) merkitsee aietta, niinkuin: pohdin (-timen), awain, juokfutin; alasin, purasin, kowasin sanoista: pohtaa, awaa, juokuttaa; ala, pura, kowa.

l) -na, -nä niinkuin olentosia merkitsewä olemisista ja johdettu kaikista osoittelewaisista tehdiöistä, esim. kohina, helinä, humina, määkyä sanoista: kohisee, humisee, määky.

95. Awukoista johdetaan usein nimiköjä, niinkuin siakoista: alamainen, alemmainen, alimmainen (ala), edellinen (esi, ete), ensimmäinen, entinen (ensi, ente), jälkimäinen (jälki), kaukainen (kauka), kauttainen (kausi, kautta), keskinen, keskimäinen (keski), kerallinen (kera), kohtainen, kohdallinen (kohta), mukainen (muka), päälimäinen, päällimäinen (pää, päällä), perämäinen (pera), puolinen (puoli), sifallinen, sifamäinen (sifa), takainen, takamainen (taka), tähdellinen (tähti, tähden), wastainen (wasta), ulkonainen (ulko), ylimäinen, ylimmäinen (yli), ympäristö, ympyrä (ympäri); werakoista: nyky ja nykyinen (nyk), ainainen (aina), eilinen (eilan) j. n. e.

2. Tehdiöt.

96. Tehdiöitä johdetaan sekä nimiköistä että tehdiöistä ja awukoista. Edeltäkäsin merkittäköön että päätteet -an, -än melkein aina merkitsewät kohdallisia tehdiöitä ja päätteet -un, -yn samoin melkein aina kohdatomia tehdiöitä, niinkuin: heitän, kylwän, salwan, ostan, nostan; puutun, suutun, wäsyn, kiiwun, taiwun, synny, hukun, wiioyn.

Nimiköistä johdetaan tehdiöitä pääteimensä:

a) -nan, -nän kohdallisten ja

b) -nun, -nyn sekä

c) -enen kohdattomain tehdiöiden päätteet, niinkuin: pahennan, pahennun, pahenen; wanhennan, wanhennun ja wanhenen; wähenän, wähennyn ja wähenen; kowennan, kowennun ja kowenen, sanoista: paha, wanha, wäha, kowa. Samat tulewat myös awukoista: alennan, alennun, alenen; ylennän, ylenryn, ylenen j. n. e.

d) -stan, -stän kohdallisten ja

e) -stun, -styn kohdattomain tehdiöiden päätteet, niinkuin: ahdistan, ahdistun, seiwästan, omistan, paljastan, paljastun, wahwistan, wahwistun, läwistän, läwistyn sanoista: ahdas, seiwäs, oma, paljas, wahwa, läpi. Awukoista: ennustan (ensi, ennen), perustan (pera), ylistän (yli), kyllästyn (kyllä).

f) -tan, -tän kohdallisten ja

g) -tun, -tyn kohdattomain tehdiöiden päätteet, niinkuin: kiritan, ripitan, kirjoitan, pyhitän, pyhityn, päiwityn, wihoitan sanoista: kuri, rippi, kirja, pyhä, päiwä, wiha.

Kaikki nämät johdetut tehdiöt owat siinä yhtäläiset, että kohdalliset merkitsewät tekemistä sifsi eli semmoiseksi kun alkuperäinen sana sanoo, niinkuin: lopetan (teen lopun), wihoitan (teen wihaiseksi), wähenän (teen wä-

häiseksi); ja kohdattomat merkitsevät tulemista eli joutumista siksi eli semmoiseksi kun alkuperäinen sana sanoo, niinkuin: wähenen (tulen wäheksi), wahwistun (tulen wahwaksi); wihastun (tulen wihaiseksi). Ei tässä puutu kohdattomia päätteellä -an, -än; herrastan, sairastan, aristan (arka).

h) -ksun, -ksyn eli -ksin merkitsevä jotakin luulemista eli ottamista siksi kun alkuperäinen sana wiittaa, esim. pahaksun (paheksi), oudoksun, paljoksun, wanhaksun, kylläksyn, liiaksun sanoista: paha, outo, paljo, wanha, kyllä, liika.

i) -oitsen, -öitsen eli -oin, -öin johdetut monita-uuisista nimistöistä, niinkuin: satuloitsen, pisaroitsen, mataloitsen, wiherioitsen, penikoitsen eli satuloin, pisaroin j. n. e. sanoista: satula, pisara, matala, wiheriä, penikka.

97. Alkuperäisistä tehdifföistä johdetut uudet tehdifföt ovat päätteinsä:

a) -tan, -tän merkiten tekemiä tehdifföjä, niinkuin: juotan, syötän, wäsyttän, opetan, synnyttän, istutan sanoista: juo, syö, wäsyhy, oppii, syntyy, istuu. Tässä merkitsee esim. juotan tehdä eli laittaa niin että joku juo, wäsyttää se on: laittaa että joku wäsyhy j. n. e.

b) -ähdan, -ähdän äkinäisten tehdifföjen päätteet, niinkuin: pysähdän, seisahdan (saatan jonkun äkisti pysäyttämään, seisomaan), jyrähdän, kolahdan, helähdän.

c) -aisen, -äisen sama kun edellistenki merkitys, niinkuin: potkaisen, repäisen, lohkaisen, laukaisen, kysäisen (potkii, repii, lohkaa, laukee, kysyy kerran, äkisti).

d) -elen merkitsevä kertowia tehdifföitä, jotka kertowat saman tekemisen monasti, niinkuin: kyselen, kiitte-len, laulelen, parantelen; kysyy, kiittää, laulaa, parantaa kertomiseen. Saman tehdifföilain päätte on pitempikin -skelen, -skentelen; oleskelen, kufjeskelen, paineskelen, juokseskentelen.

e) -in pitkittävien tehdifföjen päätte, niinkuin: potkin, hypin, ryyhin, tuupin, lykin se on: potkaisen potkaisemistani peräkanaa, hyppään, ryyppään, tuuppaan, lyhkään pitkitellen, peräkanaa.

f) -on, -ön rajuin tehdifföjen päätteet, niinkuin: wiskon, kakkon, rakkon, puskon, auwon se on: wiskaan, kakkaisen, pusken, aukaisen rajusti eli röyhkeästi.

3. Uusot.

98. Uunoasti werrakoita johdetaan. Niin saadaan päätteellä

a) -sti, joka asetetaan wartalon perään werrantofanoisa ja tehdifföjen werrannoissa, niinkuin tarkasti, tarkemmasti, tarkimasti, seuraawasti, taitawasti, taitawammasti, taitawimmasti, oppineesti, sanoista: tarka, tarkempi, tarkin, seuraawa, taitawa, oppinut.

b) -sti, joka asetetaan laskusanain perään, niinkuin: kahdesti, kolmesti eli kolmasti, wiidesti; kolmannesti, wiidenesti.

c) -une merkiten paikkaa, ja -lloin, -lloin merkiten aikaa, molemmat asetettawat epänimikköjen perään, niinkuin: minne, milloin; kunne, kulloin; tänne, tällöin; siunne, silloin; jonnekunne, jolloinkulloin.

Yhdistetyt sanat.

99. Suomen kieli on enimmiten kääntynyt uusia sanoja johtamalla synnyttämään, jonka tähden ei yhdistäminen olekaan niin tawallinen. Toisissa kielissä on toinen laita; monesfakin on yhdistäminen johtamista tawallisempi.

Ne uudet sanat, jotka Suomesa yhdistämällä synnytywät, ovat kaikki nimikkösanoja, yhdistyten niin että kaikki eli useampi nimikko kirjoitetaan ja sanotaan peräkanaa, niinkuin: päämies, maaherra, kirkkowiäki, kapalowyö,

heikkopäinen, wierasfukuinen. Harvoin on edellinen omantofiasfa, niinkuin: talonpoika, taiwaankaari.

Jos sana, joka nimennösfä päätyy -nen, on ensimmäinen yhdistyksessä, otetaan sen päätteen fiaan -s (omannon päätteestä -sen) yhdistyksessä, niink. koirasteeri, naarasteeri, ihmisparha, hewoswäki, naisihminen, enffifanoista: koiranen, naaranen, ihminen, hewonen, nainen; omanto: koirafen, naarafen, ihmisen j. n. e.

Kolmas Osa.

Sanain Soppu.

Johdanto.

100. Sunnettua kielen alkeet ja sanat, emme vielä taida sanoa tuntevamme kieltä; sillä niinkuin kirjaimista syntyy tawu ja tawuista sana, niin syntyy wasta sanoista kieli. Eikä sanoja saada kuinka hywäänsä asetella toinen toifensa perään; niillä pitää oleman oikea järjestyks keskenänsä ja niiden pitää myös oikein toifinsa fopiman. Jos sanat: **kirkko mylly taikka: taiwas pilwi**, ei siitä lukaan saa selkoa mitäs ajattelet ja muille ilmoittaa tahdot; ei se siis vielä ole kieltä, sillä sanat eiwät oikein fowi yhteen. Mutta jos sanat: **kirkko ei ole mylly, taikka: taiwaalla on pilwia**, ymmärtää kufin kohta ajatukses. Sa fiinäpä siis nätyh sanain soppu, että kufin taitaa sanotun eli kirjoitetun asian käsittää.

101. **Poika lukee. Lintu laulaa. Linnut lauloiwat. Leiwofet laulanewat. Laulaifi Heikki. Laulakoon Mikko! Läbde! Läbtekaämme!**

Poika on lufenut. Lintu on kaunis. Linnut oliwat kauniit. Sudet lienewät raatelewaiffa. Onko mies tyhmä? Oliko ihmiffä? Hewoffa on östettu.

Ei poika lue. Ei lintu laula. Linnut eiwät

laula. Leiwofet eiwät laulane. Heikki ei laulaifi. Mikko laulakoo Mikko! Älä läbde! Älkaämme läbteka!

Ei poika ole lufenut. Lintu ei ole kaunis. Linnut eiwät olleet kauniit. Sudet eiwät liene raatelewaiffa. Hewoffa ei ole östettu.

Tästä opimme että sanain joukkoon, tullaksensa ymmärrettäväksi, waaditaan wähintäkin yffi tehdiffö taikka aputehdiffö (olen, lienen). Aputehdiffö waatii seuraansa jonkun muun sanan, niinkuin edellisissä: on lufenut, on kaunis, oliwat kauniit, lienewät raatelewaiffa. Nämät, tehdiffö eli aputehdiffö seuranensa, owat pääosa puheessa; ne sanowat jonki tekemisen ja kutsutaan sentähden: **sanojiffi**. Ne sanowat myös jostakin. **Se**, josta sanowat, kutsutaan **tekiäffi**. **Esim.** poika lufee, poika on lufenut. Linnut lauloiwat, linnut oliwat kauniit. Tässä owat: **poika ja linnut tekiötä; lufee, on lufenut, lauloiwat, oliwat kauniit sanojita.**

Koska sanat, joiden seassa on sanoja ja tekiä, näin fopiwat yhteen, syntyy **sanakko**, jonka pääosat owat sanoja ja tekiä. Jos katselemme edellä esimerkiffi asetettuja sanakkoja, näemme niiden olewan erilaatuiffa aina sanojen laadun mukaan; niin owat ne joko lausuwaiiffa, kertowaiiffa, ehdotteluwaiiffa, toiwowaiiffa eli käskewaiiffa. Sa kufin näistä taitaa vielä olla joko myöntäwäinen eli kieltäwäinen.

Kofonaisen sanakon loppuun pannaan piste taikka kysymys eli huutomerkki, jos sanakko pitää sijällänsä kysymyksen eli huutamisen. Sanakko aljetaan suurella kirjaimella.

Sano nyt mitkä edellisten sanakkojen seassa owat lausuwia, kertowia j. n. e. mitkä myöntäwäiä, mitkä kieltäwäiä?

Koeta itfekin kirjoittaa muutamia sanakkoja näiden mukaan, ensin lausuwia, sitten kertowia ja pane muutama kysymys ja huutokin!

Opettaja antakoon tässä oppilaisensa ensiu suusanalla ja sitte kirjoittamalla sanoa sanakkoja siksi että hän oppii selvästi eroittamaan sanakon laadun ja sanakon pääosat, tekiän ja sanojan. Tämän eikä enempää opittuansa lähteköön seuraavia opetusia miettimään.

Ensimmäinen Luku.

Paljas sanakko.

102. Jos sanakossa ei ole muuta kuin nämät kaksi pääosaa, sanoja ja tekiä, kutsutaan sanakko paljaaksi. Kaikki edellä näytteeksi asetetut sanakot ovat paljaita. Paljaita sanakkoja ovat vielä seuraavatkin:

a) Aurinko paistaa. Päivä laskee. Tähdet loistavat. Seppä takonee. Kalat uikoot. Lumi walaisee. Jäät sulawat.

b) Aurinko on paistanut. Päivä oli laskenut. Tähdet ovat kirikkaat. Seppä lienee takonut. Kalat olkoot uineet. Lumi on walaisnut. Aurinko ei ole paistanut. Päivä ei ollut laskenut. Uikoot kalat uiko.

Tässä nähdään että sanoja taita olla kahdenlainen, joko tehdiffö yksinään (paistaa, laskee j. n. e.) eli kielto-
tehdiffö eli apytehdiffö ja muu sana sen seurassa (on paistanut, ei ole paistanut, ovat kirikkaat, alkoot uiko j. n. e.). Edellinen sanoja on kokonainen, jälkimäinen koottu.

Sanoja ja tekiä ovat samassa luvussa, niinkuin aurinko jo paistaa, päivä ja laskee ja on laskenut yffikösfä, tähdet ja loistawat ja ovat kirikkaat monikossa. Mutta tekiä monikon osannossa waatii kuitenkin seuraansa sanojan yffikösfä, niinkuin: ihmisiä tulee, lapsia on kuol-
lut.

Minä, sinä ja me, te on aina ensimmäinen ja toinen tekiä, mutta hän ja he ja mikä asia eli kappale hywäänfä on kolmas tekiä.

Mikä on seuraawissa sanakoisissa tekiä, mikä sanoja,

mikä kokonainen, mikä koottu sanoja, mikä kunki luku ja kuinka mones tekiä?

Pääskynen wisertää. Vuoret kaikkawat. Sewossia juoksee. Ahwenet owat kallit. Tulukset owat kastuneet. Warkaat lienewät karanneet. Haukka lentee. Kukka lauloi. Käki kukkui. Tulkaat sotamiehet! Oppilaiset eiwät tule. Syökääte pojat! Miehiet owat rawitut. Istu lapseni! Istutaanko? Mentiinkö? Tultaneenko?

Sano ensin suusanalla ja sitte kirjoittamalla sanojat seuraawille tekiöille; kufin sanoja olkoon ensin lausunno-
ssa, sitte kerronnossa j. n. e. olkoon myös oikeassa luvussa ja tekiässä; olkoon vielä sanoja ensin kokonainen, sitten koottu.

Omena- Kuusi- Hauki- Hanhi- Pöytä- Kirja- Kirjko- Wasarat- Tawarat- Laiskoja- Waiwaisia- Weitti- Järwet- Kanta- Nuoste- Kiviä- Kukkasia- Kirikkaat- Sukulaiset- Jalopeura- Sade- Talwi- Turku- Helsinki-

103. Sanakko jossa molemmat pääosat näkyvät, on täysinäinen; mutta useasti on tekiä kätetty sanojassa, niinkuin: mene! mentäämme! tulkaat! Silän menimme, tulimme j. n. e. näissä kyllä on tekiä, mutta kätetty sanojassa; useasti nähy se sanojan lopussa (menimme). Tekiät: minä, sinä, hän, me, te, he eiwät tule nähywiin koskaan ellei niitä erittäin tahdota merkittä, niinkuin: olet sinäkin täällä, ei hän waan minä sinne menen.

104. Jos useampi tekiä on samalla sanojalla, pannaan tämä monikoon, ja jos tekiät owat erinäiset luvutansa, esim. ensimmäinen ja kolmas, tottelee sanoja luvutansa ensimmäistä; niinkuin: isä, äiti ja lapsi tulewat; poika ja tyttö leikkitelewät; minä, sinä ja hän kuulimme, sinä ja hän kuulitte.

Tekiäin waliin pannaan pilkku ellei yhdikköä panna.

105. Aseta nämät kaksi sanaa, nimikkö ja tehdiffö,

niin että ne yhteensä tekevät sanakon, lausuwaisen, kerto-
waisen j. n. e. ykköissä ja monikossa.

a) Tuuli puhallan. Nauta kulun. Kulta kullän.
Susi ulwon. Lammas paeta. Wesi juosta. Mies
kylwän. Neidot neulomme. Saapfiainen pistävät.
Dpetuslappi kirjoitat.

b) Nafi laiska. Kuffainen uskollinen. Kala myk-
kä. Kiwi raskas. Lappi vähäinen. Tulikiwi keltai-
nen. Lanka hieno. Neulat terävät. Marja tuleen-
tunut. Mansikka makia. Warja suttela. Kuningas
sankari. Peruna hedelmä. Linna rakennus. Riisa
raatelewa. Ihmiset eläimiä. Esau metsästäjä. Da-
wid paimen. Jakob peltomies.

106. Ajattele tekiäitä seuraaville sanoille ja tee niis-
tä sanojita että syntyy oikeita sanakkoja, lausuwia, kerto-
wia j. n. e.

a) Sita- taipua- lentää- lyöä- syöä- hyppiä-
wisertää- lähestyä- palaa- nukkua- häwetä- ratsas-
taa, neuoa- weisata- paineskella- haukkua- seisoa-
maata- sammua- hirtua- itkeä- unohtaa-

b) Valkoinen- musta- hyvä- uskollinen- nöyrä-
suuri- pieni- harmaa- ruskea- oppiwa- oppinut- opit-
tu- opittawa- wäkewä- painawa

Toinen Luku.

Sanakon Kaswu.

107. Sanakot owat waan aikaharwoin paljaita; ne
kaswawat usein lisäämällä sanoja joko tekiän puoleen eli
sanojan eli samalla molempain. Niin kaswaa sanakko usein
pikkäksi mitaksi. Esimerkiksi: hewonen wetää on paljas
sanakko, joka kaswaa sanojan puolella: hewonen wetää
kuormaa eli tekiän: pieni hewonen wetää eli molem-
pain: pieni hewonen wetää kuormaa. Monta muuta
lisäystä taitaa tämä sanakko saada, niinkuin: Köyhän mie-

hen pieni hewonen wetää raskaasti rikkaan herran
suurta kuormaa. Mutta kuinka hyvänsä lisäykset ase-
tetaan, taidamme ainakin erottaa kummanki puolen toi-
nen toisestansa, sekä tekiän että sanojan puolen. Niin
ompi äsköisesä sanakossa: köyhän miehen pieni hewo-
nen tekiäpuoli: wetää raskaasti rikkaan herran suur-
ta kuormaa on sanojapuoli. Eroittale seuraawissa sa-
nakoissa tekiäpuoli ja sanojapuoli toinen toisistansa!

a) Israeli sai kakkitoista poikaa. Enimmästi
rakasti hän Josephia. Tämän oli ihana Nakeli syn-
nyttänyt hänelle wanhuutensa ijällä. Kerran kaitfi-
wat Josephin weljet isänsä karjaa Sikemissä. Sin-
ne lähetti wanha Jakob poikansa Josephin. Silloin
päättiwät he lyöä hänen kuoliaksi. Wanhin weljistä
esti heidän tätä päätöstänsä täyttämästä. Sen siaan
laskiwat he Josephin kuoppaan. Sitte myiwät nä-
mät armahattomat weljekset hänen matkustawai-
sille kauppiamiehille. Nämät kauppiamiehet weiwät
hänen Egyptin maahan. Täällä tuli tämä weljil-
tänsä hirmuisesti wainottu Joseph Jumalan suomas-
ta mahtawaksi mieheksi.

b) Elefantti on suurin kaikista maaeläwistä.
Wälistäin on hän seitsemän kynnärän korkuinen.
Hänen nahkansa on harmaan karwainen. Lyhykäinen
niska ei salli hänen kumartaa maahan. Merkillisel-
lä kuonollansa wie hän ruokaaneet suuhunsa. Tä-
mä kuono on melkein neljän kynnärän pituinen.
Siinä on myös hänen sieramensa. Sillä hengittää
hän. Sillä toimittaa hän myös kaitenlaisia aska-
reita. Kaittine woimimensa on elefantti kuitenki
lempiä eläin. Tottelewaisesti wetää hän raskaimmat
kuormat. Muinoin käyttiwät Itä-Indian asukkaat
häntä sodassa. Seläsänsä kantoi tämä wäkewä e-
läin kokonaiset suuret tornit miehillä täytetyt. Ele-
phantin suusta läy ulos kaffi äärettömän suurta ham-

masta. Näistä saamme niin kutsutun elefantin luun. Kaupan teossa on tämä elefantin luu suuresta arvosta.

108. Opittua eroittamaan tekiäpuolen sanojapuolesta, on katsottava minkälaisia sanoja kummallakin puolella löytyy, taikka toisiin sanojen, minkälaiisten sanain lisäämällä sanakko kasvaa.

Edellisistä esimerkeistä näemme sanakon kasvavan lisäämällä joko itseisiä eli vertaisia eli avukoisia sanoja.

Eroittale nyt edellisissä esimerkeissä itseiset ja vertaiset ja avukoiset lisät toinen toisistaan sekä tekiä että sanojapuolesta!

Ehdokkujen sianto on aina itseinen ja verranto aina vertainen lisäys.

Kolmas Luku.

Siainen kasvu.

109. Tekiä on joko nimennössä eli osannossa niinkuin edellisessä näkyy; mutta myös toiset siat löytävät sanakossa paikkansa ja nimentö sekä osanto toisillakin tavoilla.

Kohtalo.

a) Ottakaamme kirves. Tuo kirja. Vie sirppi. Ottakaatte neula. Pannos läsi.

Otamme kirveen. Otamme kirveet. Tuotte kirjan. Tuovat kirjat. Ottawat neulan. Ottivat neulat.

b) Hewonen wetää kuormaa. Talonpoika lyö härkää. Palvelia halkaa halkoja. Himot wiettelwät heikkoja. Toivo ilahuttaa onnettomia.

Älä wihaa weljeäs. Tuomari älkään ottaka lahjoja. Lapsi ei lutenut kirjaa. En ammu pääskystä.

Tästä näkyy että kohtalo taitaa suomessa olla joko täysinäinen eli osannainen; edellinen seisoo joko nimen-
nössä eli yksikön osannossa, jälkimäinen aina osannossa.

Niin on kohtalo hewonen osannainen tässä: saatin hewosta eli hewosia metsään, mutta täysinäinen tässä: saatin hewosen eli hewoset metsään. Täysinäinen kohtalo on monikossa aina nimentö, mutta yksikössä omanto, ellei sanoja ole ensimmäinen eli toinen tekiä toivonnossa eli käskennössä, jolloin se myös on nimentö: saata hewonen, saattakaamme hewonen.

Kielletty sanoja saa aina osannaisen kohtalon.

Sanele ja kirjoittale nyt sanakkoja, joissa kohtalo on ensin nimentö, sitte omanto ja viimeksi osanto!

Wika.

110. Wika merkittewät sanat asetetaan sanakkoon jotenki omalla tavallansa, niinkuin:

a) Oleskeli ensimmäiset wuodet. Oleski ensimmäisen wuoden. Ei elänyt ensimmäistä wuotta. Karhu lepää talwet. Karhu lepää talwen. Ei karhu lepää kesää. Mies tekee työtä puhteet. Waimo askaroitsee yhden puhteen. Lapsi ei askaroitse puhteita.

Tässä on kysymys: kuinka kauan? ja aikaa merkittewä sana asetetaan niinkuin kohtalofin.

b) Sywät kolmesti päivässä. Kutoo werton wiikossa. Kylwät kauransa huhtikuussa. Istuwat häissä, ristiaifissä, pidoissa. Siwät kylwä nifuja sateessa.

Wika on asunnossa jos ei ole likempää kysymystä kun ainoasti täysia wuosia, kuukausia, wiikkoja j. n. e. tiloja, joiden kuluessa jotakin tapahtuu.

c) Mjanlasku luetaan Kristuksen syntymästä. Nupefi työnfä joulusta. Siitä päivästä ei ole lepoa ollut. Tulee pidoista, häistä, sateesta.

Wika asetetaan lähdentöön, koska merkittään ajan rajaa, josta aletaan lasku, taikka tilaisuutta, josta luowutaan.

d) Tähti toimituksen tulewaan wuoteen. Lykkäsi asian syyskeräjiin. Walwoo puoliyöhön. Sairasti menneesen syksyyn.

En ole nähnyt ystäväni kolmeen viikkoon. Vieläkö aamuun on pitkä aika? Ei valmistu viiteen viikkoon.

Ukko kutoo kynnärän palttinaa päiväänsä. Sotamiehet kulkewat kymmenen penikulmaa viikkoonsa. Saa ruplan tiimaansa. Palkollinen ansaitsee wiifi tynnyriä kuukauteensa. Ammattimies saa palkkaa sata ruplaa vuoteensa.

Tässä nähy ajan olewan menennössä kolmella tavalla: raja, mihin aika ulottuu; kieltämissä ja kysymisissä sanakoissa mihin asti kieltäminen eli kysyminen ulottuu; aikain osat, mitä kunkin osalle juoksee määrätystä asiasta, jolloin myös aikasanan perään pannaan kolmannen tekien liittäväinen epänimikkö.

e) Linnut laulawat aamulla, lepääwät keskipäivällä, waikenewat illalla. Tulewat kotiin nousewalla wiikolla. Nuis kylwetään syksyllä. Louwot kylwämme kewaällä. Heinät tehdään heinäkuulla. Saateella kastutaan.

Sivunnossa on aika, joka jätetään määräämättömäksi, ainoasti asia sen kulussa tapahtuu.

f) Lappi tuli päivä päivältä heikomaksi. Ihminen vanhenee vuosi vuodelta ja hetki hetkeltä.

Etantoon pannaan aika, jos useimmat aikakaudet peräkanaa seuraawat toinen toistansa.

g) Lainasi weneen päiväksi. Meni sotaan wuodeksi. Lähti kotiin jouluksi. Jätti kylwönsä tulewaksi wiikoksi. Ei tuota taloa Mikkeliksi rakenneta.

Muutantoon pannaan aika kahdella tavalla, joko määränä, miksi asia tapahtuu, taikka koko aika, jonka lopussa asian pitää oleman tapahtunut.

h) Jouluna iloitsewat lapset. Tulewana kesänä toiwomme kaunista ilmaa. Suomalaiset kylpewät lauwantaina. Kolmantena päivänä marraskuuta on tuomio annettu. Elo valmistuu muutamina kuukausina.

Olemaan pannaan aika, jonka kulussa jotakin sanotaan tapahtuvan peräkanaa.

i) Muutamat linnut lauleskelewat öin päiwin. Lapset opetettakoon rukoilemaan illoin aamuin.

Näin asetetaan aikasanat, yö, päivä, ilta, aamu monikon aruntoon, jossa muutoin käytettäisiin olentosiaa.

Sanele nyt itsekini ja kirjoittele sanakkoja, joissa nämät ajan määrät tulewat kysymykseen!

Muita tilaisuuksia.

111. Nimentö käytetään vielä näin:

a) Totelkaatte lapset vanhempianne! Ajattele, hyvä ihminen, mitä rauhaasi kuuluu! woi wiikkonen, mihin sinua wiedään! Kuule isä!

Nimentö käytetään näin puhutellesa.

b) Ukko nukkuu lakki päässä. Weljeni istui jalat wedessä. Puu kaatui oksat mättääsen. Tyttö käweli penikka sylissä.

Nimentö on tässä erillensä sanojasta.

112. Osanto pannaan aina merkittämään osanaisuutta.

a) Osti kaban maltaita. Joukko ihmisiä nähy. Lajä omenia makaa maassa. Riiskinen kaloja wanhin, wesi wanhin weljeksiä. Toi kynnärän kangasta. Wiipynnee wiikon aikaa. Myyköön leiwiskän woita.

b) Kolme hewosta on talossa. Isäntä osti kymmenen lehmää. Oleskeli kaupungissa wiifi päivää. Nuotiwaiwainen eli yhdeksän kymmentä ajastaitkaa.

c) Kymmenentenä päivänä maaliskuuta tuli wihollinen maahan. Päätös lankefi keräjissä kolmantena päivänä syyskuuta.

d) Sinä saat kappaa enemmän. Tämä tie on wirstaa lyhempi. Hän tuli paljoa pikemmin. Sulku merta edemmäksi kalaan menee. Kettu on koiraa wikkelaampi.

e) Voi osaa onnetonta! Mi sydäntäni! Shi finna!

113. Omanto pannaan erittäin omistamista merkitessä:

a) Talon isäntä on talon herra. Jumala on kuningasten kuningas ja herrain herra. Jumalan pelko on wiisauden alku. Köyhän rukous kuuluu kaaas. Kuka kuulee sairaan walituksen?

b) Helsingin kaupunki on Suomen ensimmäinen. Wenäjän waltakunta on kaikkein suurin. Karjalan maakunta on Itäsuomessa. Kotkan kiwi on Suittisissa. Pintulan torppa on rakennettu tiwestä. Porin kaupunki on kuusi kertaa palanut.

c) Karhun nahkainen turkki suojelee miehen. Mies on sylen pituinen. Syyn alainen saa rangaistuksen.

114. Asunto pannaan sanakkoon näin:

a) Ihmiset asuwat huoneissa. Metsän pedot eläwät luolissa. Pappi saarnanee kirkossa. Lapsi istuu kirja kädessä.

b) Palkolliset owat heinässä. Lapsat marjassa. Siat riehuwat pellossa. Hewoset owat niitussa.

c) Latti killun seinässä. Mekko on naulassa. Kasa nytkii ongesa. Jänäs elää satimessa. Latti on päässä, sukka jalassa, kintaat kädessä, formus formessa, huiwi kaulassa.

d) Kyllä sinussa on mieltä. Dmpa seinässä wahwuutta. Ei ole lapsessa laulajata. Ei minussa ole tämän työn tekiätä.

115. Lähdentö sanakossa käytetään seuraawaisesti:

a) Ihmiset lähtewät huoneesta. Pedot tulewat yöllä luolistansa. Lapsen kädessä putofi kirja. Wäki tulwaille kirkosta. Suomalaiset tuottawat pellowia Hämeestä.

b) Palkolliset tulewat heinästä, lapset marjasta, siat pellostä, hewoset niitusta.

c) Ottaa lakin seinästä, mekon naulasta. Päästää kalan ongesta. Jänäs pääsi satimesta. Riisunee sukka jalasta.

d) Ei minusta ole laulajaksi. Ei lapsista ole mitään.

e) Tyhjässä loi Jumala taiwaan ja maan. Kirwes on tehty raudasta ja teräksestä. Ei sitä ole nähnyt kukaan waimosta syntynyt. Sanasta sana tuleepi, kypenestä maa kyttepi. Wilunen suuttui yhdestä sanasta. Talwella wapistaan wilusta. Mikko kuoli kirween haawasta. Weljeni puhui pahaa minusta. Isontalon Antti on kutsuttu keräjiin juopumisesta.

f) Jumalan poika pelasti ihmiset rangaistuksesta. Niti luowutti lapsen rinnasta. Moni kuningas on hallituksesta eroitettu. Tuomari waroitti todistajia walapatosta.

g) Simo on wanhin weljekfistä. Anna on nuorin tyttäristä. Talkoosen pannaan kaffi miestä kuskatkin talosta. Menköön joku joukosta.

h) Isäntä sai ruplan kannusta. Mies waatinee palkan waiwastansa. Kaupungissa pyhettiin wiisi ruplaa tynnyristä. Eskola weti sakkoa juopumuksesta.

i) Antti on rikas rahasta. Eskolan talo on köyhä karjasta. Pullo on wiinasta puhdas. Metsä on linnuista tyhjä tänä wuonna.

116. Menentö pannaan sanakkoon näin:

a) Ihmiset menewät yöksi huoneesen. Pedot lymyywät päiwäksi luolihinsa. Niti antoi kirjan lapsensa käteen.

b) Palkolliset lähtiwät heinään. Lapsat menewät marjaan. Hewoset pääskettiin niittuun.

c) Pani lakin seinään. Latti kanteleen naulaan. Pukekoot kengät jalkaansa. Kirwes ei pysty kiween.

d) Ihminen tottuu työhön nuoruudestaan. Ei lapsi kelpaa palvelukseen. Kirja on sowlas lap- sen käteen. Bieraat kehoittanevat omiansa tottele- waisuuteen. Waiwanen joka ystävänsä pahunteen yllättää. Palwelia pani rahansa turhiin. Toinen kulutti palkkansa waatteisiin.

e) Poika suuttui yhteen sanaan. Lampuri kuoli wilutautiin. Puu ei kaatunut siihen työmiseen. Li- ha mätäni korjaamattomuuteen. Kissa oli näänty- nyt janoon (katso 115. e.)

f) Mies myi hewosensa kolmeen rikkiin. Mihin hintaan lampaasi annoit? Kolmeen markkaan. Antoi talonsa mennä wiiteen sataan ruplaan.

117. Siwunto on sanakoska niinkuin:

a) Koira makasi pöydällä. Tyttö istunee mät- täällä. Lehmät seisowat tanhualla. Ihmiset wiipy- wät kirkolla. Lintu laulaa oksalla. Sairas makaa kyljellänsä.

b) Talon wäki on nuotalla. Dppilaiset oliwat luistilla. Palkkamiehet owat riihellä. Sotamiehet owat päiwällisellä. Kristityt käywät Herran ehtoöl- lifellä. Kangas on kuteella. Suone on salwokfella. Mylly on tekeellä. Pelto oli marraskuussa orailta. Raapuri on pahalla mielellä. Walkia on wallallan- sa. Hewonen on ummella. Lapsi lienee wetelällä. Lehmä on härillänsä. Tamma oli suohollansa. Si- ka olisi höngyllänsä. Lammas lienee saporollansa eli hofillansa. Kuttu on pärskyllänsä. Lapsit owat lu- missilla. Nuorukaiset oliwat sokkofilla.

c) Talolla on torppia. Minulla on hewonen. Wirkkamiehillä on welkaa. Piisa on pitkä Pynnöfellä. Matti palweli Terwofella. Nahat eiwät pysy tuh- laajalla. Sakfalainen asui meillä kolme päiwää.

d) Kattasi puun kirweellä. Sen näemme omil- la silmillä. Herran käskyllä hullu juoksee. Östi

hewosen kolmella ruplalla. Millä hinnalla sait kir- jan? Boitti asiansa lahjoilla.

118. Stanto pannaan sanaksoon näin:

a) Wäki katosi kirkolta (kirkkomäeltä). Ystä- wät tulewat meren rannalta. Kylwäjä löysi suuren summan rahoja pellolta. Tulipalon kärsineet Pori- laiset toiwowat apua armahawaisilta.

b) Wäki tuli nuotalta. Dppilaiset juokfiwat ko- tiin luistilta. Työmiehet pääsiwät riiheltä. Sifa- ren kangas loppui kuteelta. Pojat kutsuttiin lumi- silta torppaan. Miehet nousiwat päiwälliseltä.

c) Lapsi on siwo tawoiltansa. Akka on terä- wä kielettänsä. Laiwa ei pääsnyt jältä satamaan. Waimo ei taitanut tulla lapseltansa. Poika ei toh- tinut isältä. Suola suojelee lihan madoilta. Mitä taitaa äiti kieltää lapseltansa? Salaitkaamme wi- hollisilta!

d) Kala tuoreeltansa maistuu hywältä. Lam- mas werokfettänsä näyttää riwolta. Kantaleen soit- to kuuluu kauniilta. Kerjäläinen nieleskeli leipää kuiwaltansa.

e) Pelhonen sai rukiista wiifi ruplaa tynnyril- tä. Welkapää maksaa kaswua wiifi sadalta. Mat- kustawainen maksoi hewosesta ruplan penikulmalta.

f) Jerusalemi häwitettiin Babylonialaisilta. Toifesti häwitettiin Judaan pääkaupunki Romalai- silta. Ruosteelta pilattu rauta hyljätään kaikilta.

119. Annanto on sanakoska seuraawasti:

a) Bieras antoi lapselle kirjan. Wäki läksi kir- kolle. Puhuja nousi pöydälle. Laiwa laski rannalle.

b) Jumala on laupias syntisille. Wesi on ter- weellinen kaikille. Pani torpan werolle. Walkia pääsi wallallensa. Oikoon armollinen minulle!

c) Miehet meniwat rualle. Lapsit istuiwat suu- rukfelle. Dppilaiset läksiwät luistille.

120. Kautanto asetetaan sanakoon, niinkuin: laiwalla kuljetaan meritse. Mattailla matkustetaan maitse. Kalamiehet wetänewät weneitänsä rannoitse. Naapuri tuli taloon torpatse. (Muutoin sanotaan tässä myös siakko: kautta, esim. tuli taloon torpan kautta).

121. Muutanto käytetään sanakossa näin:

a) Kulkki muutti peltonsa niitukki. Lainaaja antanee rahansa welakki. Luulin suutarin myllärikki. Heikkilän isäntä nimitetään lautamiehekkii. Ihmiset tulewat päivä päivästä wiisaammikki. Dypineet owat monet kirjjat Suomekki kääntäneet. Papikki wiikkiminen tapahtuu kahdesti joka wuosi. Lainakki otaminen on wienyt monen hukkaan. Matti teeskentelihen hullukki.

b) Muistakaamme ensimmäisekki rakkaus Jumalata kohtaan, toisekki lähimmäistämme ja wiimisekki itseämme.

c) Jumalan sana on ihmisille opikki. Laiška e-lää lystikkensä. Hän elää itsekensä. Heittio jätti kaikki sikkensä. Satehekkii päivän sappi, sanoo sanalasku.

122. Oiento asetetaan sanakoon näin: Lakimies istuu tuomarina. Näin weljeni iloifena. Jos olifin sinuna. Mitäs minuna siinä asiassa tekisit? Sai- ras herännee terweenä. Sotamiehen on seisominen suorana.

123. Seuranto on sanakossa näin: mies waimone ja lapsine kulkee maantiellä. Antani lapfinessa kerjuun. Lähden kotoa perheeneni. Torppari on poikineen kartanon päivätyössä.

124. Awunto on sanakossa esimerkikki: Työmies tekee työntä omin käsin. Neito käweli joen ranalla paljain jaloin. Wäinämöinen soitti kanteletta käsin pienin, hoikin sormin. Sarwieläimet owat kaikki jalan neljän juoksewia. Muutamat kalat owat ewän

kuuden kulkewia. Kenkä on suutarin tehtävä. Tämä asia on miehin toimitettava.

Muutoin käytetään awuntoa usein, semmenki wertaisissa sanoissa, awukkona: tekee hywin, toinen teki paremmin, kolmas tehnee paraimmin. Naapuri tulee meille harwoin, wieras harvemmin. Istäväni on liian köyhä.

Epänimikköjen monikon awunto: Kuinka sanot? Tee se joinkin! Pane lakkii samoin kuin se olifin! Näin näkyy. Noin minä panifin. Sinäkö näin olet tehnyt?

Toimittele nyt ensin suusanalla ja sitte kirjoittamalla samanlaisia sanakkoja kuin tässä järjestänsä on eteen asetettu!

Neljäs Luku.

Bertainen kaswu.

125. Bertaiset sanat taidetaan lisätä joko tekiäpuoleen eli sanojapuoleen, missä waan itseinen sana löytyy, jonka seuraan bertainen on pantawa, niinkuin:

Egyptin woimakkaassa maassa palweli armas Joseph jonkun ajan rikkaan Potipharin huoneessa. Hän woitti kaikkein ihmisten mielisuosion. Hänen ylleälle isännällensä kanteli sen ilkeä waimo häpiälisellä tawalla. Tämä laski wiattoman Josephin kowaan wangeuteen. Wankihuoneen wanha wartia a-fetti uskollisen Josephin muiden wankien päämiehekkii. Niiden seassa oli lakki korkeata kuninkaan wirtamiestä. Nämät näkiwät kerran ihmeellistä unia. Joseph selitti molempain merkilliset unet. Siitä tuli hän wiimein tutukki kuninkaallekin. Pharao pelasti hänen ikävästä wankudestansa. Ennen köyhä Joseph sai nyt kauniit waatteet. Egyptin woimallinen kuningas teki hänen ensimmäisekki miehekkensä laajassa waltakunnassaan.

Kirjoittele nyt samanlaisia sanakkoja jostakin asiasta, esimerkiksi huoneesta, jossa asut, taikka talosta, jonka tunnet, mutta niin että peräksyttäin asettele luettaviksi kaikki asiat, mitkä ovat siinä merkittävät. Samalla tavalla sopii kirjoittaa pienen matkakertomuksen toiseen kylään eli kaupunkiin taikka pienen kertomuksen jostakin tapauksesta, jonka ennen olet kirjoisja lutenut.

Tässä nähy että vertaiset aina pannaan samaan siaan ja lukuun kuin itseiset, joihin kuuluvat.

Viides Luku.

Siakoinen kaswu.

126. Siakoiden lisäämällä kasvaa sanakko näin:

Heikkilän talon alle kuuluu kymmenen torppaa. Ennen kaikkia on mainittava Sawiniemen torppa. Sen edessä juoksee Tyrän kuohuva wirta. Tultuansa ulos metsästä ja alas mäestä laskee wirta siileätä kenttää myöten Sawiniemen peltojen siwuitse isompaan jokeen. Molemmiin puolin jokea ovat äyräät korkeat. Toisella puolella jokea Sawiniemen niittujen kohdalla nousee pitäjän kiwinen kirkko; sen keskellä on torni, tornin päällä wiiri ja wiirin päällä kullattu risti. Kaunis on tältä kirkon mäeltä katsanto paikkakunnan ympäri: kaukana itään päin Sawiniemen torpan rakennukset; näitä vastaan lännessä pappilan punaiseksi maalattu kartano; molempain välissä korkeat jokirannat, wiheriditsewät niittut, kullan hohtawat pellot ja kirkon wuoksi istutettu lehtimetsistö. Näiden takana, yhdestä puolelta Sawiniemen, toiselta pappilan, siintää vastaanamme taifaisen lakeuden ylitse synkeä honkametsä; sen läpitse kulkewa maantie wiepi Tyräjärwen ohitse kappelin kautta kauas pitäjämästä toisiin pitäjiin ja kaupunkia kohden. Järwen luona pysähtäwät ja juottelewat matkustawaiset bewosiansa; sen wieresjä kaswawa

heinä antaa nääntyneille juhille suupalan; miehet lewähtäwät juhtainsa keralla. Sentähden nähy tässä usein oleskelewia maamiehiä kuorminensa ja juhtinensa. Sen mukaan tekee fitte heidän jälessä kulkewa jalkawäki. He puhelewat toinen toisensa kanssa, nousewat toinen toisensa perästä ja tulewat metsän sisältä ilman pitkittä puheitta kufin omalle retkellensä.

Eroita nyt ensin kaikki tässä löytywät siakot muista sanoista ja kirjoita itsekin pieni kertomus, jossa nämät siakot saawat paikkansa!

Kuudes Luku.

Werrakoinen kaswu.

127. Werrakoiden avulla kaswaa sanakko seuraawaisesti:

Suomessa on nyt kaksineljäntä kaupunkia. Jo edeltäkäsin arwaten päätämme heti pääkaupungin olewan kaikista suurimman. Gikä sitä ole sikisoki päättämistä. Sen näkee jo kyllä asujanten luvustakin. Helsingin kaupungissa nousee nimittäin asukasten luku aina kahteen kymmeneen tuhanteen. Mina ei ole siellä kuitenkaan niin suurta wäestöä ollut. Wasta Wenäjän wallan alle tultua tehtiin tämä maamme pääkfi. Samasta iki vanhasta ajasta asti aina wuoteen 1808 saakka oli Helsinki oikea mökkikaupunki. Samati olisi se wieläkin, ellei Akademia, Senaatti paitsi muita ylimmäisiä laitoksia olisi sinne muutettu. Siitä on se suuresti nousnut woimissa ja nousee kaiketi wähitellen tästäkin lähin. Peräti kauniisti owat talot siellä rakennetut. Melkein puolet owat kiwestä, taitawasti kaunistetut ja wahwasti perustetut. Mlati on Helsinki olewa merkillinen hywästä satamastansa. Sen mointa ei löydy muualla Suomessa eikä tosin monessa muusfakaan maassa. Paki

paraastaan suojelee se täydellisesti kowin suuren joukon laivoja. Natti riemullista on niitä suwifin katfella. Harwoin saa Suomessa nähdä niin koolta purjeita kuin täällä. Niinkuin nähtiin eilän, niin nähdään tänäpäinäkin ja ylimmiten koko kesän aikana.

Seppäs nyt itsekkin pieni kirjoitus, jossa werrakat tulewat tarpeesen; mutta eroittele tässä ensin werrakat muista sanoista!

Seitsemäs Luku.

Siwukoinen Kaswu.

128. Siwukko on senlainen lisäys sanakkoon, joka merkitsee samaa kun joku muukin, sanakosssa ennestään löytävä sana, mutta tarkemmin osoittawa mitä sillä merkitään, niinkuin:

a) Helsinki, Suomen pääkaupunki, rawitsee lähes kaksikymmentä tuhatta henkeä. Turku, wäestönsä puolesta toinen kaupunki Suomessa, lukee 15 tuhatta ihmistä. Wiipurissa, Suomen lahden rannalla itäisimmässä kaupungissa, asuu 8 tuhatta ihmistä, Suomalaisia ja Wenäläisiä. Pori, ennen wiimistä paloansa vuonna 1852 laivoista rikkain Suomen kaupunki, luki 6 tuhatta henkeä, enimmiten työn tekoon kuuluwia ihmisiä. Dulu, wäkilukunsa wuoksi melkein Porin wertainen, pitää myös laweata kauppan käyntiä. Waasa, Howioikeuden ja läänihallituksen sia, Hämeenlinna ja Kuopio, molemmat läänihallituksen stat, sekä Porwoo, hiippakunnan hallituksen sia, lukewat kuki noin 3 tuhannen paikoilla asujamia, osaksi wirkamiehiä ja niiden lapsia sekä palkollisia.

Kaikki muut kaupungit Suomessa, ehkä toimensa wuoksi ylistettävät paikat, eiwät ole asukastensa paljouden suhteen edellisten rinnalle pantawat. Joensuu Karjalassa, Suomen wiimeksi syntynyt kau-

punki, ei ole vielä ehtinyt suureen kuntoon toipumaan.

Tässä nähyy että siwukon pääsana (se joka tarkoittaa erittäin entistä sanakon sanaa niinkuin edellisissä: kaupunki) pannaan samaan siaan kun äsken nimitetty sanakin. Ainoastaan semmoisia siwukkoja, jotka kieli estää panemasta samaan siaan, pannaan toisiin, niinkuin: tuli Saarijärwelä, Keski-suomen kauniimmasta pitäjämästä j. n. e.

b) Ostimme kankaita, miesten kutomia. Kansan laulanto eroittaisken oppineitten tekemistä runoista. Waimo murehti oman kaswattamansa lapsen kuolemata. Nämät owat Riisan kehäämiä lankoja.

Tässä nähyy kuinka kolmas sianto käytetään siwukkona.

c) Paksuposkinen mies syö möykyttää. Tyttö itkee tiskuttaa. Poika nauroi hohotteli. Tuolla hän on seisonut koko päivän töllötellyt. Lintu lentää liiteleikse laateleikse. Kulki päivän pöllötteli, kulki toisen töllötteli, kallotteli kolmannenki.

Tässä nähyy kuinka sanakon sanojakin saapi siwukon, joka myös taidetaan panna toisen siannon awunto-siaan: kulki päivän pöllötellen, kulki toisen töllötellen, kallotellen kolmannenki.

Rahdeksas Luku.

Sianto-laatu sanakosssa.

129. Sianto-laatu on taipumisensa wuoksi itseisten nimikköjen kaltainen. Niiden kaltainen on se sanakoskkin, esimerkiksi:

a) Weljelle wihastua on paha. Sanottaa wiisaaksi ylentää miehen. Kätkeitä oikeudelta luetaan rikokseksi. Isän on tekeminen. Wieraan on lähteminen kotiinsa. Minulla on tekemistä. Ei ole tuomarin ottamista lahjoja. Sairaalla on kyllä wirtausa kulkemista.

Tässä nähyy että ensimmäisen siannon osanto ja neljän-
nen sekä nimentö että osanto taitawat olla tekiänä sanakoska.

b) Tehdä pahaa on wihoittaa Jumalan. Puita polttaa on rahaa polttaa. Glää kristillisesti on täyttää Jumalan tahdon.

Näisä sanakoska on ensimmäisen siannon osanto ja aputehdiffö yhteensä sanojana.

c) Mies osasi tehdä. Saamme olla rauhasa. Pahat ihmiset pelkääwät rangaistettaa. Kirja kelpaa suomennettaa.

Näisä on ensimmäisen siannon osanto kohtalona.

d) Minun pitäisi mennä eli menemän Turkuun. Aruunun palvelian tähtyy walittaa oikeudessa. Kyllä muidenki sitä sopisi tehdä. Mutta ei kenenkään tarwitse ruweta siihen. Ei auta yksinäisen toimittaa waltakunnan asioita oman mielsensä jälkeen.

Näisä on sama ensimmäisen siannon osanto asetettu yhteen muutamien tehdifföjen kanssa, jotka yksikön kolmannessa tekiässä owat tekiättömiä, niinkuin: pitää, tähtyy, sopii j. n. e.

Nämät waativat myös sen, jonka pitää, tähtyy j. n. e. pantawaksi omantoon. Niinastaan pitää ottaa seuraansa myös kolmannen siannon omannon, niink. minun pitää sanoman (sanoa).

e) Emäntä tuo ruokaa syödäksemme. Meniwät kirkkoon lohdutettaaksensa. Lapset itkiwät isän tullessa. Jo luotaessa saimme järjen. Jeesus wastasi sanoen (sanoden). Niin se nähyy puusta katsoen. Oli puussa katsomassa. Palwelia on wieraita kutsu-
sumassa. Tuli äsken wieraita kutsu-
sumaan. Oli kirkkoherran kutsu-
malla. Lähtemälläni kotoa en hawainnut kirkosta. Sai he-
wosen ostamalla. Langat owat kehäämältänsä hy-
wät. Tämän asian tunnen kenenkään sanomatta.
Oli kynttiläbitä wirittämällänsä.

Näisä nähyy muiden siantomuotojen käytäntö.

Yhdeksäs Luku.

Werranto-laatu sanakoska.

130. Werranto-laatu sanakoska käytetään niinkuin wertaistet nimikötkin; esimerkiksi: mitä menneellä ajalla olemme oppineet tulee tulewain päiwäin hywäksi. Sama on koko elämän ihmiskunnanki laita. Kaikki entiset ihmiset, nyt Tuonelan majoihin joutuneet, owat taitawan järjensä teroittaneet tutkiaksensa maailman katoowata menoa, luonnon pyhyiä lakeja, Jumalan ihmeteltävää johdatusta. Mitä niin owat teroitettun mielsensä ajattelwalla woimalla tulleet tuntemaan, sen owat he myös tulewille polwille jättäneet opittawaksi. Sanalla sanottu: koko kadonneen ihmiskunnan oppi on wasta syntywien opittawa.

Poika näki isän tulewan. Näki isän tulleen. Näki miehille annettawan. Näki miehille annetun.

Kiukusta oli poika itkewänänsä. Oli itkewänäni. Mies on olewanansa wanha. Oikaat istuwinaan eli seisowinaan.

Ihmiset, nuoruutensa ajan turhuudessa wietettyään, rupeewat wanhuudessaansa katumaan. Tänäpäinä, palkollisten jo tyhni toimitettua, menin ystäwäni luokki tuota tätä haastelemaan. Tultuani kotiin sain kirjan maaherralta. Wierasten lähdettyä panin maata.

Näisä nähyy kuinka werrantolaadun erinäiset siat, niinkuin omanto, olento ja osanto wäliskäin käytetään.

Kymmenes Luku.

Paljas sanakko kaskuinen sa.

131. Aikojen alussa loi Jumala koko maailman tyhjäästä. Maa oli tyhjä. Pimeys oli awaruuden päällä. Jumalan henki liikkui weden päällä. Jumala sanoi: olkoon wälskaus. Wälskaus tuli. Tämä tapahtui ensimmäisenä päiwänä. Toisena luotiin tai-

waan laki. Kolmantena valmistui maa kaikkein kas-
wuinensa. Neljäntenä tehtiin aurinko, tehtiin kuu,
tehtiin tähdet taiwahalla. Viides päivä näki kalat
meressä syntyvän, näki linnut ilmassa luotawan.
Viimeiseksi kuudennella päivällä tulivat eläimet suo-
duiksi. Kaikkein viimeinen luomisen järjestyksessä
oli ihminen koko luonnon herra, kaikkein luotujen
päämies. Kaiken maailman kuintena päivänä luotu-
ansa lepäsi Jumala seitsemäntenä työstänsä. Juma-
lan lepääminen oli työstänsä lakkaaminen.

Suomalaiset eivät ole Suomen maassa aina a-
suneet. Aasiasta pitäin lähtivät he länttä kohden
yli Uralitunturien Europaan. Sillä tiellänsä erka-
ni heistä monta kansakuntaa langeten etelään päin.
Siellä asuvat nämät Suomalaiisten heimolaiset wie-
läkin kielessänsä muistuttain vanhaa sukulaisuuttan-
sa. Mutta eivät Suomen maankaan Suomalaiset
tänne tulleet yhtä aikaa. Edellä waelsiwat Lappa-
laiset, hätytetyt muilta heidän jälessänsä waeltawil-
ta lahkoita. Näitä lähimmäiset oliwat Hämäläiset
seuraten Suomen lahden rantamaita. Suomen lah-
den perukassa erkaniwat heistä Wirolaiset, nykyään
asettuneet Suomen lahden eteläiselle rannalle. Hä-
mäläisiä pakottiwat Karjalaiset länttä kohden aina
Kymijokeen saakka. Etelässä eivät Karjalaiset pääs-
neet tätä edemmäksi. Pohjainen puoli Suomea oli
heille sitä wastoin autiana. Sinne lankeiwat he
fitte yli Naaselän nuoren ajain tiellänsä Lappalai-
set Suomen maan pohjaisimmille perille. Kolme eri-
lahkoa owat siis eriajoilla toinen toisensa perästä
Suomessa hakeneet asumasiansa. Ensiksi Lappalai-
set, etelästä karkoitetut Hämäläisiltä, pohjaisesta Kar-
jalaiselta. Toiseksi Hämäläiset, hätytetyt viimeiseksi
tulkeilta Karjalaisilta länteen päin. Viimeiset owat
Karjalaiset, asuen wieläkin Suomen itäisemmässä puo-
lessa. Hämäläiset jakawat kahteen osaan: Suo-

malaiset, kaikista enemmän länteen tulleet, asettuiwat
nykyisen Turun seudulle aina Pohjanlahteen asti;
Hämäläiset, näistä idempänä eteläisessä Suomessa.
Karjalaiset jakawat kolmeen osaan: Sawolaiset a-
suwat keskellä Suomea ollen Karjalaisia lännempä-
nä; itse Karjalaiset asuwat Suomen itäisellä rajalla
aina Wenäjän sifälle; Pohjalaiset eli Kainulaiset a-
suwat pohjanpuolella Maanselkää aina Pohjanlah-
teen saakka. Wähin osa, Suomen lounaskulmaan
asettunut Suomalaiisten lahko, on koko kansalle an-
tanut nimensä. Heidän maahansa tulivat ensin wuon-
na 1157 Turun kaupungin paikoille Ruotsalaiset,
Ihöden tämän kulman waltansa alle. Sen tehtyä
oli sen aikuinen Suomi (Suomalaiisten maa) Ruot-
sin alla. Tästä pitäin lewittawät nämät wieraat
wähitellen waltansa rajat. Arwattawasti tuli nyt
Hämäläisten wuoro taipua Ruotsin waltikan alle.
Tämä tapahtui vuonna 1248. Nyt sanoiwat Ruot-
salaiset myös olewansa Suomen maan herraina.
Suomalaiisten niinkuin Suomen maanki nimi oli
siis tämän kautta lewennyt. Sen alle kuuluiwat nyt
jo Hämäläisetkin. Myös Hämäläiset oliwat tästä-
lähin Suomalaisia. Heidän maansa oli osa Suo-
men maata. Samaten käwi viimeiseksi Karjalaisille.
Ruotsin Marski, Torkel Knutson, purjehti w. 1293
heidän maahansa Suomen lahden itäisessä puolessa.
Sota kesti kauan. Wasta vuonna 1323 tehtiin en-
simäinen rauha Wenäläisten ja Ruotsalaisien wä-
lillä. Nyt tuliwat Karjalaisetkin luetuksi Suoma-
laisten joukkoon tultuansa Ruotsin wallan alle. Suo-
men maan omistaminen on siis melkein saman aikai-
nen kun Suomalaiisten nimen leweneminen. Tämä
tapahtui wuosien 1157 ja 1323 välillä.

Eroittele nyt näissä sanakoissa paljas sanakko ja sen
Suomalainen Kieltooppi.

erinäiset kasvut! Kirjoittele sitte itsekkin samanlaisia sanakkoja jostakin asiasta!

Yhdestoista Luku.

Sanakkojen yhdistäminen.

132. Sanakkojen yhdistäminen tapahtuu niin, että kaksi taikka useampi paljas sanakko joko paljaaltansa eli kasvunensa asetetaan yhteen seuraan saman ajatuksen johon merkittävään, niinkuin: kewa tulee ja linnut lauleskelevat. Tässä on kaksi paljasta sanakkoa (kewa tulee, linnut lauleskelevat) yhdistettynä.

Yhdistetyt sanat ovat useampaa laaja, aina sen subteen millä tavalla ne erinäiset sanakot toinen toisiinsa yhdistetään. Ne yhdistetään kolmella tavalla, niinkuin:

a) kewa, joka lähenee, saattaa linnut lauleskelemaan. Ei jywä tuleennu siellä, missä maa on huonosti wiljelty. Osta senlainen hewonen, millaisen isäntä kaski. Annan sinulle semmoisen kirjan, kun pyhyt.

Näissä on yhdistävä sana epänimikko ja yhdistys on siis epänimiköinen.

b) Murinko nousee ja yön pimeys katoa. Kewällä sekä itää ruoho että puut wiheriöitsewät. Jännes on kesällä harmaa, mutta talwella on hän waltoinen. Walaskala on kaikkein suurin eläwä, sillä wälistöin tulee hän 50 kynnärää pitkäksi. Hirwi on Europan suurin maa-eläin, waikka sitä nyt enään harwoin käsitetään.

Tässä on yhdistys yhdiöinen eli tehty yhdiön avulla.

c) Poika sanoi: isä tulee. Jeesus sanoi opetuslapsillensa tämän wertauksen: taiwaan waltakunta on sinapin siemenen kaltainen. Salomo sanoo: Tuma-lan pelko on wiisauden alku.

Tässä on yhdistys kertowainen; kertomisesta tulee yhdistys.

Kahdestoista Luku.

Epänimiköinen yhdistys.

133. Ensimmäiseksi yhdistävät molemmat taannehtimaiset epänimiköt sanakkoja, niinkuin:

Jstawäni, jonka kaikki tuntevat, lähtee huomena Helsinkiin. Koira, joka makaa, ei tuo jäneestä. Kyhkyinen, joka istui puussa, ammuttiin. Päiwä, jona tulen lähtemään ulkomaille, ei ole vielä määrätty. Paikka, josta lähden, on Suomen lahden rannalla. Linnut, jotka syksyllä lentävät eteläisiin maihin, kutsutaan muuttolinnuiksi. Joka pitää kauppa, ansaitsee tawaraa. Tee, jonka luulet sopiwan.

Ota näistä astioista, jomman katsot paraakiksi. Näistä hewosista myydään, jommasta paras hinta saadaan. Näistä kahdesta pojasta otan palweliakseni, jommasta luulen miestä paifuwan.

Kirjoittele nyt itsekkin tällöisiä taannehtimaisia sanakkoja ja merkitse että eromerkki aina on molemmin puolin tätä sanakkoa, sillä puolella pilkku, jolla se sattuu pääsanakkoon!

Edelliset sanakot taidetaan tehdä paljaksi ja kasvaneiksi sanakoiksi, niinkuin: kaikilta tunnettu ystawäni j. n. e. makaawa koira ei tuo jäneestä.

Teeppä niin toisetki sanakot miten sopii!

Mutta sitä wastoin tee seuraawat paljaat ja kasvaneet sanakot taannehtimaisiksi!

Mosesta seurasi Judan kansan johdattajana Josua. Hän saatti Israelin lapset luwattuun Kaanaan maahan. — Talopeura on wäkewimpää eläwä maan päällä. Talopeura elää ainoastaan lämpimissä maisissa. — Joka aamu satoi taiwaasta mannaa. Siitä tehtiin leipää. — Joseph näki kaksi kertaa unta. Uudet eiwät olleet hänen weljeinsä mieliksi. — Kunin-

gas Antiochus kuoli suurimmasa kurjuudessa. Hänen hirmuifista töistänsä Judalaisia vastaan luemme Makkaberein kirjoisfa. — Planetat saawat walongsa auringosta. Niiden joukkoon kuuluu maakin. — Sinun kirjas tuli hyvään aikaan. Sydämellisesti kiitan sinua kirjastas. — Wainämöinen soitti kanteletta kaikkein eläwain ihmekfi. Kanteleen oli hän itse ensin laatinut.

134. Toisekfi yhdistäwät tarkoittawaiset epänimiköt sanakkoja, niinkuin:

Unnan sinulle semmoisen kirjan, jommoista pyhit. Serran asuu nyt tämmöisellä paikalla, jommoiseen hänen nenwoit. Osta senkaltainen hewonen, mimmoisen isäntä on käskenyt. Ole semmoisella mielellä, kummoisella tahdot ystäwäskin olemaan.

Nämät tarkoittawat toisesta sanakosta toiseen. Sälkimäisessä jätetään toisinaan pois leppupuoli tarkoittawaisesta epänimiköstä, niinkuin: ole semmoisella mielellä, kun tahdot j. n. e.

Koeta itsekkin kirjoitella tämänkaltaisia tarkoittawaisia sanakkoja!

Kolmanneki yhdistäwät myös kysywäiset epänimiköt sanakoita erinäisellä tavalla, josta wasta tulemme puhumaan.

Kolmastoista Luku.

Yhdiäinen yhdistys.

135. Yhdiäköt yhdistäwät sanakoita monella tavalla, tullen yhdiäköjen eriluonnosta, niinkuin:

a) ja, sekä, myös, sekä että, jotka ovat sitowäiset. Sanakot sidotaan näin: Isä tulee ja poika menee. Siellä ostetaan paljon sekä maksetaan hywin. Tehtiin ahkeraan työtä, wäsyttiin myös pian. Minä sekä kuulin että näin.

Nämät sanakot kielletään näin: Ei isä tule eikä poika mene. Siellä ei osteta paljoa eikä myöskään

makseta hywin. Tehtiin ahkerasti työtä eikä kumminkaan wäsytty. En ainoasti (ainoastaan, ainoastansa) kuullut waan myös näin.

b) eli, elikä, tahti, taikka, wälittäin wälittäin, wälitellen wälitellen, milloin milloin, jotka ovat wälittäwäiset. Näiden avulla sidotaan sanakot näin: Sano nopiaan taikka ole peräti sanomatta. Olet siellä eli menet ulos. Taikka mennään taikka tullaan. Linnut milloin lensiwät, milloin laskiwat puihin.

b) mutta, waan, toki, kuitenkfi, kumminki, jotka ovat wastannäiset. Nämät yhdistäwät sanakoita seuraawaisesti: Oksin saanut kalsoja, mutta jätin kaikki mereen. Kyllä siellä myytiin, waan kyllä oli ostajia. En antanut mutta en saanutkaan. Emme nähneet waan kuulumme. Weljeni on köyhä, auttaa toki ystäwänsä.

d) että, jotta, etten, ettet, ettei j. n. e. koska, ehkä, waikka, jotka ovat syöttäwäiset ja yhdistäwät sanakkoja näin: Wieras puheli hiljaan, että tuskin taisin kuulla. Gumenelle, Makedoniassa oleskelewalle, oli suurekfi haitakfi että syntymältänsä oli wieras. Oli niin saamaton ettei mihinkään kyennyt. Mene sinne koska lupasit. Lapset pitäwät suurta meteliä, ehkä ovat heikot. Lupaawat kyllä waikka heillä ei ole mitään antamista.

e) jos, joska, jähkä, jotka ovat ehdottawäiset ja yhdistäwät sanakoita näin: Olen tytywäinen, jos saan asian toimeen. Oksin jos saisin. Oksin tytywäinen joska saisin kaikki toimeen. Ihmiset kokouwat sinne jähkä kuuliwat kellon äänen.

f) sillä, siis, sentähden, jotka ovat seuraawäiset ja yhdistäwät sanakoita näin: Ukko on heikko, sillä wanhuus rasittaa. Nyt olette nuoret, ottakaatte siis oppia. Meillä on ääntä, sentähden weisatkaamme.

Keljästoista Luku.

Kysyväiset sanakot.

136. Kysyväisissä sanakoissa on kaksi yhteen kuuluvaa osaa, kysymys ja vastaus. Kysymys on aina täydellinen sanakko, mutta vastaus on tavallisesti lyhennetty niin ettei siinä tule näkyviin muuta kun se sanakon osa, jonka päälle kysymys erittäin on perustettu, esim. tuleeeko isä? tulee; menemmekö kotiin? emme.

Kysyväiset sanakot syntyvät kysymällä ja kysyminen tapahtuu joko kysyvän epänimikön taikka kysyvän awukon avulla.

a) Kysyväiset epänimiköt ovat: kuka, mikä, kenkä, kumpi, ja niistä yhdistetyt: kummoinen, mimmoinen, kullainen, millainen, minnäköinen j. n. e. Esimerkiksi: kuka siellä on? minä. Kenen kirja tämä on? oppilaisen. Kenelle sinä lahjoja kannat? nimismiehelle. Mimmoinen hevosen myyt markkinoilla? mustan. Minnäköisen ostit siian? ruskean.

b) Kysyväiset awukot ovat liittösanat: ko, kō ja aikasana: koska. Lähteekö isäntä huomenna Turkuun? lähtee. Huomenna isäntä Turkuun lähtee? huomenna. Turkuunko isäntä huomenna lähtee? Turkuun. Isäntäkö huomenna Turkuun lähtee? isäntä. Koska isäntä lähtee? huomenna taikka ylihuomenna.

Kiellettyt vastaukset ovat tämmöiset: Koska isäntä lähtee? ei koskaan. Lähteekö isäntä? ei. Kuka siellä on? ei tukaan. Kenen kirja tämä on? ei kenenkään. Mimmoinen hevosen myyt? en mimmoinstakaan.

Edellisissä on kysymys yksinäinen. Se taitaa myös olla moninainen, niinkuin: Ihmisille wai eläimillekö maa hedelmänsä kantaa? molemmille, taikka (kielletynä) ei kummallekaan. Lähteekö isäntä wai eikö? lähtee, taikka (kielletynä) ei.

Tästä nähy että vastaus aina pannaan samaan siaan ja samaan tekiään kun kysymyksiin.

137. Edellisissä kysymyksissä on kysymys aina pääsanakko ja kysy suoraaan, jolloin aina myös kysymyksen perään pannaan kysymysmerkki. Mutta kysymys taitaa myös olla apusanakko, joka seuraa toisesta sanakosta ja kysy epäisesti, jolloin ei kysymysmerkkiä tarwita sen perässä, niinkuin: Arwaas kuka tulee. Tiedätkös, lähteekö isäntä. Ei tukaan tiedä, koska hän lähtee. Wieras kysyi minulta, isällekö wai äitille wai lapsellekö hän ewäänsä antaisi. Sano suoraaan, lähemmekö wai emmekö.

Viidestoista Luku.

Supistuwaiset sanakot.

138. Supistuwaiset sanakot syntyvät niin, että kahdessa eli useammassa toinen toisinsa yhdistetyssä sanakossa löytyy joku osa, joka kaikissa on yhteinen, esim. isä tulee ja äiti tulee. Tästä on sanoja yhteinen molemmissa, jonka wuoksi nämät sanakot taitawat supistua, esim. isä ja äiti tulewat. Supistuminen tapahtuu siis niin, että se osa, joka on yhteinen, otetaan ainoastaan yksi kerta. Samaten: isä tuli ja isä meni — isä tuli ja meni. Minä ja sinä tulimme. Sinä ja hän olitte wäsynect. Isä, äiti, lapset ja palkolliset olivat raittiit, tekivät työtä elikä iloitšiwat.

Tästä nähy että 1) useampi tekiä waatii sanojan monikkoon; 2) elleiwät tekiät ole samat, seuraa sanoja parasta tekiätä (minä ja sinä tulimme — sanoja on ensimmäisessä niinkuin minä; sinä ja hän tulitte — sanoja on samassa tekiässä kun sinä); 3) useamman tekiän ja sanojan wäliin pannaan pilkku, ainoastaan kahden wiimisen wäliin yhdiffö.

Dsottele nyt itsekin näitä kirjoittamaan!

Kuudestoista Luku.

Kertowaiset sanakot.

139. Kertowaiset sanakot ovat kahya laija, joko suo-

rasti taikka epäsuorasti kertowaiset, niinkuin: poika sano: isä tulee; poika sanoi isän tulewan. Suorasti kertowa on sanakko, joka sanasta sanaan kertoo kerrottawan asian. Epäsuorasti kertowainen sanakko ei kerro samoilla sanoilla, waikka kyllä kertoo kerrottawan asian. Kertowaisissa sanakkoissa on aina kertomasana (sano, puhuu, wirkkaa, huutaa j. n. e.), jota kerrottawa asia seuraa. Suorasti kertowaisessa sanakossa pannaan aina kertomasanakon perään kaksoispiste.

Jesus sanoi opetuslapsillensa: kawahtakaat Phariseusten ulkokullaisuutta. Mikko huusi: hei pojat, warwastakaat! Aino, Pohjalan nuori neiti, wirkki wieriellessänsä: en sinulle enkä muille kannan rinnan ristilöitä.

Merkillinen on kaikessa kertomisessa lyhykäisyys, jota kertoja rakastaa saadaksensa asian sa pian kuulioilta ymmärrettyksi. Sentähden walitsee kertoja aina lyhyimpiä sanan muotoja, niinkuin kaikkia supistuneita ja kokoon wedettyitä sanoja. Merkittävä on kolmannen siannon supistuminen päätteen ma, mä heittämällä menentösiasta (sanoon, tuleen, meneen, kehoittaan = sanomaan, tulemaan j. n. e.). Samaten on merkittävä sanain rupeksi, alkoi j. n. e. heittäminen kertomuksista, esim. Sentähden likimäiset kuninkaas ja kansat sodalla koetaan, harwat ystäwistä awukki oleen; sillä muut, pelwolta lyödyt, karttiwat waaroja. Waan Romalaiset, kotona ja sodassa tarkat, kiiruhetaan, warustaan, toinen toistansa kehoittaan, wihollisia wastustaan, isänmaata, wapautta ja wanhempia warjeleen.

Seitsemästoista Luku.

Wastikko.

140. Koska Suomalaiset jo sängen warhain joutuivat Skandinawialaisten kansakäymisiin ja kristillisyhden istutuksen seurassa Suomessa joukko

Ruotsalaisia, siwistykseen wälikappaleiksi, tänne muutettiin asumaan, koska myöskin Suomen herrassääty wiimeksi mainitusta kansasta suureksi osaksensa lukee alkujurensa ja näistä kahdesta pääjuuresta nykkinen Suomi on syntynyt; niin on Suomen historialla myöskin tänne muuttaneista Ruotsalaisista, niinkuin keskinaisista tiloistakin Wenäjän ja Ruotsin waltain wälillä, pian läpitsensä juttelemista. Nyt Suomen historia ei pidä sisällänsä kertomia laajoista maiden walloittamisista eikä muista suurista ulkonaisista töistä; sillä siihen ei ole koskaan Suomen kansa ollut taipuwainen.

Tässä on kaksi wastikkoa. Wastikon päämerkki on kaksi osaa, alkuwastikko ja loppuwastikko, jotka toinen toistansa täydellisesti wastaawat. Molemmat taitawat kyllä pitää yhden taikka useamman sanakon toinen toisiinsa yhdistettynä, niinkuin edelliset, joiden alkuwastikot pitävät useamman ja loppuwastikko yhden sanakon. Molempain wälillä on puolipiste rajana. Loppuwastikko alkaa usein awukolla, niinkuin edellisissä: niin ja sillä.

Kirjoittele nyt itsekkin wastikoita jostakin asiasta; sillä wastikko on kieliopin pääte. Dikein näitä taitaen walmistaa, taitaa kieltä kyllä käyttää.

Muistettava on aina, ettei peräksyttäin yksii eli yhdenlaisia sanakkoja aseteta. Sillä siitä tulisi kirjoitus yksitoikkoiseksi. Kielen rikkaus nähdään siinä, että monenlaisesti taidetaan ajatukset sanain pukuun sowitzaa. Tässä on aina waarin otettava että sanakon pääosat, tekiä ja sanoja, ensin kussakin sanakossa oikein sowitzetaan ja sitte niihin liitetään kummanki kaswut. Sanakot yhdistetään wiimeiseksi niinkuin heidän luontonsa waatii. — Eroittele sentähden edellisissä wastikoissa kukin erisanakko, sitten kussakin sanakossa tekiä ja sanoja ja niiden liisäykset!

Oppulause.

Kielioppi opettaa puheessa ja kirjoituksessa ajatukset oikein kuwailemaan. Siihen waaditaan ensimmäiseksi että kussakin sanakossa kutkin erisanat, jotka ajatuksen kuwailmiseen ovat tarpeelliset, oikein käytetään siinä siassa, tilassa, laadussa, luvussa j. n. e. jonka ajatus waatii. Mutta sekä puhumiseen että kirjoittamiseen kuuluu koko joukko ajatuksia. Toiseksi waaditaan siis että ajatukset, ja niiden mukaan heitä kuwailuwaiset sanat, asetetaan oikeaan järjestykseen, jossa ajatukset niinkuin sanatkin seuraavat luonnollisesti toinen toisiansa alusta aina loppuun asti. Ylimmäisenä vaatimuksena pidettävöön kaikessa puheessa ja kirjoituksessa selkeys, että puheen kuulia ja kirjan lukia selkiästi ymmärtäisivät mitä heille kuwailullaan. Kuulian ja lukian vaatimus olkoon aina pääasia. Mitäpä siitä puheesta ja kirjoituksesta olisi, jota ei kuulia eikä lukia ymmärtäisi. Selkeys seuraa siitä että sanat oikein käytetään ja oikein ajatusten mukaan järjitetään. Selkeyden kaikki osat ovat siis oikea käytös ja oikea järjestyks.

Toinen vaatimus olkoon kauneus. Puhuja ja kirjoittaja koettakoon asettaa sanansa sopiwaaisesti ja kauniisti, kuitenkin selkeyden loukkaamatta. Toka nämät molemmat vaatimukset seuraa, sen sanotaan olewan hywan puhujan ja hywan kirjoittajan. Nämät vaatimukset ovat myös senlaisia, että ne sopivat kaikenlaiseen kirjoitukseen ja puheeseen, olkoon aine mikä hywäänsä. Sillä aineet saattawat olla monenlaiset, ja monenlaisesti muodostuu puhe ja kirjoitus aina aineensa mukaan. Toisenlaisesti on saarna, toisenlaisesti runo, toisenlaisesti historia, toisenlaisesti satu rakennettava; mutta kaikkien vaatimukset ovat selkeys ja kauneus.

Kieliopin tunteminen ei kuitenkaan yksinänsä tee hywää puhujaa eli kirjoittajaa. Ennenkun ajatuksia taideetaan kuwailulla, pitää niitä päässä löytymän. Ennen kaik-

kia waaditaan siis tietoja siinä aineessa, josta puhua eli kirjoittaa aiwotaan. Niitä tietoja saadaan miettimisellä ja lukemisella. Eikä siinä kyllä että ihminen ymmärryksensä walaisee kaikkein asiain totuuden tuntemaan; hänen on myös parantaminen tahtonsa ja sydämensä kussakin asiassa tarkoittamaan ainoastaan sitä mikä oikein ja hywin ja kauniin on. Näin sekä ymmärryksensä walaihtua että tahtonsa parannettua on kirjoittajalla suuri apu olewa kielioopin opetuksesta; mutta wieläkin suurempi apu on hänellä hywisä kirjoittajissa, joita hän siis walitkoon esimerkkisensä. Eue siis, rakas lukiani, hyviä kirjoja ja hae niistä walaihtusta ymmärrykselles sekä parannusta tahdolles, ja jos wihdoin itsekkin tartut kynään ruwetakses kirjoittamaan, ota paras ennen luttu kirja esimerkkises!